

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

Diplomová práce

**Národní revoluce - právní aspekty a jejich
zhodnocení**

Jiří Nenutil

Plzeň 2014

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V dne

.....
Jiří Nenutil

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu této práce JUDr. Vilému Knollovi, Ph. D. za vedení, konzultace a cenné rady, které mi při zpracování této práce poskytoval.

Obsah

Úvod.....	2
Metodologie.....	3
1 Předpoklady a kontext národní revoluce.....	5
1.1 Nástup nacistického panství v Českých zemích.....	5
1.2 Kontinuita Československa v exilu.....	9
2 Ecce homo 1 František Wretzel.....	18
2.1 Pochody smrti – případová studie Tachovsko.....	21
2.1.1 Transport z Buchenwaldu do Tachova a Pochod z Tachova do Flossenbürgu.....	22
3 Ecce homo 2 Ludmila Hájková.....	30
4 Národní revoluce ve Stříbře.....	34
4.1 Národní výbor pro Stříbro a okolí.....	35
4.2 Správní komise.....	38
4.3 Problematika pracovního, internačního a sběrného tábora pro Němce ..	39
4.4 Oblastní sběrné středisko ve Stříbře.....	42
4.5 Řádný transfer.....	44
4.6 Vybrané rozsudky Okresního soudu ve Stříbře.....	46
4.7 Osidlování Stříbrska.....	50
4.8 Volby roku 1946.....	53
4.9 Epilog.....	54
5 Ecce homo 3 Miloslav Benda.....	55
6 Závěr.....	62
Prameny a literatura.....	69
Přílohy.....	75

Úvod

„Parlament České republiky, jsa veden vůlí vyjádřit úctu a vděčnost ženám a mužům, kteří v období nacistické okupace s nasazením vlastních životů, osobní svobody i majetku aktivně bránili hodnoty svobody a demokracie, jsa odhodlán trvale připomínat ideály vlastenectví, cti, statečnosti a sebeobětování dalším generacím, se usnesl na tomto zákoně České republiky“¹

Těmito slovy začíná preambule zákona o květnovém povstání českého lidu. Měl jsem tu čest, jako asistent navrhovatele tohoto zákona, svého otce Miroslava Nenutila, místopředsedy ústavně právního výboru Senátu, pracovat na návrhu zákona, který nesl původně název Zákon o Českém národním povstání. V lednu 2012 jsem předsedal konferenci České národní povstání 1945 pořádané Českým svazem bojovníků za svobodu, pod záštitou předsedy Senátu pana Milana Štěcha a právě z této konference vzešel podnět k ocenění zásluh ještě žijících hrdinů zvláštním zákonem. Diskuze, která provázela legislativní proces při přijímání zákona, zejména v Poslanecké sněmovně, mě přesvědčila o tom, že zpracovávat realie událostí a okolností Druhé světové války má smysl. Jsem nesmírně vděčen Fakultě právnické ZČU v Plzni, jmenovitě vedoucímu této práce, že mi toto během studia umožnila.

Téma Národní revoluce v roce 1945 jsem si vybral jako logické vyvrcholení svého studia na Fakultě právnické Západočeské univerzity v Plzni. Během studia jsem se zaměřil na zkoumání událostí Druhé světové války v českých zemích a důsledků nacistické okupace v poválečných letech. Měl jsem to štěstí být členem projektového týmu projektu ZČU SGS-2012-054 „Právní skutečnosti nacistické okupace a jejích důsledků“, který realizuje Katedra právních dějin, Fakulta právnická, Západočeské univerzity v Plzni jehož řešitelem je Dr. Vilém Knoll, který byl tak laskav a ujal se vedení této diplomové práce.

¹ Zákon č. 158/2013 Sb. Preambule

Metodologie

Otázky státoprávního uspořádání jsou odborné i široké veřejnosti známy dobře, stejně tak otázka vysídlení českých Němců. Přesto jsem se nemohl vykreslení historické kauzality vyhnout. Mimo Dekretů prezidenta republiky, užívám k ilustraci norem pasáží z vybraných zákonů a nálezu Ústavního soudu České republiky. Od původního záměru komentovat právní normy času Národní revoluce jsem přešel během psaní práce k deskripci aplikace právních norem a zachycení soudobého právního pořádku.. Dekrety prezidenta republiky i prováděcí vyhlášky ministerstev na své zhodnocení v kontextu jednotlivých osudů, respektive záměr zákonodárce a realita právního pořádku, teprve čekají a je to zřejmě poslední výzva, která před právními historiky v této tematice stojí. Takový úkol však přísluší rozsáhlému týmu ideálně interdisciplinárního složení. Z hlediska právní historie tak v této práci předkládám materiálovou studii současného poznání.

V této práci předkládám výběr z díla, které jsem během svého studia, převážně pod laskavým dohledem vedoucího této práce, napsal. Chronologicky seřazený soubor událostí a osudů, které provázejí Národní revoluci, je tak výběrem z pětileté práce, která snoubila badatelský zájem s projektovými aktivitami.

Nejstarší je výbor mých textů z knihy Druhá světová válka, případ Tachovsko. Kolektivní monografie 25 autorů o 256 stranách byla společným příspěvkem k 65. výročí osvobození. Pasáže o Pochodech smrti jsou z knihy Pochody smrti - český příspěvek k otevřené otázce, vydané Vydavatelstvím ZČU v Plzni v roce 2011, respektive upravená podoba, která byla předložena jako soutěžní příspěvek na Česko-Slovenské právnické soutěži o nejlepší studentskou práci pořádané Právnickou fakultě Univerzity Palackého v Olomouci v roce 2013. Osou práce jsou pak tři biografické rozhory vedené s přímými aktéry Národní revoluce dle metod orální historie. Rozhovor s Františkem Wretzelem, který prošel koncentračním táborem a po opuštění Pochodu smrti bojoval v Praze na barikádách, je přejat z mé knihy Pochody smrti - český příspěvek k otevřené otázce. Paní Ludmila Hájková vystoupila na konferenci České národní povstání v Senátu a poté poskytla autoru této práce ještě řadu doplňujících informací a svědectví. Memoáry Miloslava Bendy jsou v této práci publikovány poprvé. Jde o

autorizovaný přepis rukopisných zápisků a vzhledem k bohatosti životních osudů bojovníka proti oběma totalitám, při čemž v této práci uvádím pouze patřičnou pasáž, zamýšlím jejich pozdější vydání jako biografie.

Průvodní text zařazující události do historického kontextu vychází z důkladného studia primární i sekundární literatury. Obě případové studie Pochody smrti Tachovskem i Průběh Národní revoluce jsou založeny na práci s prameny ze státních i soukromých archivů. Závěrečný esej pak hodnotí význam Národní revoluce pro současný právní řád České republiky.

1 Předpoklady a kontext národní revoluce²

„V našem parku vystoupil z vojenského auta důstojník a přistoupil ke strýčkovi. (...) pohládl Bleska, našeho starého loveckého psa. „Jste lovec?“ Zeptal se ho strýček. „Ein Menschenjäger,“ odpověděl a šeredně se usmál.”³

Odtržením československého pohraničí proniká do českých zemí poprvé v dějinách moderní totalitní společnost. Nacistický režim nepřichází jen jako osvoboditel, ale také jako nastolitel “nového řádu.” Domníváme se, že dosud málo pozornosti bylo věnováno této první zkušenosti obyvatel českých zemí s moderním totalitním státem.⁴ Zábor nacistickým Německem a následná okupace Československa jsou vždy hodnoceny z morálních a historizujících kategorií. Případně jsou zpracovány historiograficky. Politologická analýza dopadu fungování totalitního státu nebyla v adekvátním záběru dosud předložena⁵. Zastáváme názor, že každodennost totalitního nacistického státu měla na poválečné dysfunkce československé demokracie a liberalismu kauzální vliv.⁶

1.1 Nástup nacistického panství v Českých zemích

Nacismus se v českých zemích neobjevuje na kolech německých divizí 1. října 1938. Kořeny nacistické ideologie lze na pomezí zemské a jazykové hranice

² Tato kapitola je upravenou a přepracovanou verzí mých kapitol, Místo závěru, Doslov a mého autorského podílu na kapitole Nacistické panství nad Tachovskem - NENUTIL, Jiří; STRAKA, Jan. In: NENUTIL, Jiří a kol. *Druhá světová válka: případ Tachovsko*. 1. vyd. V Plzni: Západočeská univerzita, 2010. a mého autorského podílu na kapitole Pohraničí – domov ztracený i nalezený Nenuťil, Jiří – Vaverka, Pavel In: NENUTIL, Jiří a kol. *Druhá světová válka: případ Tachovsko*. 1. vyd. V Plzni: Západočeská univerzita, 2010.

³ LAVALOVÁ, Vlasta. *Dnes nehlásili žádné popravy*. Praha: Prostor, 2004. s. 14

⁴ ztvárnění problematiky pokrývá KURAL, Václav; RADVANOVSKÝ, Zdeněk. *Sudety pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem: Albis international, 2002. 548 s. a ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě*. Praha: Prostor, 2001. 568 s.

⁵ Nejblíže takovému poznání stojí RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát*. Praha: Karolinum, 1997. 252 s. a GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938 - 1939*. Praha: Paseka, 2004., případně GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny České XV.a*. Praha: Paseka, 2006. 624 s. přesto, že se jedná o práce historiografické.

⁶ Myšlen vliv, který nepramení z prostého traumatu, ale zároveň funkční poučenost s principem panství, moci a možností společenské kontroly. Ostatně toho vlivu si všímá i soudobá poválečná kritika projevu „národní revoluce“ když hovoří např. o „českém gestapismu“.

v českých zemích hledat hluboko v minulosti.⁷ Jejich artikulace ovšem přichází v závislosti na vzestupu nacismu v Německu a vrcholu sil dosahuje v SdP. Je ostatně příznačné, že během sebe prezentace jako zástupce utlačovaných sudetských Němců se Konrád Henlein stavěl do pozice umírněného liberála, který musí krotit radikální nacistické křídlo Sudetoněmecké strany. Ve skutečnosti už na domácí půdě rozehrál partii paralyzace možné dohody s Československem, ať už negativistickou konfrontační parlamentní či násilnickou “pouliční“ politikou. Tato politika měla své tradice, ale právě pod vlivem nacistické ideologie došlo k jejich vyhrocení.

“Ve městě nepanovala žádná zvláštní averze mezi Čechy a Němci. Ale v Honězovicích, kam jsem jezdil na návštěvy k dědečkovi, tam se dělilo na české a německé hospody. Češi pili v české a Němci v německé. Těch sporů využívali pro obchod. Vzpomínám si, jak v roce 1937 měl německý řezník psa a pojmenoval jej Beneš.”⁸

„Vracel jsem se odtud s dojmem, že henleinovské akce jsou všude řízeny stejně a že jsou synchronizovány. Povšiml jsem si také, že henleinovská zastrašovací propaganda zaznamenala pokrok. Byla místa, kde autorita Henleinovy strany už převyšovala autoritu státních orgánů.“⁹ Takto shrnul své dojmy z návštěvy Šumavy čs. diplomat Hubert Masařík.

Krvavé události, ke kterým docházelo v průběhu měsíce září 1938, byly výkonem dobře promyšlených rozkazů z Berlína. Propaganda, která tyto násilnosti ospravedlňovala jako nutnou obranu Němců v ČSR, mohla fungovat na území říše, těžko však mohla přesvědčit ty, kteří realitu únosů a provokací prováděných Němci viděli na vlastní oči. Konečná bilance 52 zabitých příslušníků Freikorpsu, 110 zabitých Čechů a 2.029 zajatých¹⁰ (a v naprosté většině přes hranice odvečených) Čechů je jasným důkazem toho, že o „obranu Němců“ opravdu nešlo a že pravým cílem bylo uvrhnout sudetoněmecké oblasti do nejistoty a strachu.

⁷ Srovnej HAHNOVÁ, Eva a HAHN, Hans Henning. *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání*. Praha: Votobia, 2002. s. 38 a HOUŽVIČKA, Václav. *Návraty sudetské otázky*. Praha: Karolinum, 2005. s. 9-10

⁸ Rozhovor s Miloslavem Součkem. Vedl Jiří Nenutil, Stříbro 23. 2. 2006. Archiv autora.

⁹ MASAŘÍK, Hubert. V proměnách Evropy. Praha: Paseka, 2002. s. 219

¹⁰ BROSZAT, Martin; cit. dle ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě*. Praha: Prostor, 2001. s. 56

„V září jsem opět začala chodit na gymnázium. V té době již ve vlaku, kterým jsme odpoledne jezdili domů, cestovali lidé s kufry a koši. Byli to židé a Češi z pohraničí, kteří mířili do vnitrozemí.“¹¹

„Následující dny uvrhly Československo, nebo to, co z něj zbylo, poprvé do chaosu útěků a zoufalství uprostřed jásajících Němců v pohraničních oblastech.(...) O sedm let později se na ulicích Čech a Moravy naskýtal přesně týž obrázek. Jenomže teď to byli jiní lidé, kteří zoufale utíkali, a jiní, kteří jásali nad tím, jak to všechno dopadlo; za to netekly teď na ulicích jen slzy, ale i krev. Před nastupujícími německými jednotkami a zvláště před svými krajany, s nimiž po dlouhá léta žili v nejostřejším politickém nepřátelství, prchalo na 30 000 Němců, sociálních demokratů a komunistů. (...) Hned zpočátku bylo zatčeno na 20 000 „nepoučitelných“, 7-8 tisíc z nich bylo na několik měsíců odvečeno do koncentračních táborů, menší počet dostal dlouholeté tresty na svobodě.“¹²

Obsazování území určeného Mnichovskou dohodou začal německý wehrmacht provádět od brzkých ranních hodin 1. října 1938. Celá akce se obešla bez větších potyček mezi německou a ustupující československou armádou. Mezi „osvobozenými“ Němci způsobovala přítomnost jednotek německé armády obrovské nadšení. Pro mnohé skončilo dvacetileté období nesvobody – tací se stali nadšenými hlasateli hesla: Wir sind frei! (Jsme svobodní). Mnozí pak byli alespoň rádi, že definitivně skončilo období násilností, nejistoty a všeobecného chaosu. Ovšem Ti, kteří toto všeobecné nadšení nesdíleli, měli brzo pocítit tíži nacistického panství.

„V době záboru pohraničí odvážel děda písemné materie do vnitrozemí, on byl sociální demokrat. Snad za toto nebo z pouhé závisti, popřípadě konkurenčního boje, byl obchodníkem Penkrtem, majitelem cykloobchodu, udán na gestapo. Tak děda a jeho synové byli nejprve vystaveni procházení po náměstí s cedulí, na které bylo, že jsou bémáci“ (z. něm. Böhmen, pozn. autora) a poté zadrženi v sklepním vězení na služebně gestapa ve Stříbře. Tam je poznal nějaký gestapák, který bydlel nedaleko jejich domu, a na jeho zaručení byli propuštěni.

¹¹ IGGERS, Georg - IGGERSOVÁ, Vilma. *Dva pohledy na dějiny*. Praha: Nakladatelství Lidových novin, 2006. 320 s.

¹² SEIBT, Ferdinand. *Německo a Češi, dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*. Praha: Academia, 1996. s. 319

Bez náhrady a bez vlasů. Jedni z podnájemníků u nás byli také sociální demokrati a ti byli odesláni do koncentračního tábora.

*Jako obyvatelé říšské župy Sudety byli oba dědovi synové a můj táta povoláni na frontu. Mladší unikl odvodu, neboť se pokusil o sebevraždu přeřezáním žil.*¹³

Nadšení z připojení k Německu mělo i psychologický rys přijmutí lži a polopравd jako vítězné pravdy do širokého povědomí. Nacistické propagandistické lži a rétorické obraty pronikly i do myšlení dětí: „K večeru uháněl náš kamarád na kole domů a za ním hejno kluků.(...) celý ten houf běžel proti nám a křičel: „Pryč s Čechy!“ Křičela jsem na ně, ať ho nechají, že jsme přece lidi jako oni. Odpovídali, že my jsme s nimi jako s lidmi nejednali.”¹⁴

Současně s vojenským obsazením sudetských oblastí začalo jejich „čistění“ od skupin, které byly nepřátelské národně socialistickému režimu. Klíčovou roli při zatýkání hrály především takzvané „operační skupiny“ (Einsatzgruppen), které spolupracovaly s jednotkami wehrmachtu. Zatýkání probíhalo podle předem připraveného scénáře a přesného jmenného seznamu nepohodlných. Mezi zatýkané patřili zejména komunisté, sociální demokraté a osoby označené za jiným způsobem nepohodlné. Počet zatčených se zvýšil bohužel i díky tomu, že se druhorepubliková vláda rozhodla vydávat německé protinacisticky orientované uprchlíky z obsazených území zpět do říše.¹⁵

„Můj táta byl sociální demokrat, před Mnichovem jsme uprchli do Plzně. Tam jsme dva týdny spali v sokolovně. Pak nás nákladním vozem přivezli zpátky do Tachova. Vrátili jsme se do našeho bytu. Jednou z ničeho nic rozrazilo dveře gestapo a odvezlo tátu ještě v ponožkách.“¹⁶

Přesný počet zatčených v první fázi okupace není znám, předpokládá se však, že se pohybuje okolo deseti tisíc zatčených Čechů a Němců.¹⁷

¹³ Rozhovor s Josefem Felbrem. Vedl Jiří Nenutil, Stříbro 16. 3. 2006. Archiv autora.

¹⁴ LAVALOVÁ, Vlasta. *Dnes nehlásili žádné popravy*. Praha: Prostor, 2004. s. 20

¹⁵ Toto tragické jednání pramenilo jednak z politiky ministerstva vnitra v ruku agrárníků a jednak z předpokladu, že dle Mnichovské dohody bude na pohraničním území probíhat plebiscit, bylo proto potřeba mít tam loajální voliče. Hitler dohodu nedodržel, plebiscit se nekonal a vrácení antifašistů zmizeli v koncentračních táborech.

¹⁶ Rozhovor s A. M. Vedl Jiří Nenutil, Tachov 15. 3. 2010. Archiv autora

¹⁷ ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě*. Praha: Prostor, 2001. s. 83

„Celý čas do záboru se tatínek podílel na evakuaci zbraní a výstroje do Plzně. Když se pak vrátil, bylo pozdě. Přišel domů a druhý den ráno bušili na dveře dva v kožených kabátech. Bez uniformy, jen v nutném civilu, ho gestapo odvezlo do městské věznice. Bratr, když to zjistil, sedl na kolo a nějak dojel do Plzně. Za tři dny přijelo čs. armádní auto s důstojníky a ti vyjednali propuštění z káznice. Řekli mu však, že je všechno ztraceno, že oni jej s sebou vzít nesmí. Na podzim 1939, když jsem byla ve škole, přišli gestapáci pro něj znova a už mu nikdo nepomohl. Odvezli ho a zemřel v roce 1941 v Mauthausenu. Prý na slabé srdce. Známý nám pak říkal, že jej viděl ležet na podlaze umláceného.“¹⁸

Tento rozchod Čechů a Němců v pohraničí měl být pro Němce „vítězným“ koncem soužití vícenárodnostního území. Sudetští Němci o něj usilovali, čeští Němci mu nedokázali zabránit a Češi pod tlakem mocností a rozkazů z Prahy jej museli přijmout. Pro židy v českých zemích začínala apokalyptická pohroma, Češi odcházeli za krutých okolností. Právě v těchto dnech se rodí poválečné události „národní revoluce“ a vysídlení.

„Všichni, kteří jsme opustili své domovy, jsme byli přesvědčeni, že se opět navrátíme domů. S touto myšlenkou jsme se loučili se Stříbrem, Vranovem, Sulislaví a dalšími obcemi.“¹⁹

1.2 Kontinuita Československa v exilu

„Tendenci zachovat právní kontinuitu s československým právním řádem vyjádřil dr. Beneš zejména ve svém projevu ze dne 24. 7. 1940, tedy tři dny po uznání prozatímní československé vlády britskou vládou, v němž doslovně uvedl: "Neuznavše Mnichova a všeho toho, co přivodil, hájili jsme a hájíme zásadu, že Československá republika, republika Masarykova, žila a existovala i po Mnichově dál. Celá naše právní soustava mezinárodně - právně a politicky - tudíž pokračuje, pro nás právně není mého odchodu z úřadu a vlasti, pro nás není rozbití republiky, právně a politicky neexistuje pro nás nic, co provedl násilnický nacismus u nás po 15. březnu 1939. Prohlašuji slavnostně tyto naše politické a právní zásady a

¹⁸ Rozhovor s Eliškou Čepkovou. Vedl Jiří Nenutil, Stříbro 17. 1. 2006. Archiv autora.

¹⁹ VEŠTA, Adolf. *Kronika města Stříbra*. SOkA Tachov, knihovna, 1975. s. 10

zdůrazňuji, že platí pro nás všechny, příslušníky našeho státu i našeho národa, pro Čechy, Slováky, Němce i Karpatorusy, i ostatní u nás doma. Prohlašuji dále za neexistující a za bezprávné všechno to, k čemuž jsme byli od Mnichova nezákonně a neústavně přinuceni."

S tímto Benešovým prohlášením je v plném souladu ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 21. 7. 1940, o ustavení Státní rady, jako poradního sboru Prozatímního státního zřízení Československé republiky (č. 1/1940 Úř. věst. čsl. ze dne 4. 12. 1940), jakož i ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 15. 10. 1940 č. 2/1940 Úř. věst. čsl. (publikovaný pod č. 20/1945 Sb.), jenž v ustanovení § 1 konstatuje technickou nemožnost zachovávat normotvorné řízení podle hlavy druhé ústavní listiny (dokud nebude možno prováděti ustanovení hlavy druhé ústavní listiny z 29. února 1920 o moci zákonodárné, bude prezident republiky úkony, které mu ukládá § 64 č. 1 a č. 3 ústavní listiny, pokud k nim je zapotřebí souhlasu Národního shromáždění, vykonávati se souhlasem vlády) a současně v ustanovení § 2 deklaruje, že jen pro tuto dobu předpisy, jimiž se mění, ruší nebo nově vydávají zákony, budou vydávány po dobu platnosti zatímního státního zřízení v nezbytných případech prezidentem republiky k návrhu vlády ve formě dekretů, které spolupodepíše předseda vlády, resp. členové vlády pověřeni jejich výkony.²⁰

Tragickou obětí idealistické politiky meziválečné Evropy se stalo Československo právě pro svou odevzdanost systému smluv, garancí a paktů. To co se dnes jeví jako naivita, byla z části legitimní spoluúčast na pokusu vybudovat mezinárodní systém založený na Společnosti národů, a z části nezbytná snaha malého státu zajistit svou suverenitu a perspektivu. Příznačně shrnují výsledek tohoto úsilí názvy knih Roberta Kvačka *Obtížné spojenectví*²¹ o československo-francouzských diplomatických vztazích a Jindřicha Dejmka *Nenaplněné naděje o vztazích československo-britských*.

Není možné zde vyložit pokus o světový mír a jeho selhání. Zjednodušení na příběh o poníženém a znovuzrozeném Německu svedeném Hitlerem k válce,

²⁰ Nález US ČR č. 55/1995. Sb.

²¹ KVAČEK, Robert. *Obtížné spojenectví: politicko-diplomatické vztahy mezi Československem a Francií, 1937-1938*. Praha: Univerzita Karlova, 1989. 214 s. a DEJMEK, Jindřich. *Nenaplněné naděje - Politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie od zrodu První republiky po konferenci v Mnichově (1918-1938)*. Praha: Karolinum, 2003. 495 s.

má svou legitimitu. Druhou stranou mince je příběh o mladém demokracii uprostřed autoritářských režimů, která je nepříjemným závazkem západu a ostnem ve vyostřujících se velmocenských vztazích. První pohled ilustruje teze Henryho Kissingera „Vítězové první světové války nastolili trestající mír. Sami vytvořili maximální důvody k revizionismu a pak spolupracovali na demontáži uspořádání, které prosadili.“²² Druhý, již personifikovaný pohled akcentuje relativnost postavení Československa. „Na cestě k dosažení Anglií vyžadovaného kompromisu s nacistickým Německem představoval Edvard Beneš jedinou překážku, což mu v očích západní veřejnosti na oblibě nepřidalo.“²³ Případně Jan Křen shrnuje: „O budoucnosti Československa se rozhodovalo na mezinárodním poli. Směrodatnou roli hrála Británie, do jejíhož vleku se stále více dostávala Francie (...) Britská Chamberlainova vláda se zcela oddala appeasementu (...) zapletla se do něj přímo “čestným zprostředkováním” - touto rolí byl díky svým zkušenostem z koloniální politiky (!) pověřen lord Runciman, který po “průzkumu na místě” navrhl v srpnu 1938 odstoupení Němci osídlených částí Československa Německu – pod podmínkou, že se tak stane mírovou cestou.”²⁴

Navzdory úspěšné mobilizaci, navzdory maximálním ústupkům ze strany prezidenta a vlády, vyhrtí hitlerovské Německo mezinárodní situaci na samou mez války.²⁵ Mnichovská konference²⁶ zakončená diktátem mocností je logickým důsledkem dvoudobé krize západní společnosti.²⁷ Během Mnichova dochází k

²² KISSINGER, Henry. Umění diplomacie. Praha: Prostor, 1999. s. 331

²³ LUKEŠ, Igor. Československo mezi Stalinem a Hitlerem. Praha: Prostor, 1999. s. 179

²⁴ KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Praha: Argo, 2005. s. 441

²⁵ Vynikající popis zvyšujícího se nátlaku vůči Československu představuje deník tiskového atašé československého velvyslanectví v Berlíně Camilla Hoffmanna. Srovnej HOFFMANN, Camill. *Politický deník 1932-1939*. Praha: Pražská edice, 2006. 240 s.

²⁶ Volíme širší terminologii; Mnichovská dohoda – konference, případně závěry ve vztahu mezi jejími účastníky; Mnichovská zrada – fenomén jednání velmocí o Československu; Mnichovský diktát – závěry konference ve vztahu k Československu

²⁷ “(...) pro značné množství konzervativních poslanců a sympatizantů pravice byly nacistická vláda v Německu a fašistický režim v Itálii spíše než nebezpečnými totalitními obludami přitažlivými, prakticky fungujícími a především antibolševickými režimy.” viz JUDD, Dennis. *Vzestup a pád Britského impéria*. Praha: Bbart, 1999. s. 327. Zvláště trapné pak byly důsledky této neschopnosti vidět zásadní rozdíl mezi hitlerovským Německem a pražskou vládou. Prezident F. D. Roosevelt v předvečer Mnichova poslal telegramy vyzývající zúčastněné k míru. „Beneš pociťoval zklamání nad tím, že Roosevelt poslal do Prahy i Berlína totožné texty, čímž Československo postavil morálně na roveň Třetí říši. Viz LUKEŠ, Igor. *Československo mezi Stalinem a Hitlerem*. Praha: Prostor, 1999. s. 244

personifikaci “československého problému” na osobu prezidenta Beneše. Stojí za zmínku připomenout, kdo a jak tuto personifikaci provádí. „**A tu mohu říct dnes jen jedině. Dva muži stojí proti sobě. Tam je pan Beneš! A tady stojím já!**” Když Adolf Hitler křičí, že on a Beneš jsou dva rozdílní muži a mezi nimi musí být rozhodnuto, stanoví svým způsobem etickou maximu: Jistěže ve svobodném státě můžeme podrobovat veškeré kroky státníků kritice a polemizovat s nimi. Pokud se ovšem ještě mnozí současní kritici dopouští povrchních odsudků a stereotypních hodnocení, měli by si dát pozor, v jaké společnosti se náhle se svojí protibenešovskou rétorikou octnou.

Mnichovský diktát je všeobecně znám, a odkazujeme tedy čtenáře na příslušnou literaturu.²⁸ Pro naše ohlížení jsou určující důsledky, které mělo přijetí Mnichovského diktátu pro československý stát a československou společnost. Kromě velkého morálního otřesu, kterým prošla celá jedna generace, ponížení demobilizovaných mužů je třeba zohlednit trauma z Mnichova I při hodnocení pováleného komunistického vítězství. Možná až příliš jednoznačně staví tuto otázku Jiří Pernes: „(...) negativní dopad na smýšlení české společnosti Mnichov měl. V roce 1945 patřil ke zkušenostem, které její smýšlení nejvíce ovlivňovaly. A když se rozhodovalo o charakteru poválečného státu, sehrálo velkou roli odhodlání lidí nedopustit, aby se něco tak strašného jako mnichovská kapitulace ještě někdy opakovalo. Zárukou toho se jim zdála Komunistická strana Československa, která se proti vydání republiky v roce 1938 jednoznačně stavěla a s přijetím mnichovské kapitulace neměla nic společného. Proto jí dali nejvíce hlasů ve volbách v roce 1946, a proto podpořili její politiku ve dnech mocenského převratu v únoru 1948.”²⁹

Nicméně Jacques Rupnik ve svých Dějinách KSČ formuluje naprosto otevřeně „Abychom pochopili únor 1948, je třeba začít zářím 1938.”³⁰ Domníváme se, že zde až příliš působí zpětně svůdná kauzalita, kterou nelze

²⁸ ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Mnichovská dohoda 1938*. Šenov u Ostravy: Tilia, 1999. 472 s. srovnej s HEYDUK, Miloš; CHALUPA, Aleš; KVAČEK, Robert. *Československý rok 1938*. Praha: Panorama, 1988. 197 s. dále BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1918-1938*. Praha: Academia, 2006. kap. 20 a 21, dále HOUŽVIČKA, Václav. *Návraty sudetské otázky*. Praha: Karolinum, 2005. kap. 6, dále KLIMEK, Antonín. *Velké dějiny země koruny české XIV*. Praha: Paseka, 2002. Hlava VII. a román BENAMOU, Georges-Marc. *Mnichovský přízrak*. Praha: Paseka, 2008. 248 s.

²⁹ PERNES, Jiří. *Mnichov je stále aktuální*. In: DEJMEK, Jindřich; LOUŽEK, Marek. *Mnichov 1938: Sedmdesát let poté*. Praha: Cep, 2008. s. 93

³⁰ RUPNIK, Jaques. *Dějiny Komunistické strany Československa*. Praha: Academia, 2002. s. 142

popřít, ale ani není účelné ji přeceňovat. Když Rupnik nastolí úhel pohledu „na jedné straně vidíme kapitulaci Beneše a politické elity, která byla u samého zrodu československého státu; na druhé straně komunistickou stranu (...) která se o dvacet let později vydává za nejhodlivějšího obhájce republiky a Masarykova dědictví.“³¹, je třeba zvážit jím dále popsany kolaps KSČ (doma i v exilu) po paktu Molotov-Ribentrop. Pokud tedy KSČ válku přežila a vyšla z ní téměř jako již jistý vítěz,³² je třeba zohlednit všechny kroky, které k tomuto vývoji vedly. Je pravda, že duch Mnichovské zrady zanesl nepěkná řešení a nálady do české společnosti na dlouhá léta.³³

Na druhou stranu dodnes nedoceneným důsledkem Mnichovské zrady byla vlna sympatie ve vlivné části západní společnosti, která přispěla k ustavení československého zahraničního odboje a později exilové vlády. Jestliže máme ve zvyku Edvarda Beneše za přijetí Mnichovského diktátu kritizovat, je nutné vnímat, že Mnichovský diktát vnímal jako dočasný stav, který bude změněn opět dle vůle velmocí. Proto Beneš zvolil svůj postoj, tak aby nezničil šanci Československa se na restauraci poměrů po nové válce podílet. I největší Benešův kritik³⁴ musí uznat, že toto jednání se Československu zúročilo.

Mnichov se stal ovšem zásadní zátěží pro vývoj Československa během války. Exilová vláda se při svém vzniku musela vyrovnat s mezinárodně politickými důsledky Mnichovské dohody. Jestliže dnes můžeme dualitu domácí protektorátní vlády a zahraniční exilové bagatelizovat s vědomím jejich počáteční částečné spolupráce a vzájemného respektu,³⁵ byl to pro francouzskou a následně

³¹ RUPNIK, Jaques. *Dějiny Komunistické strany Československa*. Praha: Academia, 2002. s. 148

³² Rupnik hodnotí vládu Národní fronty jako umírněné převzetí moci „Proč by KSČ vyvolávala domácí i mezinárodní krizi tím, že by se sama chopila moci, když tuto moc ve skutečnosti už měla.“ RUPNIK, Jaques. *Dějiny Komunistické strany Československa*. Praha: Academia, 2002. s. 191

³³ Tématu je věnuje TESAŘ, Jan. *Mnichovský komplex – jeho příčiny a důsledky*. Praha: Prostor, 2000. 256 s. Vzhledem k tomu, že s převážnou částí obsahu a vyzněním knihy nesouhlasím, odkazuji na ni případného čtenáře bez širšího komentáře.

³⁴ Samozřejmě, vyjma Podkarpatské Rusi. Nicméně i tak je obnovení převážné části Československa v jeho předmnichovských hranicích fenomenálním diplomatickým úspěchem.

³⁵ Tato spolupráce ovšem probíhal tajně, „za zády“ okupantů. Tyto kontakty, které dokonce nepřímo spojovali Háchu a Beneše skončily zatčením ministerského předsedy gen. Aloise Eliáše. Postupně ovšem zabřehala domácí vláda do kolaborace s nacisty.

britskou vládu vítaný důvod k odkládání uznání Beneše.³⁶ Při zpětném zkoumání je patrné, jak velké úsilí zápas o uznání de facto i de iure vyžadoval. „(...) Někteří lidé, působící v kruzích britského establishmentu si až do roku 1941 zahrávali s myšlenkou na uzavření mírové dohody s nacistickým Německem.“³⁷ Šlo zhusta o konzervativní úředníky, kteří si za svou kariéru na existenci republikánského státu pod patronací Francie nestihli a nechtěli zvyknout. Když pod vlivem napadení Sovětského svazu obrátili, šlo opět spíše o “přehodnocení.“ „Dne 15. září 1941(...) britský diplomat C.S.Stevenson sděloval americkému náměstkovi ministra zahraničí A. Berlemu, že jeho vláda už Stalinovi „napůl slíbila,“ že Československo, Polsko a Jugoslávie budou spadat do sovětské sféry vlivu. Když viděl Berleho údiv Stevenson odpověděl, že od Sovětů už nehrozí nebezpečí světové revoluce a že Západ má co do činění se starým dobrým imperialistickým Ruskem.“³⁸ Tyto myšlenkové proudy, vlastní koloniálnímu impériu mezitím sprádaly další osudy střední Evropy.

Mnichov byl traumatem, nejen československým. „Nezávisle na vývoji názorů v prostředí českého odboje doma i v exilu, prosadil se paralelně v britské politice názor, že propříště je třeba natrvalo odstranit ze střední a východní Evropy národnostní skupiny etnických Němců jako hlavní důvod mezinárodních konfliktů. (...) Výsledkem práce ustavené expertní skupiny bylo memorandum předložené Foreign Office v květnu 1940 (...) Text memoranda zcela vylučuje uplatnění principu dobrovolného transferu obyvatel. (...) Transfer českých Němců měl být podle návrhu posuzován pouze ze dvou hledisek: svým přínosem pro Čechy a konečným efektem pro mír.“ Podle Detlefa Brandese byl Beneš při přípravě tohoto tzv. Mabbotova memoranda osloven: „Svou tehdejší pozici vymezoval Beneš takto: 3,5 milionu Němců vyhnat nelze, s principem transferu je však srozuměn.“³⁹ Tehdejší úvahy vycházely z krajního řešení sudetské krize z

³⁶ Druhá světová válka je úrodná i na anekdotické morality. Když Francouzi blokovali vznik české exilové vlády ve Francii ještě během bojů roku 1940, jistě si nepředstavovali, že stejným problémům s legitimitou jen o několik měsíců déle bude vystaven generál de Gaulle a jeho „Svobodní Francouzi“.

³⁷ JUDD, Dennis. *Vzestup a pád Britského impéria*. Praha: Bbart, 1999. s. 327

³⁸ Berleovo memorandum ministru zahraničních věcí z 15. září 1941: FRUS (Diplomatic papers 1941 I. Washington, 1958, dle RUPNIK, Jaques. *Dějiny Komunistické strany Československa*. Praha: Academia, 2002. s. 352

³⁹ BRANDES, Detlev. *Cesta k vyhnání. 1938- 1945*. Praha: Prostor, 2002. s. 32

roku 1938, kdy Beneš navrhl odstoupením Chebska, Šluknovského výběžku a části Jeseníků zmírnit problém německé menšiny.⁴⁰

Tyto návrhy sdílela zpočátku i část domácího odboje, ale s rostoucí perzekucí se domov radikalizoval. Zatímco doma byli lidé zavlékáni do koncentračních táborů a státním tajemníkem byl sudetský Němec K. H. Frank, v Londýně se zabývali spoluúčastí sudetských sociálních demokratů ve Státní radě. Není zde dostatek prostoru vyličit peripetie tohoto neúspěšného namlouvání. Němečtí sociální demokraté, kteří emigrovali do Británie, si přinesli své vlastní Mnichovské trauma. Jejich představitel Wenzel Jaksch nezapomínal, jak byli v roce 1938 odstaveni a pražská vláda jednala neustále s Henleinem. Nezapomínal ani, jak Henlein SdP převzala dominantní část voličstva. Usoudil, že aby získal sudetské Němce zpátky, musí opustit politiku třídní a přejít na pole národnostní autonomie. Tzn. hodlal porazit politického nepřítele převzetím velké části jeho vlastností. Snad věřil na válečné štěstí či přecenil své možnosti, faktem je, že se postupně vzdálil československé exilové vládě a i velké části svých sociálních demokratů. Spor mezi skupinou Wenzela Jaksche a tzv. Zinnerovou skupinou, která se od Jaksche distancovala a usilovala o spolupráci s Benešem a vládou, se přenesl i do poválečných let.⁴¹

„Pokud jde o samotný legislativní proces, vztahující se k dekretům prezidenta republiky, nutno uvést, že dekrety připravovala vláda a zpravidla je projednávala také Státní rada. Podle ustanovení článku 3 ústavního dekretu ze dne 27. 10. 1942 č.12/1942 Úř. věst. čsl. prezident republiky byl povinen při výkonu zákonodárné moci "vyžádat si poradní zprávu od Státní rady, neučinila-li tak již vláda" v rámci přípravy příslušného návrhu. Po zrušení Státní rady ke dni 4. 4. 1945 (vyhláška předsedy vlády ze dne 4. 4. 1945 č. 2/1945 Sb.) byly dekrety - podle povahy věci a územního rozsahu jejich platnosti - projednávány také ve

⁴⁰ Při čemž není bez zajímavosti, že právě Tachov je na vnitřní straně hraničním bodem jižní linie táhnoucí se ke Krušnohoří. Viz Mapa č. 1 in BRANDES, Detlev. *Cesta k vyhnání. 1938- 1945*. Praha: Prostor, 2002.

⁴¹ Jeho předním nositelem se stal neúprosný kritik smíření bývalých nacistů s německými demokraty v řadách vysídleneckých organizací Rudolf Zischka. „(...) jak jsem byl po té schůzi zděšen, když jsme seděli spolu s dalšími soudruhy a oni mi na mojí nedůvěřivě kladenou otázku, jestli je ten ing. Karmasin, jehož jsi Ty předtím pozdravil, příbuzný bývalého stejnojmenného nacistického státního sekretáře, sdělil, že to byl sám státní sekretář osobně. Já bych býval snad spadl ze židle“ řádná citace; HAHNOVÁ, Eva; HAHN, Hans Henning. *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání*. Praha: Votobia, 2002. s. 71

Slovenské národní radě. V souladu s těmito pravidly byly dekrety uváděny vždy poukazem na to, že jsou vydávány "k návrhu vlády", "po slyšení Státní rady" nebo "po dohodě se Slovenskou národní radou". Stejně jako zákony, byly rovněž spolupodepisovány předsedou vlády a členy vlády, pověřenými jejich výkony, v případě ústavního dekretu všemi členy vlády (§ 2 ústavního dekretu č. 2/1940 Úř. věst. čsl.). Jejich specifický charakter byl dán pouze mimořádnou situací, jaká nastala znemožněním výkonu veškeré státní moci, včetně moci zákonodárné, německou okupací. V dané historické situaci a souvislosti tak dekrety představovaly jedinou možnost, jak přijímat rozhodnutí s právní silou a mocí zákona. Obdobně se s legislativním procesem v období německé okupace vypořádaly také jiné okupované země. Zde není bez významu poukázat i na sám zákon ze dne 28. 10. 1918 č. 11/1918 Sb. z. a n., jenž byl vydán Národním výborem a jenž se přesto stal základem právního řádu Československé republiky.⁴²

Jak již jsme zmínili, prezident Beneš působil v Londýně v čele exilové vlády. „Exilové prozatímní státní zřízení vzniklo z dosavadního Československého národního výboru a z počátku, v roce 1940, mělo tři základní součásti: prezidenta republiky, vládu a Státní radu. V roce 1941 k nim přibyl Nejvyšší účetní a kontrolní úřad a v roce 1942 i právní rada.“⁴³ Protože státní rada byla neúplným náhražkovým tělesem parlamentu, bylo přikročeno, po srovnání s činností ostatních exilových vlád, zejména polskou, k vydávání prezidentských dekretů. Vzhledem k tomu, že dnes jsou v obecném povědomí dekrety prezidenta republiky redukovány na nešťastný pojem „Benešovy dekrety“ stojí za to si letmo ozřejmit jejich procedurální vznik. „Vlastní přípravné práce konala a konkrétní návrhy dekretů přikládala příslušná ministerstva. (...) Návrhy dekretů vznikaly též v meziministerských expertních komisích. (...) Ministerstvo, které návrh dekretu vypracovalo, jej také rozeslalo všem ostatním ústředním orgánům prozatímního státního zřízení, tj. Kanceláři prezidenta republiky, předsednictvu ministerské rady, ministerstvům a úřadům státních tajemníků. K vypracování připomínek měla být stanovena „přiměřená lhůta“ (...) neměla však být kratší než 14dní. (...) Poté co byl příslušná osnova schválena vládou, byl její čistopis připojen k zápisu ze zasedání vlády a zároveň jej předseda vlády zaslal k podpisu prezidentu

⁴² Nález US ČR č. 55/1995 Sb.

⁴³ KUKLÍK, Jan. Mýty a realita tzv. Benešových dekretů. Praha: Linde, 2002. s. 28

republiky.“⁴⁴ Od roku 1942 docházelo navíc k projednávání dekretů před Státní radou.

Dekrety prezidenta republiky tedy nejsou aktem Benešovy samovlády, ani násilné zvůle. Pouze některé dekrety jsou ústavní a paleta otázek, které dekrety upravují, je pestrá. Upravují např. zavedení letního času, zřízení České filharmonie, otázku postavení Čs. vojska v Británii, uznání studia čs. mediků, kteří dostudovali v Oxfordu, zřízení lékařské fakulty v Plzni, ale i „potrestání zrádců, Maďarů a Němců“ a „zabavení majetku.“ Hodnocení Václava Pavlíčka: „Československá normotvorba uskutečňovaná dekrety prezidenta republiky je integrální součástí československého právního řádu. Svou formou i obsahem byla vynucena německou agresí, jež vyvolala válku a znemožnila působení orgánů předpokládaných ústavou. (...) Ve stavu ústavní nouze se obnovily orgány československého státu, které fakticky svou autoritu také prosadily a byly uznány mezinárodněprávně i uvnitř státu. Založily či obnovily mezinárodní postavení Československa ve válce i po ní. Československá republika se díky jejich autoritě stala v této době součástí protinacistické koalice vítězných mocností, spoluzakladatelem OSN a signatářem dalších mezinárodních smluv. (...) Přes možné výhrady legislativní i věcné, dekrety v československých poměrech stvrzovaly porážku nacismu a fašismu, jejich představitelů a spolupracovníků i nacistického práva na československém území.“⁴⁵

⁴⁴ KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. Benešových dekretů*. Praha: Linde, 2002. s. 76-77

⁴⁵ PAVLÍČEK, Václav. *Dekrety prezidenta republiky*. In: JECH, Karel; KAPLAN, Karel. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: Dokumenty*. Brno: Doplněk, 2002

2 Ecce homo 1 František Wretzel⁴⁶

„Československým politickým vězněm: kdo byl v době mezi 15. březnem 1939 a 4. květnem 1945 omezen na osobní svobodě vězněním, internováním, odvečením nebo jinak pro protifašistickou bojovou nebo politickou činnost směřující přímo proti nacistickým nebo fašistickým okupantům, jejich pomahačům nebo zrádcům národa českého nebo slovenského nebo z důvodů persekuce politické, národní, rasové nebo náboženské(...)“⁴⁷

FW: Vyšli jsme z Lengenfeldu. Ta trasa je tady někde popsána, tu vám z hlavy neřeknu. A poté jsme šli po takové náhorní planině, kde byly mladé ovocné stromy. A byli tam tři hloubkaři. Ten jeden se otočil a nabral kurz k nám. Šli jsme ze začátku tři skupiny po padesáti, my byli v prostřední skupině. A esesáci dali povel, abychom vlezli do škarpy. Vlezli jsme do škarpy, oni utekli od nás na pole, namířili na nás samopaly, pušky a tak dále. Jen ten poslední oddíl padesáti zůstal stát. A ten hloubkař nalít na ten střed na nás, skutečně hodně nízko skoro až u stromů, natočil se na pravé křídlo a zašteká kulomet. My jsme si říkali: „To nás asi chtěl trochu vystrašit.“ Nechtěl, protože těch padesát, co tam bylo, včetně postů, leželo v krvi. Zůstaly tam hlizny, takhle velké náboje. Co bylo raněný, to se postřílelo. Žádný lékař se k tomu nevolal. Zůstali jenom dva. To byli vězňové, jeden byl starší člověk, ten chytil průstřel ruky, no a ten mladý, ten byl bez škrábnutí. Pak dali povel, mrtvé tam samozřejmě nechali, a dostali jsme povel: „Do lesa volně.“ A pustili psy. Zahnali nás do lesa a tím končil akt toho útoku. Proběhlo to v docela krátké době, ale bylo to trošku na tělo.

JN: Já se teď zeptám, protože se o tom traduje spousta věcí, které podle

⁴⁶ František Wretzel se narodil 27. 10. 1919 v Praze. Za okupace ilegálně vedl skautský oddíl, a proto byl 10. 7. 1944 zatčen gestapem. Přes věznice gestapa v Praze na Pankráci a v Malé pevnosti Terezín byl odvečen do koncentračního tábora Flossenbürg a později na pracovní komando v Legenfeldu. Z Legenfeldu byl vyštván na Pochod smrti směrem na Flossenbürg 13. 4. 1945. Nedaleko Boru u Tachova byl propuštěn a 29. 4. 1945 se vrátil do Prahy. Zúčastnil se Českého národního povstání v Praze. Zemřel v listopadu 2013. Byl tak laskav, že při výročním setkání mládeže v Památníku Flossenbürg 16. července 2011 poskytl autorovi této práce interview pro knihu „Pochody smrti – český příspěvek k otevřené otázce“. Pro potřeby této práce vybírám pouze klíčové momenty výpovědi ve vztahu k poznání situace na Tachovsku. Nenutil, Jiří. *Pochody smrti – český příspěvek k otevřené otázce*. 1. vyd. V Plzni: Západočeská univerzita, 2011.

⁴⁷ Zákon č. 255 ze dne 19. prosince 1946 o příslušnicích československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození. § 2 článek 5

vás byly jinak. Takže třeba dávka toho stíhače, to byla krátká dávka?

FW: Krátká dávka. To zaštekal... On toho moc nepotřeboval. Akorát s tím trochu švinknul a muselo to pobít tři čtyři lidi najednou, vždyť to bylo obrovský, to byly hrozné střely. To tam všechno zůstalo, nikdo si toho dál nevšímal. A teprve potom zřejmě dostal starosta příkaz, aby to někdo zahrabal. A o tom jsem se dozvěděl bokem, to nám říkali myslím historici z Mariánek, máme v Praze jejich jména, která bychom vám potom mohli dát.

JN: A proč zůstali ti třetí stát, když ostatní se rozeběhli.

FW: Dostali povel. Posti je nechali stát a odnesli to s nimi

JN: A nikdo z nich před tím na tu letku nestřílel?

FW: Nikdo z těch postů si to nedovolil. To by byl šílenec. Vyprávěl jsem vám, jaká byla potom historie u Rokycan. Tam si dovolil někdo z kasáren na ně vystřelit, on to otočil a potom to do něj nasypal. Kdyby tam někdo vystřelil, tak jsme to nepřežili nikdo, to by nás rozsekal.

JN: Když se vrátím k tomu Pístovu. Další věc, která se tradovala, je, že ti postové, kteří doprovázeli jednotku, tak poté propadli šílenství a dobíjeli a stříleli vězně.

FW: Neviděli jsme, co se děje za námi, slyšeli jsme, že někteří posti se vrátili a my utíkali do lesa. Ale nikdo odtamtud nepřišel, jen ti dva vězňové. Ostatní tam museli zůstat, protože žádného z těch esesáků jsme neviděli. Potom ten mladý Němec, který vyšel bez škrábnutí, to byl zlodějíček, který se k nám dostal z Plavna po náletu na Plavno, kde byl ve věznici pro nějaké krádeže, přivedli ho k nám, byl trochu raněný na hlavě, tak jsme ho ošetřili, sehnali jsme mu kus chleba – a když jsme zalezli do toho lesa, tak na mě kýval, abych k němu šel. Ještě jsem si poťukal na hlavu, poněvadž bylo řečeno, že když se někdo hne, tak střílíme. Tak jsem šel po zadku opatrně k němu a říkám: „Co blbneš, co chceš?“ A on vytáhl kus chleba a rozdělil se se mnou o něj a ještě se se mnou rozdělil o margarín. Já mu říkám: „Člověče, kdes to sebral?“ A on mi řekl: „Oni bouchli esesáka a on to měl v chlebníku.“ To je expert, že jo? Tak jsem šel mezi naše kluky, každý to měl tak na jedno kousnutí do pusy, ale bylo to pro všechny dobré.

JN: Takže z vašeho pohledu většinu vězňů včetně doprovodu dostal ten hloubkař? Protože někteří vězni to líčili tak, že hloubkař způsobil nepatrné ztráty a většina mrtvých je způsobena řáděním dozorců po té střelbě.

FW: Ne, ne. To dobíjeli ti za námi, protože dvakrát padesát lidí utíkalo do lesa. Jen se z toho dostali ti dva Němci. Tak to můžu říct já, to víte, dozadu jsme oči neměli. Abych to vyčíslil, to nevím.

JN: A vy, když jste byl v tom lese, tak vás potom zvedli a mrtvé už jste na té cestě neviděli?

FW: Ne, tam už jsme se nevraceli, potom jsme jenom pochodovali dál po trase. Před tím, než jsme odešli z tábora, jsme dostali příkrývku. Tu jsme si špagáty svázali jako bandalír. A dostali jsme chleba. Jokl tam psal, kolik to bylo, já si to nepamatuji, jestli to bylo půl kila, kilo, to nevím. Šli jsme za hrozného lijáku, procházeli jsme lesem, byla zoufalá tma, tak se to všechno promíchalo. Nikdo nevěděl, kde jsou vězňové, a nikdo nevěděl, kde jsou posti, poněvadž ti byli mezi námi. Tak se to v té tmě strkalo. A ráno se zjistilo, že asi čtyřicet lidí chybí. Ti se snažili zdrhnout. Jenomže oni tam poslali hitlerjugend a volkssturm a ti je pochytali a poslali zpátky. Pak jsme tam byli asi den. Tam docházelo k ošklivým situacím, protože co nemohlo, to se naházelo do jámy a zasypalo, někteří ještě dýchali. To nebylo nic příjemného. Tam jsme se sešli s tou druhou partou, s tou cvikovskou, a tam ti posti to byli vyložení vrahouni, ti ty lidi stříleli jak kočky. Pak se postupovalo od místa k místu, zase bych musel mít před sebou mapu, abych vám to říkal.

Přišli jsme do takové vesničky – jméno z hlavy nevím – a tam už večer šli německý vězňové spát do privátů. My jsme spali v nějaké stodůlce, nějaký ten brambor jsme dostali k večeři a ráno jsme nastupovali. A byl dán rozkaz: „Češi na konec.“ To jsme se lekli, protože tam se obvykle prostřelovalo. Vždycky se oddělalo pět, deset, dvacet, víc lidí. Ti se postříleli. Počítali jsme, jaká taktika by byla vhodná, aby to aspoň někdo přežil. Ale nebylo to potřeba. Vyšli jsme z té vesnice, tam byl po levé straně silnice mladý les a po pravé pole. Načež přišel Fürsten – ten svobodník, voják, ne esesák – a povídá: „Po pěti do lesa.“ Tak jsme vypadli do toho lesa a jednotka pokračovala. Jenomže zas tam chyběl pes a zas tam chyběl voják, tak jsme stáli. A oni se už blížili k vysokému lesu. Tam se nějaký post otočil a viděl, že tam stojíme, tak vystřelil do vzduchu. My jsme zalehli. Ta jednotka odešla. A tím jsme to zkazili, my jsme tam měli zůstat ležet, poněvadž za námi jsme pořád slyšeli dělostřelbu. Ty armády od nás byly asi 12 kilometrů, takže tam stačilo počkat do večera a byli jsme u Amerikánů. Jenže to nám nedošlo. Prostě domů, domů.

2.1 Pochody smrti – případová studie Tachovsko⁴⁸

Za počátek Transportů a Pochodů smrti je považována likvidace soustavy koncentračních táborů v Osvětimi v lednu 1945. Tato evakuace dle ARLZ⁴⁹ zasáhla české země díky průjezdu nákladních vlaků přes území protektorátu. Strhující příběhy hrdinství a obětí i barbarství a neuvěřitelné svévole na své zpracování v republikovém kontextu teprve čekají. Pražští železničáři opakovaně sabotují lokomotivu Transportu v předvečer Pražského povstání, mladotický mlynář Felix Ježek, který na „své vlastní!“ propouštěcí papíry z gestapa dosáhl propuštění vězňů z Transportu smrti stojícího v Žihli, občané Katovic, kteří navzdory palbě ukryjí řadu vězňů ve vsi⁵⁰, stejně tak jako poválečné zkoumání a exhumace, jednotlivá kriminalistická šetření i práce státních komisí – toto vše zatím zůstává mimo širší zájem odborné veřejnosti. Jsem velmi vděčný Fakultě právnické Západočeské univerzity v Plzni za podmínky umožňující rozvoj vědeckých aktivit k prohloubení možností poznání toho fenoménu s nezbytným interdisciplinárním přístupem, kdy samotné zhodnocení z hlediska právních dějin vychází z podkladů spolupráce s archeology, antropology, filozofy a historiky (především oral history).

Skutečnost, která vstoupí do krajiny během jara 1945, je skutečností nacistických koncentračních táborů. Po celou dobu existence koncentračních táborů byl součástí jejich každodenního režimu teror, sadistické násilí dozorců

⁴⁸ Nenutil, Jiří. *Pochody smrti – český příspěvek k otevřené otázce*. 1. vyd. V Plzni: Západočeská univerzita, 2011. Tato kapitola je upravenou a přepracovanou prací v soutěžní příspěvek na Česko-Slovenské právnícké soutěži o nejlepší studentskou práci pořádané Právnickou fakultě Univerzity Palackého v Olomouci v roce 2013.

⁴⁹ Monografie věnovaná rozkazu ARLZ zvláště s ohledem na české země, viz SLÁDEK, O. *Spálená země*. Praha 1980.

⁵⁰ Dne 20. dubna 1945 o osmé ranní projížděl na trati České Budějovice – Strakonice – Plzeň nákladní vlak č. 8167 obsazený SS Baubrigádou pod vedením SS Obersturmführera Brauna a 800 vězňů z pobočného tábora Stuttgart – Waldhausen. Při průjezdu stanicí Katovice byl vlak napaden hloubkovým letcem spojeneckého letectva. Střelba měla za následek 2 usmrčené vězně, ale i poškození dopravní techniky SS na vagonech. Vybuchující náklad byl kulisou útěku 166 vězňů. Přestože byli okamžitě stíháni doprovodem SS, 146 vězňů našlo útočiště v chalupách místních obyvatel. Václav Petráš, výpravčí úředník, po válce vypověděl: „*Vězni byli tak vyhladovělí, že téměř 50 rukou se vrhlo na bochník chleba, jim do vagonu podaný, nebo na tyč salámu. Obyvatelstvo bylo v ten den, tak rozechvěno a proti SS-manům tak rozrušeno, že se chtělo na mužstvo vrhnouti a je odpraviti. Proto také každý, kdo mohl, poskytoval uprchlým oděv a pomoc při útěku a mnoho jich zůstalo v obci až do převratu ukryto. Aby mnozí mohli hlídkami SS-manů projít, převedli mnozí vězně v ženských šatech, jakoby šli na polní práce (...)*, viz NA, KT – OVS, Pochody smrti, Hlášení SNB Katovice č. j. 1057/46.

vůči vězňům, vyčerpávající práce, nedostatečná strava, systém ponižování lidské důstojnosti a všudypřítomná svévolná smrt⁵¹. Pochody smrti jsou evakuační a likvidační transporty z těchto táborů, případně mezi těmito tábory. Zacházení s vězni, podmínky transportů, stráž, strava, oblečení apod., vše na pochodech smrti vycházelo z podmínek a pravidel nacistických koncentračních táborů. Jedním z nejzávažnějších zjištění Pochodů smrti je fakt, že nacistická totalita vytvořila systém genocidy a perzekuce, který ke svému zachování a efektivitě nepotřeboval dráty a ohrady, ale díky loajalitě dozorců a pasivitě svědků fungoval, zotročoval a vraždil lidi až do posledních dnů Třetí říše.⁵²

Tachovsko je územím okresu ležícího u česko-bavorských hranic 30 km od Plzně, napůl cesty mezi Prahou a Norimberkem. Historicky prošlo mnohými změnami a v čase Druhé světové války bylo součástí Říšské župy Sudety.⁵³ Od záboru československého pohraničí nacisty v roce 1938 až do příchodu Američanů bylo součástí Velkoněmecké říše. Území Tachovska proťaly osudy tisíce lidí, z nichž stovky zde zahynuli. Po Druhé světové válce bylo německé obyvatelstvo vysídleno a pro nově příchozí byli právě mrtví z Pochodů smrti, respektive jejich hroby a manifestace nad nimi, jedním z integrujících prvků vytváření domova a osvojování krajiny.⁵⁴ V této práci představuji jen jeden směr Pochodů smrti a to z konce dubna a začátku května 1945 do koncentračního tábora ve Flossenbürgu.

2.1.1 Transport z Buchenwaldu do Tachova a Pochod z Tachova do Flossenbürgu

Tachov

Dne 13. dubna 1945 na tachovské nádraží přijíždí od Plané v dopoledních

⁵¹ „Lágry už nemají sloužit jen internaci a terorizaci politických protivníků národního socialismu. Od nynějška chce SS z práce vězňů těžit i hospodářsky. Ve svých vlastních podnicích hodlá vězně cíleně vykořisťovat při produkci stavebního materiálu. Za tímto účelem zakládá nové tábory, v nichž zavírá stále víc lidí.“ KZ-Gedenstätte Flossenbürg, str. 7

⁵² Tato tvrzení, která si jistě zaslouží diskuzi a budoucí metodické ukotvení (které, jak doufám, bude výsledkem celosvětového oživení zájmu o téma), opírám o závěry a poznatky z případové studie Tachovska.

⁵³ K dějinám Tachovska za Druhé světové války viz NENUTIL, Jiří a kol. *Druhá světová válka, případ Tachovsko*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2010. 254 s.

⁵⁴ GALUSOVÁ, Lucie; FUNK, Lukáš: Zamyšlení nad opouštěním a osvojováním krajiny. In: NENUTIL, Jiří a kol. *Exhumace obětí II. světové války – předpoklady, východiska, výzkum*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2011.

hodinách vlak. Z 52 vagonů „vysokostěnných uhláků“ slouží poslední dva na mrtvoly těch, kteří nepřežili dosavadní Transport. Jeden je plný a druhý z poloviny naplněn. „Na každém vagoně střežili vězně dva esesmani, kteří vězně tloukli pažbou pušek a též stříleli. Transport se pozůstával z osob různých národností: Češi, Němci, Francouzi, Poláci, Židé a též jsem viděl jednoho černocho. Během jízdy jsem slyšel střelbu z vagonů.“⁵⁵

Na hlavním nádraží v Tachově vystupuje z vagonů za ustavičného bytí přes 1500 vězňů, z nich „asi 100 chlapců od 12 let.“⁵⁶ Nádraží obklíčeno četnictvem a policií. Jako doprovodná stráž byli určeni muži z Volkssturmu.⁵⁷ „My, Volkssturmaci, jsme měli jen doprovod zesílit. Volkssturmaků z Tachova bylo asi 50.“⁵⁸ „Seřadili vězně po skupinách asi 100 mužích. Nemocní a ti, kteří nemohli sami jít, byli v transportu podpírání vězni, kteří je cestou buď nesli, nebo vedli.“⁵⁹

Zástup vězňů se vydal z nádraží dolů přes město. „Dole pod Českou besedou byl krámk. Máma mě poslala něco nakoupit a tak jsem šla. Najednou jsem uviděla, jak od nádraží vedou vězně. Byl jich zástup až nahoru k továrně. Vězni měli pruhovaný mundúr. Vypadali strašně. Dozorci je neustále bili. Otočila jsem se na místě, běžela domů a celou cestu jsem brečela.“⁶⁰

Šli dnešními ulicemi T. G. Masaryka a prudkým klesáním v Panenské došli do údolí, kde ve Vodní přešli po mostě do Zahradní a přes starý Tachov začali pozvolna stoupat na druhou stranu údolí řeky Mže Americkou ulicí na Studánku (Schönbrun).

„My jsme bydleli u pivovaru, v zatáčce byl dvorek činžovního domu, kde jsme bydleli a kolem něj vedla silnice na Studánku. A po ní jednou šli ti vězni. Já si to moc nepamatuju, ale vím, jak maminka plakala. Lidé jim chtěli dát vodu, nebo chleba, ale vojáci hned křičeli a vyráželi jim hrnek z ruky. No a oni šli do

⁵⁵ NA, KT – OVS, Pochody smrti, Protokol SNB sepsaný 12. 5. 1946 s Hugo Laubrem (vlakvedoucím transportu mezi Planou a Tachovem).

⁵⁶ NA, KT – OVS, Pochody smrti, Protokol SNB sepsaný 12. 5. 1946 s Václavem Schosemeierem (přednostou železniční stanice Tachov v dubnu 1945).

⁵⁷ Volkssturm – Lidová stráž

⁵⁸ SOA Plzeň, MLS Cheb, LS 1131/46, Karton 48 Haubner, Jiří, protokol s Jiřím Haubnerem 29. srpna str. 2, dle Gedenkestätte Flossenbürg, archiv, ověřená kopie.

⁵⁹ NA, KT – OVS, Pochody smrti, Protokol SNB Křimice sepsaný 12. 5. 1946 s Václavem Schosemeierem (přednostou železniční stanice v dubnu 1945).

⁶⁰ Rozhovor s A. M. Vedl Jiří Nenutil 15. 3. 2010. Tachov. Archiv autora.

*toho kopce a hodně jich pomřelo, pálili je pak na hřbitově s mrtvými z nádraží.*⁶¹

Prudké stoupání po silnici ke Studánce nevydrží síly dalších zhruba 200 vězňů. Jejich těla jsou svážena na nový Židovský hřbitov v Tachově, kde jsou spolu s mrtvými z vlaku a ubitými z nádraží páleni v dehtu a petroleji ve vykopané jámě na jihovýchodní straně hřbitova po čtyři dny.

Studánka (Schönbrun)

Ves Studánka leží nad údolím řeky Mže a vězni museli při pochodu z Tachova překonat značné převýšení. Klikatící se silnice s několika horizonty byla zřejmě impulsem k pokusu jednoho z vězňů o útěk. *„V měsíci dubnu 1945 asi v polovině jsem orala na poli v blízkosti silnice vedoucí k Schönbrunu se svým manželem Karlem Stezlerem. Asi kolem 14. hodiny šel po silnici od Tachova k Schönbrunu transport vězňů, a proto lidé pracující na polích šli k silnici, což učinil i můj manžel a já zůstala státi u krav, aby mi tyto neutekly. Po chvíli jsem viděla nějakého muže, pravděpodobně vězně, jak rychle šel přes pole nahoru, kde se pravděpodobně ukryl. Po chvíli jsem spatřila dva příslušníky pracovní služby s puškami, Jiřího Haubnera a svého muže, jak běží směrem, kterým před chvílí šel neznámý muž. Oba příslušníci pracovní služby drželi pušky připravené k výstřelu, a proto jsem volala na svého muže, aby nic nedělal, jinak že na něho více nepohlédnu. Všichni čtyři muži běželi dále, a ježto pole jde do kopce a pak opět dolů, neviděla jsem dále, co se za kopcem děje. Po chvíli jsem uslyšela výstřel.”*⁶²

Poválečné vyšetřování tohoto zločinu před Mimořádným lidovým soudem v Chebu přineslo rozporuplná svědectví; nakonec byl Georg Haubner odsouzen k trestu smrti. O psychologii dozorců průvodu, na které se krátce změnili i místní muži, vypráví jedno svědectví ze zmíněného přeličení. *„(...) Vrátil se mistr Jiří Haubner do dílny, kde mě popadnul vzadu za límec kabátu a mrštil se mnou o zem, přičemž nohou mne strčil do zad a nastrčil mi pistoli na temeno hlavy a řekl: takto odstřelovali SS-mani nyní při doprovodu vězně. Při tom nám ukazoval svůj bubínkový revolver, v kterém byla 1 vystřelená nábojnice, a při tom řekl: Tento*

⁶¹ Rozhovor s G.. Š. Vedl Jiří Nenutil 26. 3. 2010. Tachov. Archiv Autora

⁶² SOA Plzeň, MLS Cheb, LS 1131/46, Karton 48, Haubner, Jiří, protokol s Marií Stezlerovou z 27. října 1945, dle Gedenkstätte Flossenbürg, archiv, ověřená kopie.

*revolver též dnes jednoho položil.*⁶³

Ve Studánce zřejmě došlo k dělení Pochodu, protože dle poválečného šetření a nálezů hrobů obětí se rýsují dvě trasy. První pokračovala přes vrch Rozsocha a osadu Heldroth a dle druhé přišel Pochod do Lesné přes Písařovu Vesci.

Lesná (Schönwald)

Lesná se stala křižovatkou Pochodů, které není snadné od sebe rozeznat. Víme, že Lesnou prošel hlavní proud Pochodu z tachovského nádraží, který dorazil ještě 13. dubna. „Zastoupeno bylo mnoho národností – Poláci, Rusové, Holanďané, Maďaři, Češi, Němci, Belgičani, Francouzi a snad i jiní a též mnoho Židů. (...) Transport doprovázelo as 24 SS-manů. Známé je jen jméno zástupce velitele transportu a to SS-Untersturmführer Hauer.“⁶⁴ Ze značně zmatené zprávy SNB vyplývá velký počet vězňů, kteří v prvním proudu pokračují na Flossenbürg a v druhém proudu se stáčí na Bažantov, Pořejov, Maršovy Chody a Staré Sedliště.⁶⁵

Jedlina (Nový Losimthál)

Poslední zprávou o tomto transportu z Buchenwaldu do Flossenbürgu na českém území je hlášení SNB z Nového Losimthálu (dnes zaniklá obec Jedlina). Zde vstoupil na území Německa a pokračoval do Flossenbürgu. „Transport ten ve všech třech skupinách skládal se z politických vězňů, ve kterém byly i ženy a děti ve stáří as od 14 roků, jakož i Židé, tedy transport smíšený. Dle vzezření byli mezi nimi lidé inteligentní i lidé tříd chudších. Bylo zastřeleno celkem 6 osob, většinou těch, kteří se z transportu vzdálili za účelem hledání si jídla a byli při tom doprovázejícími strážemi přistiženi a ihned na místě zastřeleni. Většina jich byla vyhladověním úplně vysílána, takže již nemohli dále pěšky jít.“⁶⁶ V blízkosti těchto míst byly po válce nalezeny hroby a vztyčen kříž, který je německými

⁶³ SOA Plzeň, MLS Cheb, LS 1131/46, Karton 48, Haubner, Jiří, protokol s Františkem Sporem 27. října 1945, dle Gedenkestätte Flossenbürg, archiv, ověřená kopie.

⁶⁴ NA, KT – OVS, Hlášení SNB Schönwald, č. j. 691/46.

⁶⁵ Otázka směru těchto pochodů není zcela uspokojivě vyřešena. Počet a rozmístění hrobů podél možných cest naznačuje složitost a nejednoznačnost možných závěrů. Srovnej SOKA Tachov, Válečné hroby, Protokol o exhumaci politických vězňů v okrese Tachov.

⁶⁶ NA, KT – OVS, hlášení SNB Nový Losimthál, č. j. 935/46.

rodáky udržován do dnešních dnů. „Jedna skupina tohoto transportu byla přes noc nedaleko obce Stará Knížecí Huť na louce, kde dle udání obyvatel, kteří z dále vše pozorovali, byli vězni strážemi bití a týráni a museli vykonávat různá tělesná cvičení.”⁶⁷ Když stráže chodili po vsi a hledali vězně, kteří se vzdálili, poznali místní, že jde o Bělorusy a Ukrajince. „Mrtvoly těchto vězňů přivezeny byly jedním nákladním autem a v lese tam z auta složeny a ponechány na místě ležeti. Z jakých důvodů nezjištěno. Později pak dostavil se jeden oddíl dalších vězňů, kteří za doprovodu a dozoru příslušníků SS všechny na místě tom se nacházející mrtvé pohřbili do společného hrobu a opět odešli směrem ku Flossenbürgu.”⁶⁸

2.1.1.1 Pístovská tragédie

Tragédie konce Druhé světové války se vyhrtí ve chvíli, kdy spojenecký hloubkař rozstřílí část Pochodu smrti směřující do Flossenbürgu.⁶⁹ „Na katastru obce Martinova byl transport překvapen hloubkovými letci. Někteří vězni se rozutekli a kryli se v terénu. Avšak stráž SS, údajně Lotyš, počala z pušek střílet na letadla. Letadla se snesla níže a zahájila palbu po transportu. Na místě bylo zabito 30 vězňů a jeden SS. Dalších 18 vězňů bylo letci lehce zraněno a stráž SS dobito. Nedaleko byli nalezeni další 3 mrtví, kteří byli stráž SS zastřeleni do týla.”⁷⁰ K této události odkazují na svědectví účastníka pístovské tragédie pana Františka Wretzela zaznamenané v této knize. Po válce došlo k exhumaci těl a důstojnému uložení do Pístovské mohyly. Zde našlo místo posledního odpočinku celkem 68 mrtvých obětí nacismu, mezi nimi i dva angličtí letci.⁷¹

2.1.1.2 Planá – křižovatka Transportů a Pochodů smrti

Planá byla svědkem průjezdu všech v této kapitole zmíněných železničních Transportů. Blíže nezjistitelný počet pochodů následoval. Ve dnech 20. a 21. dubna prošel Planou Pochod smrti vypravený 15. 4. z koncentračního

⁶⁷ NA, KT – OVS, hlášení SNB Nový Losintál, č. j. 935/46.

⁶⁸ NA, KT – OVS, hlášení SNB Nový Losintál, č. j. 935/46.

⁶⁹ Této události se obšírně věnuje brožura JÚDA, M. *Památník Pístov*. Tachov 1986. Práce je napsána reportážně a bez poznámkového aparátu, obsahuje však bohatou fotogalerii a snad se časem podaří údaje v ní obsažené doložit. Prozatím tedy případného zájemce o pístovské události odkazují především na výpověď Františka Wretzela v této knize.

⁷⁰ NA, KT – OVS, Hlášení SNB Mariánské Lázně.

⁷¹ SOkA Tachov, MNV Pístov – Martinov, inv. č. 11, Seznam pochovaných obětí transportu smrti v Pístově (pouze počty obětí rozdělené podle národnosti): 23 Poláků, 11 Rumunů, 6 Italů, 4 Sověti, 3 Jugoslávci, 2 Belgičané, 2 Angličané a 6 neidentifikovatelných rakví.

tábora Žitavy v Sasku směřující do Flossenbürgu. Šlo o smíšený transport 1000 mužů a 300 žen. „Transport byl pěší, pouze na jednom voze táhli vězňové věci pro esesmany, kteří transport doprovázeli. Byl to transport smíšený z politických vězňů všech národností, Židů a válečných zajatců. (...) V Plané u Mar. Lázní, kde transport nocoval, bylo dne 20. 4. 1945 zastřeleno 6 vězňů, a sice: Adolf Schrer, František Neumann, Josef Neugebauer, Ondřej Frankl, Geza Frankl a Leo Schönberger, všichni Židé z Budapešti. Mimo těchto bylo ještě zastřeleno několik vězňů /přesný počet nezjištěn/, kteří klesli vysílením. Při pochodu transportu z Plané směrem k Tachovu bylo v obvodu zdejší stanice ubito ještě asi 10 vězňů. (...) Velitelem transportu byl Unterscharführer Münsch z Bonu na Rýně, jeho zástupci Unterscharführer Schragner a Welauschütz, oba Rakušané a Rottenführer Kněževič, který byl Chorvat. Kněževič ponejvíce vězně střílel, anebo ubíjel pažbou pušky. Mimo těchto doprovázelo transport ještě několik esesmanů.“⁷²

Planou také prošel Pochod smrti z Helmbrechtsu. Pochod smrti z Legenfeldu prošel po pístovské tragédii Planou směrem na Tachov. Cesta z Plané do Tachova se stala dějištěm tragédií, které se odrazily i v poválečném místním povědomí. Dlouho po válce se jako mezní území mezi obcemi Lom u Tachova a Nahý Újezd udávalo místo smrti vězňů z Pochodů smrti. „*My měli pole až k Nahýmu Újezdu. Dědeček říkal, že až tam, co padali lidé. Že to bylo hrozný. Lidí šli a padali. Tak tam sahala naše pole.*“⁷³

2.1.1.3 V předvečer povstání

Jestliže pro předchozí události platilo, že čím dříve se odehrály, tím více údajů a podrobností máme, z konce války a osvobození vězňů se nám na Tachovsku nedochovaly téměř žádné zprávy. Chaotická změť útržků informací naprosto neumožňuje uchopit téma v jeho konci.⁷⁴ Například v případě průchodů Pochodů městem Bor zůstává řada nejasností.⁷⁵ Nicméně fakty vzešlými na základě dostupných údajů a srovnáním s ostatními lze dosáhnout jistého poznání.

⁷² NA, KT – OVS, Hlášení SNB Planá u Mariánských Lázní, č. j. 2266/1946.

⁷³ Rozhovor s Františkem a Věrou Matějovými. Vedl Jiří Nenutil 28. 9. 2011. Tachov. Archiv autora.

⁷⁴ Na rozdíl od Volar, Roztok, Prahy, Terezína a Žihle atd. pro Pochody smrti na Tachovsku neexistuje informace přesahující osvobození Američany. Druhý život tématu přichází až s vyšetřováním, exhumacemi a vzpomínkovou kulturou.

⁷⁵ Hlášení SNB vykazuje řadu zřejmých pochybení (či v současnosti neověřitelných anomálií) – např. v kontextu ostatních hlášení ojedinělou dataci transportů do března etc.

Výše zmíněný Pochod smrti z Helmbrechtsu prošel Borem bez zastávky. Stejně tak prochází Borem na sklonku dubna Pochod válečných zajatců z Flossenbürgu na Stříbro – právě z něj by měli pocházet mrtví pohřbení pod památníkem na borském hřbitově.

Dne 20. dubna procházel „obcí Rozvadovem, směrem po státní silnici k Přimdě, Boru u Tachova. (...) Vězňové byli vysílení, ale nezemřel cestou žádný, ani nebyl ubit, ježto těsně za tímto transportem postupovala americká armáda. (...) Za obcí Svatá Kateřina směrem k Přimdě vůbec nebyl tento transport stráží doprovázen a sám po hloučkách se rozešel, každý hlouček vlastním směrem. (...)“⁷⁶

„Po zastřelení všech 32 mužů ženy propuštěny a pochod smrti ukončen.“ Tak zní zpráva o původu tří hromadných hrobů, které maďarští SS naplnili politickými vězni všech národností u obce Doly.⁷⁷

„U vesnice Schönwald byli Češi a Poláci propuštěni a ostatní vězni byli dne 23. dubna 1945 asi kolem 10. hodiny dopolední postřeleni v lese.“⁷⁸

„Naprostě nic kolem sebe jsem nevnímal. Byli jsme zbědovaní a hladoví. Za Lesnou nás rozpustili, protože ve Flossenbürgu už prý byli Američané. Já se vrátil proti směru pochodu do Tachova, kde se mě ujali naši (francouzští, poznámka JN) váleční zajatci. V Tachově jsem se dočkal osvobození.“⁷⁹

„Uprchli z transportu. Kost a kůže, oči zapadlé do důlků a jen zuby svítí, pokud nějaké mají. (...) Byli v koncentráku, vezli je pryč, když se přiblížila fronta a po cestě jich sto padesát postříleli. Všem je hrozně zle od žaludku, jsou napůl mrtví, vlastně už skoro ani jako lidé nevypadají. Jsou si všichni podobní, lebky vyholené, není možné poznat stáří. Nevím, co pro ně udělat, nemůžou nic jíst, jen pít ten čaj. (...) V bramborovém poli klečela skupina lidí. Vyhrabávali právě zasazené kousky brambor, hrabali jako psi, a pak je i s hlínou jedli. Není v tom už

⁷⁶ NA, OVS – KT, Pochody smrti, hlášení SNB Rozvadov, č. j. 794/46.

⁷⁷ NA, OVS – KT, Pochody smrti, hlášení SNB Bor, č. j. 1127/46.

⁷⁸ VHA, Koncentrační tábory/208/R/1/41, dotazník SPOV Ladislav Bednář, dle Gedenkestätte Flossenbürg – ověřená kopie.

⁷⁹ Rozhovor s Paulem Beschetem. Vedl Jiří Nenutil 26.7.2010. Archiv autora

*ani nic lidského. Co s nimi ti darebáci udělali?*⁸⁰

⁸⁰ LAVALOVÁ, Vlasta a HŘEBÍČKOVÁ, Barbora A., ed. *Dnes nehlásili žádné popravy: deníky Vlasty Čepkové (1938, 1942-1945)*. V tomto souboru vyd. 1. Praha: Prostor, 2004. s. 257.

3 Ecce homo 2 Ludmila Hájková⁸¹

„Ještě však probíhá válečná fronta na území naší republiky, ještě řadí smrtelně zraněný, ale nicméně zoufale se bránící nepřítel na západním Slovensku a v českých zemích, ještě čekají milióny našich bratří a sester na vysvobození z nesnesitelného jařma. Za těchto okolností hlavním úkolem vlády, jemuž musí býti podřízeno všechno ostatní, bude všemožné stupňování válečného úsilí Československa až do osvobození celé země a úplné porážky hitlerovského Německa.“⁸²

Já jsem se zúčastnila povstání tam, kde jsem žila, a sice v Praze 7, a protože mně tehdy bylo 16 let, zúčastnila jsem se ho v podstatě jako ošetřovatelka, i když prosím na počátku toho bylo dokonce to, že jsem jaksí ukořistila jednu zbraň, pořádně těžkou. Byla to pancéřová pěst. Na šestnáctileté protektorátně podvyživené vyžle to byla pěkná váha. Zmocnila jsem se jí ne bojem, prosím, ale odhodil ji německý voják, který utíkal – snad bych to mohla trošku vysvětlit. Bydlela jsem přímo blízko tehdejších jatek. Je to dnešní pražská tržnice, což mladší nevědí. Pražská jatka v Holešovicích na nábřeží tehdy začala fungovat jako polní lazaret už někdy před polednem 5. května. A když jsem přilétla domů, podařilo se mi se dostat – já jsem byla totálně nasazena tehdy od 14 let v ČKD v Libni, samozřejmě tramvaje nejezdili, tak jsem se doplazila konečně všemi těmi peripetemi, velmi těžkou cestou dokonce přes Libeňský most, který ale už tehdy ovládali naši povstalci, tak jsem přiběhla domů a dozvěděla jsem se od maminky, měla jsem už jenom ji, se kterou jsme bydleli blízko jatek, že v jatkách se něco děje. A já jsem byla skautka a v našem ilegálním skautingu během válečných let jsme měli báječnou vedoucí, která byla studentkou medicíny a měla v roce 1939, když nacisté zavřely vysoké školy, před sebou už jenom poslední dva semestry, takže už toho hodně znala. A my děvčata jsme se k ní mohly přihlásit na zdravotnické kurzy a já jsem skutečně uměla, na to jsem byla tehdy hrdá, opravdu jsem měla velké úspěchy, uměla jsem obvazovat i hlavy. A ona snad tehdy ta naše

81 Ludmila Hájková. Vystoupení na konferenci ČNP 1945. 31.1.1945. Archiv autora.

82 Program československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků přijatý 5. dubna 1945 v Košicích, článek II. Archiv autora

Věra, ona byla z Prahy 6, tušila, že to budeme potřebovat, proto se nás tolik snažila naučit. A opravdu se to hodilo.

Takže já jsem uprosila maminku, abych tam mohla jít pomoci, že se mi přece nemůže nic stát. Maminka nechtěla. Říkala, víš, že mám jenom tebe, protože můj tatínek byl právě členem Obrany národa, o které tady bylo zmíněno. A když ho dva roky vláčeli po nacistických věznicích přes Drážďany až po Berlín, tak v Berlíně ho v roce 1942 v listopadu popravili. Měla jsem s nimi tedy své účty. Ale i kdyby se nestala tato strašná rodinná tragédie, tak prostě v rodinách jsme měli takovou výchovu, že bych určitě byla šla i bez toho, aniž bych zde, jak říkám, měla tak silný důvod k tomu, abych udělala všechno, co mohu pro svobodu našeho národa, pro osvobození našeho národa.

A hovořilo se tady také právě o mládeži v povstání. Mladých opravdu přímo v pražském povstání padlo hodně. Přímo v bojích, mám tady některá čísla, jestli dovolíte, padlo mládeže do 18 let 55 chlapců a 3 dívky. Mezi nimi, mezi těmi 55, byl i František Soukal z Prahy 7. Já jsem ho znala. Byl to 14letý chlapec. Shodou okolností jsem ho znala, protože on byl ze Zátor a já jsem se na Zátory chodila učit na housle a on chodil k tomu samému staříčkému panu učiteli. A byl to 14letý chlapec, který v heydrichiádě ve 42. roce přišel o oba rodiče a měl jenom babičku a ona měla jenom jeho, která ho vychovávala. Také ji vlastně uprosil a zúčastnil se těch velkých tragických bojů na Trojském mostě. Byly tam tři barikády. Bylo to také jedno pražské místo nejtěžších bojů. A přitom ten chlapec, který tam všemožně pomáhal a chtěl bojovat, ale přeci jenom zbraní bylo málo, tak samozřejmě mohl jenom pomáhat. Nosil střelivo, nosil zprávy a padl tam.

Chtěla bych říct, že mladých, kteří se bojů zúčastnili, bylo hodně a víme, že kromě nich bylo ještě ubito 15 mladých chlapců nebo téměř mužů a 10 dívek. Tato čísla jsou z publikace, která byla vydána už při prvním výročí českého národního povstání, jak jsme tomu říkali revoluce v roce 1946, kterou vydal tehdejší Národní výbor hl. m. Prahy.

Bylo tady hovořeno o tom, že v Praze padlo pravděpodobně 1700 lidí. Víím, že v průběhu let historici jednak čerpají z různých pramenů a dopočítávají se různých čísel. Slyšela jsem také číslíci 3600-3700 lidí. Já bych to nevylučovala, protože možná historici chtěli střízlivě hodnotit všechny podklady, kterých se jim dostalo, ale právě v publikaci, o které jsem se zmínila, bylo udáno, že Národní

výbor hl. m. Prahy na základě faktických údajů, asi úmrtních listů, vyplácel v Praze vdovský důchod 1881 vdově. Možná, že to byli i lidé, kteří byli i z venkova a padli tady, ale padli v Praze. S nimi vyplácelo sirotčí důchod 2570 sirotkům, z toho 30 bylo úplných sirotků. Ty děti vlastně zůstaly samy.

Zrovna tak bych se chtěla – si dovoluji možná neoprávněně tady zmínit, že byly uváděny i některé jiné údaje. Například se to týká počtu barikád. Někde už dávno dřív jsem četla údaj, že v Praze bylo 2400 barikád. Nějak to bylo zredukováno a i tady bylo zmíněno číslo 1700 barikád. Víte, já jsem bývala právě na Praze 7, teprve teď posledních 20-25 let jsem na Praze 4 a pamatuji se, poněvadž jsem byla členkou Českého svazu bojovníků za svobodu už od svých 17 let – v roce 1946 prvního září mě přijali a pravděpodobně jsem dřív nemohla být členkou, já nevím – a už tehdy se v pozdějších letech historiky, našimi funkcionáři některá čísla sháněla a pravděpodobně se to potom dávalo do nějakých historických podkladů. A pamatuji se, že pro takovou kontrolu nám do základních organizací dávali počty barikád tehdy na Praze 7 – na Letné, v Holešovicích atd. Byla tam mapka všech barikád na sedmičce a kupodivu na této mapce nebyly zaznamenány tři barikády, kdy dvě z nich jsem přímo stavěla ještě v noci z pátého na šestého a tři jsem po skončení bojů, po osvobození rozebírala, protože pak už bylo málo lidí. Víte, oni všichni potom hodně oslavovali, a tak jsme se tam hemžili vždycky na každé barikádě a rozebírali jsme kostky jenom tak dva nebo tři. Dalo to dost práce, protože barikády byly stavěny poměrně pilně, byly opravdu účinné. Byly z dlažebních kostek, byly z automobilů, dokonce byly i z vagónů. A byly přes celou šíři ulice, takže to byly velmi důkladné stavby, dalo to pěkně práce. Já nevím, jestli jste si někdy potěžkali dlažební kostku. Také toho bylo někdy až nad hlavu. Přitom vám řeknu, ono skoro pořád lilo, tedy hlavně při stavbě barikád. Bylo chladno a nebyly to zrovna růžové chvíle. A i na lidi, kteří se jenom zúčastnili stavby barikád, tak i na ty můžeme jistě dobře vzpomenout, protože barikády se ukázaly jako nesmírně důležité v Praze. Ony skutečně zamezily pohybu vojsk. Tehdy bylo německým bombardováním, oni denně několik, aspoň u nás v Holešovicích stále nám i na naši ošetřovnu nosili nejenom raněné z barikád, ale i padlé při střelbách.

Pár čísel. Já jsem ekonom, takže mě vždycky tyhle věci zajímaly. Naprosto bylo zničeno na 60 budov, velmi těžce poškozeno bylo 86 budov. Mezi ně patřila naše škola atd. Těžce poškozeno bylo 336 obytných domů a lehčeji bylo

poškozeno 4198 obytných domů. Škody na budovách stály tehdy 20 miliard korun. To tehdy byla závratná částka. A jenom do prosince utratil Národní výbor hl. m. Prahy na znovuzadláždění rozbitých ulic, nemyslím jenom těch, kde se použily dlažební kostky, ale byly těžce poškozeny i bombardováním a střelbou, tak za to jenom do prosince 1945 zaplatily 15 milionů korun – tehdy také ohromná částka.

4 Národní revoluce ve Stříbře⁸³

„Ke konci války jsem byl zaměstnán v továrně na zrcadla. Jednou jsem pokušoval před továrnou a přes železniční násep se přehoupla z údolí Úhlavky dvě letadla – hloubkaři - a pustily to do fabriky. Shodila bombu, ale ta měla takovou setrvačnost (horizontální, pozn. autora), že prolétla několika stěnami budovy a na dvůr, dále až do další továrny na koberce a tam teprve vybuchla. Začal požár a zmatek.“⁸⁴

Od měsíce ledna 1945 byla celá oblast říšské župy Sudety uvržena do chaosu. Státisíce uprchlíků z oblasti Slezska, kteří prchali před postupující Rudou armádou, znamenali velké komplikace pro dopravu, zásobování i pro pohyb jednotek Wehrmachtu. Současně s tím byla celá oblast Sudet vystavena spojeneckému bombardování, které si za cíl bralo zejména průmyslové závody a důležitá dopravní zařízení. Nespokojenost obyvatelstva byla podporována špatným zásobováním a s ním spojeným nedostatkem potravin a také povinností narukovat do jednotek Volkssturmu pro muže ve věku 16 až 60 let, kteří doposud z různých důvodů nenarukovali.⁸⁵

„Ale zdejší Němci nechtěli o žádné porážce ani slyšet, každý druhý den se konaly projevy a vždy se věřilo, že se už dohotovuje nová zbraň, která všechno rozdrtí a koncem února zakládá se zde tak zvaný „Volkssturm“ a už začínají se dělat i barikády na cestách.“⁸⁶

„Ke konci války bylo u řeky stádo desítek koní, kteří byli vypřaženi z povozů „slezských uprchlíků“. Chodil jsem za babičkou na Nádražní ulici. Ke konci vláky jsem cestou viděl, jak vojáci dopadli nějaké dezertéry a navzdory

⁸³ Upravená a přepracovaná verze kapitoly Národní revoluce ve Stříbře mého autorského podílu na kapitole Nacistické panství nad Tachovskem - NENUTIL, Jiří; STRAKA, Jan. In: NENUTIL, Jiří a kol. *Druhá světová válka: případ Tachovsko*. 1. vyd. V Plzni: Západočeská univerzita, 2010.

⁸⁴ Rozhovor s Walterem Nadlerem. Vedl Jiří Nenutil, Stříbro 24. 3. 2006. Archiv autora.

⁸⁵ BEDÜRFTIG, Friedemann. *Třetí říše a druhá světová válka: lexikon německého nacionálního socialismu 1933-1945*. Praha: Prostor, 2004. s. 541

⁸⁶ SokA Tachov, knihovna, *Vzpomínky*, anonymní text

pláči a nářkům je pověsili na větvích kaštanů lemujících křižovatku silnic na Plzeň a Kladruby.“⁸⁷

Dne 5. května 1945 večer přijíždějí do Stříbra první Američané. Průběh obsazení města se liší podle různých zdrojů.⁸⁸

Národní výbor pro Stříbro a okolí vystoupí z ilegality a pokusí se převzít správu ve městě. Američané, pro které je tato akce jen epizodou v tažení k Plzni, po nočním jednání uznají legitimitu výboru, nicméně možnost vykonávat moc mu svěří až v okamžiku kapitulace nacistického Německa.

4.1 Národní výbor pro Stříbro a okolí

„Na rozdíl od dřívějšího byrokratického, lidu vzdáleného správního aparátu tvoří se v obcích, okresech a zemích, jakožto nové orgány státní a veřejné správy, lidem volené národní výbory. Tyto lidem volené, pod neustálou kontrolou lidu stojící a až na další lidem odvolatelné národní výbory budou v obvodu své působnosti spravovat všechny veřejné záležitosti a dbát vedle orgánů ústředních o veřejnou bezpečnost a zřídí si podřízený jim demokratický úřednický aparát. Vláda bude svou politiku uskutečňovat přes národní výbory a plně se o ně opíratí. Všechny správní a násilnické orgány a instituce, vytvořené bývalými režimy okupantů a zrádců, se zrušují. Pro prozatímní správu obcí a okresů s většinou státně nespolehlivého, neslovanského obyvatelstva budou určeny správní funkce.

Osvobozený lid vyšle do národních výborů své nejlepší představitele, nehledě i na to, jsou-li nebo nejsou-li příslušníky některé politické strany, kteří se však osvědčili v boji proti cizáckým vetřelcům a zrádcům a svými činy dokázali a dokazují skutečné vlastenecké cítění a demokratické přesvědčení. Zároveň však bude lid a vláda bedlivě střežit, aby se do národních výborů nevetřely živly, které spolupracovaly s okupanty, podporovaly zrádce a ve službách nepřítele si získaly mrzké osobní výhody.“⁸⁹

⁸⁷ Rozhovor s Horstem Frötschlem. Vedl Jiří Nenutil, Stříbro 29. 3. 2006. Archiv autora.

⁸⁸ Za deset let bádání se mi nepodařilo uskutečnit uspokojivou syntézu pramenů k příchodu Američanů do Stříbra. Je proto úkolem pro budoucí výzkum oslovit vojenské archivy v USA a získat záznam událostí osvobození Stříbra (existuje-li). Prozatím tedy nechávám líčení příchodu Američanů rozložené v původních pramenech napříč prací.

⁸⁹ Program československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků přijatý 5. dubna 1945 v Košicích, článek V.

Převzetí moci Čechy je dalším atypickým znakem revolučních dní ve Stříbře. Zatímco jinde v pohraničí byl problém obsadit místa v nových mocenských strukturách, což dávalo prostor různým individuům, ve Stříbře místní starousedlíci převzali moc, jakmile to bylo možné.

Poněkud zahalen zůstává zrod předchůdce revolučního Národního výboru. Tak jak se budou vyvíjet osudy aktérů revolučních dní, tak se bude měnit výpověď o kořenech Národního výboru v ilegalitě.

Zdá se, že čeští starousedlíci v Sulislavi, převážně příbuzensky spříznění s bratry Veštovými, se již delší čas před osvobozením zabývali myšlenkami na poválečnou správu města Stříbra. Dokonce byli v kontaktu s Antonínem Součkem, který, ač žil pod stálým dohledem gestapa, shromažďoval v malém množství zbraně.⁹⁰ Toto uskupení je však možné považovat za jakýsi revoluční orgán, když uvážíme, že všechny exponované osoby se dokáží během několika málo hodin ujmout svých rolí v novém zřízení. Předem stanovená koordinace je tedy více než pravděpodobná.

Národní výbor se pokusil převzít správu ve městě již v okamžiku osvobození americkou armádou 5. května v dopoledních hodinách. Američané sice vzali na vědomí existenci českého samosprávného tělesa, ale až do 8. května odmítali „vydat město.“ Teprve v okamžiku kapitulace nacistického Německa dochází k rovnocenným kontaktům mezi českou správou a US Army.

Městem se šířily zvěsti, že bude obnoven stav hranice po Mnichovské dohodě. Šeptanda a nejistota na obou stranách eskalovaly napětí, které se snad jen díky masivní početní převaze Němců nezvrhlo do tragických excesů.

Na druhou stranu byla mezi Němci zřetelná rezignace pramenící z vědomí prohrané války. Češi, z nichž Antonín Souček a Rudolf Vešta byli vězni nacistických koncentračních táborů,⁹¹ byli oproti tomu přesvědčeni o spravedlivém vítězství a nastolení národní revoluce.

⁹⁰ Osobní pistole z doby mobilizace a lovecká puška získaná během poplachu při náletu rozhovor s M. Součkem 22. 9. 2009

⁹¹ Antonín Souček byl jako poddůstojník předmnichovské armády zatčen v rámci akce Albrecht I. (tzv. ochranná vazba) na podzim 1939 – do roku 1943 vězeň KZ Saschenhausen, a Rudolf Vešta byl ordnery zavlčen do Německa kde byl blíže nezjištěný čas vězněm v KZ Dachau.

Dne 8. května Američané uznali Národní výbor jako představitele politické správy ve Stříbře.

Na schůzi toho dne byl předsedou Národního výboru zvolen Josef Štyr a starostou Rudolf Krivanec. Tato dualita pramení z ambicí Národního výboru spravovat celý politický okres Stříbro. Proto Josef Štyr by měl být správně titulován předseda okresního národního výboru. Na schůzi je dále zřízena „česká policie“ o počtu dvaceti strážníků (jedná se o početní stav služby schopných mužů z řad starousedlíků) pod velením Karla Gerharda podřízená Národnímu výboru.

Téhož dne došlo k významné události, která smutně předznamenala události dalších časů. Předseda Štyr „uvítal zástupce komunistické strany a sociální demokratické strany německé, pana Zaha Antonína, Evžena Starka, senátora Starka⁹² a Löscha.“ Vzhledem k represím, které nacismus rozpoutal vůči německým sociálním demokratům a komunistům, cítili se být přirozenými spojenci na straně perzekuovaných, tedy spolu s Čechy. Ovšem odpověď, které se jim dostalo, vypovídá, kam až dolehl plíživý stín nenávisti, který uchvátil střední Evropu.⁹³ „... Němci mohou spolupracovati s českým národem, ale jenom Ti, kteří se chovali po dobu německé okupace loajálně, a ke vstupu do národního výboru nemohou pomýšleti, jelikož v národním výboru mohou býti jen Slované.“⁹⁴

Dne 11. května přijela do Stříbra jednotka Revoluční Gardy. Tyto dobrovolnické oddíly plnily funkci revoluční domobrany. Problém byl s jejím použitím ve Stříbře, respektive v její nepotřebnosti. V otázce vojenského zabezpečení spolupracoval NV s Američany. Pořádek udržovala místní policie. Takže se RG ve Stříbře zapsala nadměrnou konzumací alkoholu a několika opileckými výstřelky.⁹⁵ Na druhou stranu je třeba podtrhnout zásadní podíl stříbrské RG na obnově českého školství ve Stříbře a její kulturní aktivity.

Na schůzi dne 28. 5. je rozhodnuto vydávat potravinové lístky pro loajální Němce stejné, jako mají Češi (pro přiděl zbylým Němcům byla přejata protektorátní norma pro Židy).

⁹² Franz Stark – senátor Národního shromáždění Republiky československé v letech 1920 -1935 za Německou sociální demokracii. Po záboru Stříbra nacisty napaden a skopán na náměstí.

⁹³ Ústavní dekret presidenta republiky o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské č. 33/1945 Sb. ještě nebyl ani vyhlášen, navíc dle §2 (1) by pánové občanství poprávu udrželi

⁹⁴ SokA Tachov, fond ONV Stříbro, zápis ze schůze NV 8. 5. 1945

⁹⁵ SokA Tachov, fond ONV Stříbro, zápis ze schůze NV 27. 5. 1945

Dne 5. 6. dochází na návrh Křivance a Součka k nasazení všech pracovních sil v zemědělství. Začíná platit povinnost práce pro Němce. K tomuto datu je Antonín Souček, dosud místopředseda MNV, titulován kronikou jako předseda.

Ode dne 6. 6. je na návrh Adolfa Vešty prováděna censura soukromé pošty.

4.2 Správní komise⁹⁶

„Okresní správní komise jmenovalo ministerstvo vnitra pro okresy s většinou státně nespolehlivého obyvatelstva. (...) okresní správní komise byly zřizovány na územích obydlených německy mluvící většinou, tj. na území bývalé Říšské župy Sudety, popř. územích připojených přímo k Německé říši. Členové okresních správních komisí jmenovaní ministerstvem vnitra byli delegováni jednotlivými politickými stranami, popř. organizacemi sdruženými v Národní frontě, zejména Svazem české mládeže a Svazem osvobozených politických vězňů.“⁹⁷

Na přelomu května a června je ve Stříbře komisařem politické správy Dr. Hrdličkou ustanovena Okresní správní komise (OSK). Personálně a z velké části i agendou se přinejmenším v prvních měsících překrývá s NV a později MSK Stříbro, což bude zdrojem mnoha problémů.

Na 3. schůzi OSK dne 12. června je nařízena jako jediná měna na území Stříbrského okresu říšská marka. Předsedou OSK je zvolen JUC. Kostial.

Dne 14. 6. je znovu založen Sokol ve Stříbře. Na návrh Adolfa Vešty byla Němcům ustanovena povinnost nosit žluté pásky.

Ke dni 18. června 1945 dochází ke zřízení pracovního a internačního tábora pro Němce ve Stříbře. Za vedoucího je určen F. Křištofovič, návrh a řád tábora vypracoval vrchní a okresní vedoucí četnictva Kašner. Je stanoveno, že účet na maso pro tábor ruských zajatců bude rozpočítán mezi jednotlivé stříbrské Němce, ovšem účet za pivo pro RG si RG musí uhradit sama.

⁹⁶ SOKA Tachov, fond ONV Stříbro inv. č. 200, karton 22 a SOKA Tachov, ONV Stříbro (1865) 1945 – 1960, inv. Karton 316

⁹⁷ EDL, Jan. Okresní správní komise - fenomén správy po roce 1945 Na příkladu Okresní správní komise v Tachově. Diplomová práce. Praha: PVH FF UK, 2005.

Na čtvrté schůzi 20. 6. se krom mnohých organizačních bodů objevily dva výmluvné. „OSK usnesla se k návrhu správy okresních silnic ve Stříbře propustiti dosavadní cestáře, státu nespolehlivé Němce, pokud mohou být ihned nahrazeni českými cestáři. (...) OSK se usnesla zamítnout žádost Petra Náseva z Trhařova čp. 64 o vrácení radiopřístroje, který byl zabaven Národním výborem v Dobřanech.“⁹⁸

Na příkaz Ministerstva vnitra došlo k přejmenování všech členů OSK a předsedou se stal Ing. Otakar Strádal k 28. 6.

Den poté 29. 6. započne Ing. Strádal s organizací akcí, za které bude v rozhlase dáván za vzor ostatním OSK v republice. K soupisu obilovin a následným kontrolám nám zůstalo v protokolu schůze uvedeno „žaloby Němců do těchto prohlídek byly odmítnuty Američany včasnou a příznivou intervencí (...) projednán celý postup s Američany. Jsou spokojeni, ale chtějí o všem vědět. Osidlovacímu úřadu byl předložen návrh na evakuaci Němců, který byl schválen. Američané byli požádáni, aby uvolnili prostor v Německu pro přijetí těchto Němců.“⁹⁹

Ing. Strádal byl horlivý úředník. Nikdy nebyl iniciátorem přímého násilí, či malicherných opatření, problém vysídlení Němců a dosídlení Slovy vzal jako odpovědný úkol a ze všech svých sil se mu věnoval po dobu předsedání komisi.

Okresní správní komise ve Stříbře byla při hodnocení Ministerstvem vnitra pokládána za vzorovou v oblasti osidlování. Panovala v ní, jak je uvedeno ve zprávě, harmonická spolupráce všech členů okresní správní komise, přičemž vůdčím duchem správní komise byl její předseda ing. Oldřich Strádal.¹⁰⁰

4.3 Problematika pracovního, internačního a sběrného tábora pro Němce¹⁰¹

Stříbře se vyhne vlna násilí revolučních dnů a svévolných táborů. První tábor vzniká na základě usnesení schůze OSK z 18. června až 20. června 1945 a je

⁹⁸ SOKA Tachov, ONV Stříbro (1865) 1945 – 1960, inv. Karton 316, zápis ze schůze OSK 20. 6. 1945

⁹⁹ SOKA Tachov, ONV Stříbro (1865) 1945 – 1960, inv. Karton 316, zápis ze schůze OSK 29. 6. 1945

¹⁰⁰ NA, MV-NR, sign. B-2111, karton č. 1889. - zde autor zprávy zaměnil Strádalovo křestní jméno

¹⁰¹ SOKA Tachov, Fond Sběrného Střediska ve Stříbře, kartony 4 -12

nazýván různě, v konečné podobě „pracovní“.¹⁰² Pro rozlišení typů poválečných táborů pro Němce udávám směrnici, která byt' pochází z pozdějších dnů, ustaluje názvosloví.

Směrnice Ministerstva vnitra dělí dle účelu střediska na tyto tři druhy:

a) **internační** určených k zjištění podezřelých dle retribučního dekretu č. 16/1945 Sb. Tyto tábory byly určeny k zajištění osob podezřelých z kolaborace nebo přímé podpory nacistickému režimu. Tito byli následně předáváni Mimořádnému lidovému soudu.

b) **pracovní** pro osoby podléhající pracovní povinnosti dle dekretu č.71/1945 „K odstranění a k odčinění škod způsobených válkou a leteckým bombardováním, jakož i k obnovení hospodářského života rozrušeného válkou se zavádí pracovní povinnost osob, které podle ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 2. srpna 1945, č. 33 Sb., o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, pozbyly československého státního občanství. Pracovní povinnost se vztahuje také na osoby národnosti české, slovenské nebo jiné slovanské, které se v době zvýšeného ohrožení republiky ucházely o udělení německé nebo maďarské státní příslušnosti, aniž k tomu byly donuceny nátlakem nebo zvláštními okolnostmi.“ (Dekret prezidenta republiky č.71/1945 Sb.)

Následně i k vykonávání rozsudků okresního soudu (které tehdy trvaly v řádu týdnů.) Zajištění po dobu intervence byli odesíláni na práci bez náhrady. Tak docházelo k odpykání trestu, respektive využití pracovní energie při náhradě válečných škod.

c) **sběrná** pro soustředění Němců před provedením jejich odsunu za hranice.

¹⁰² Teprve v září bude vydána norma, která legalizuje tyto tábory pro civilního obyvatelstvo. „(1) Osoby přidělené k práci jsou povinny konati řádně a svědomitě práce jim uložené a zdržeti se všeho, co by mohlo znesnadnit nebo ohrozit dosažení účelu dotčeného oboru práce. Jsou povinny konati práce jim uložené kdekoliv a jsou povinny konati i práce, které nenáleží k jejich pravidelnému zaměstnání. (2) Osoby podléhající pracovní povinnosti jsou podrobeny pro méně závažná porušení ustanovení odstavce 1 a závazků plynoucích z pracovní povinnosti kázeňské pravomoci okresních národních výborů (okresních správních komisí) podle kázeňského řádu, který vydá ministerstvo vnitra.“ Dekret prezidenta republiky o pracovní povinnosti osob, které pozbyly československého státního občanství č. 71/1945 Sb. § 8

Podle vnitřních norem sloužila sběrná střediska k soustředění lidí na transfer. Docházelo zde k zdravotním prohlídkám, kontrole a dovybavení, popřípadě redukci zavazadel cestujících.

Další ustavení vnitřního řádu praví, že „pracovní energie příslušníků těchto středisek musí být co nejúčelněji a všestranně využita, zejména k odstranění škod, způsobených válkou, jakož i k obnovení hospodářského života válečnými událostmi rozrušeného“ (článek 8 § 19 příslušné směrnice MV). Určení zaměření práce je především k veřejně prospěšným, zemědělským a dle § 21 odstavce c „... lze je dáti k dispozici pro pracovní výkony v soukromém podnikání...“

Ve Stříbře se nám problematika středisek značně komplikuje chybnou administrativou. Jako první vzniká 20. června 1945 Pracovní tábor na místě bývalého zajateckého tábora pro Rusy, v prostoru stavebnin na Stodské ulici. Areál obsahuje č. p. 727/28. Je zajímavé, že mnozí pamětníci existenci toho tábora vůbec nereflektují, či dokonce hovoří proti ní. Tato je ovšem doložena jinými svědectvími a příslušnými archiváliemi. Tento tábor od svého vzniku nevhodným způsobem spojuje funkci internační a pracovní, při čemž dochází k řadě zběhnutí.

V nedoložené době vznikne v areálu na Milíkovské ulici (dnešní třída 5. května) tábor, který jedni označují za tábor pro slezské uprchlíky, druzí za cvičiště hitlerjugend, třetí za tábor pro válečné zajatce na práci a přejímací protokol za kasárna říšské požární policie - Sběrné středisko ve Stříbře.

Oba dva tyto tábory, které mají odlišné pole působnosti, jsou pod jedním vedením, vykazují jednu administrativu a dokonce není možno zpětně rozlišit ani táborovou příslušnost zajištěnců. Velitelem střediska byl s výjimkou mezidobí 30. 3. 1946 - 3. 1. 1947 František Kristofovič (narozen 7. 11. 1918, původem z Blatné), hospodářem Václav Kobsa.

Velitel byl zodpovědný za plné možné pracovní nasazení příslušníků. Navzdory ústní tradici mu písemné záznamy slouží spíše ke cti. Z pramenů a protokolů vyplývá, že se zjevně zajímal o pracovní a ubytovací podmínky takto umístěných Němců.

Bohužel dokladem o této jeho péči jsou též zprávy, respektive stížnosti na zacházení s Němci. Ze dne 14. 11. 1945 pochází protokol o stížnosti zajištěnců H. Schrölla (stár 18 let), J. Starka (47 let, nemocen nervovou chorobou), J. Wecha (62

let, špatně slyšící) a M. Mülnerra (17 let) na špatné zacházení při práci na posádkovém velitelství ve Stříbře. Ze strany vojáků docházelo k fyzickému napadání a urážkám. Protokol byl sepsán bezpečnostním referentem p. Řapkem a doplněn o vyjádření správce tábora, který shledává zajištěnce bezproblémovými pracovníky. Tedy Křištofovič se pro potřeby vyšetřování zaručuje za své zajištěnce.

S vojáky byly potíže již dříve. 27. 7. 1945 píše správce tábora stížnost na Velitelství pěšího pluku 18 ve Stříbře. „Vojáci přes noc zcizili část mouky, kterou dovezli k zásobování tábora a poté paklíčem otevřeli světnici zajištěnců a obtěžovali děvčata“¹⁰³. Svědectví dokazují zajištění tábora.

Při přidělení zajištěnců a práci docházelo k nesčetným zběhnutím. Například dne 22. 11. 1945 kdy bylo správcem pracovního tábora nahlášeno zběhnutí Dr. Antonína Ernstbergera (ročník 1894, ženatý, povoláním univerzitní profesor). Ten byl zaměstnán u amerického vojska v tzv. konviktu 104 jako topič. Toho dne byl opět odveden americkou stráží do práce. Nevrátil se a je důvodné podezření, že byl Američany převezen do Německa.

4.4 Oblastní sběrné středisko ve Stříbře¹⁰⁵

Každodenní agenda sběrného střediska je doložena pomocí tzv. Objednacích lístků. Tyto jsou strojopisné formuláře opatřené hlavičkou, datem a signované velitelem střediska. Objednací lístky sloužily k vyúčtování položek provozu střediska, a to jak materiálních tak služeb. Nejčastěji byly jejich pomocí objednávány potraviny. Prakticky denně 24 l plnotučného mléka, 40 l odstředěného. 50 kg mouky, 200 kg chleba. V nepravidelných, ale častých intervalech, různé druhy masa a dochucovadel. S těmito požadavky se Sběrné středisko nejčastěji obracelo na Mlékárnu Stříbro, řezníka Josefa Procházku, obchodníka Václava Kováře.

Doprava byla zajišťována stříbrskými autodopravci např. fa. Taďa Bursík, F. Kufnes, záchranná stanice ve Stříbře ale i městský pivovar. Aut bylo

¹⁰³ Smutné zkušenosti z jiných táborů zde naznačují, že výraz “obtěžovali děvčata” může být silným eufemismem

¹⁰⁴ Budova dnešní Základní školy Mánesova ul.

¹⁰⁵ SOA Plzeň, Fond Sběrné středisko Stříbro, karton 1- 6

využíváno k přepravě zavazadel a proviantu ze střediska na nádraží, případně pro převoz do nemocnice či jinam.

Lékařská péče ve středisku byla zajištěna jednak německými lékaři internovanými ve středisku a jednak všeobecnou lékařskou péčí ve městě. Lékařská kniha eviduje každodenní výdej léků a dlouhodobé léčení méně vážných případů. Vyžadoval-li pacient náročnější zákrok, byl buď odeslán k lékaři ve městě, nebo objednaným sanitním autem převezen do nemocnice. Všechny porody byly odesílány do nemocnice v Plané u Mariánských Lázní, často i v doprovodu otce. Lze tedy považovat lékařskou péči o osoby internované ve středisku a pracovním táboře za řádnou.

V případě nemoci bylo objednáváno např. „600g margarínu, 600g másla a 3 kila tureckého salámu pro nemocného pana Dedigera Františka“.¹⁰⁶

Další častou objednávkou byla návštěva u zubařů MUDr. Františka Kotíka a MUDr. Jana Divíška – plombování, extrakce zubů, léčba dásní.

Třikrát je zaznamenán převoz příslušnic sběrného střediska do ústavu pro choromyslné v Dobřanech. Převoz byl objednán sanitním autem u Záchrané stanice ve Stříbře.

Odkazují k tomu, že duševně nemocné osoby, ač německé národnosti, byly ubytovány a chovány v péči na čs. státní náklady. Nacistická státní správa o pět let dříve užila nemocných chovanců dobřanského ústavu na práci v kamenolomu při stavbě stříbrské mlékárny.¹⁰⁷

Do ústavu pro soustředění tuberkulózního německého obyvatelstva v Teplicích – Šanově bylo odesláno dle záznamů několik osob.

Do okresního ústavu pro přestárlé osoby byla odvezena dne 18. 11. 1947 Anežka Kutscherova, ročník 1869 po třech měsících ve sběrném středisku.

Pro zajištění byla k dispozici správárna šatstva a obuvi. Měli možnost na propustku vycházet do města (nejčastěji k lékaři a na mši). Dále čile korespondovali s okolním světem a podávali žádosti v trestním řízení (nejčastěji odvolání proti konfiskaci a žádost o přiznání čs. občanství).

Podmínky v táboře a středisku je třeba tedy, v kontextu možného, kvalifikovat jako humánní, netrýznivé. Přesto je nutno vnímat brutální zásah do

¹⁰⁶ Z objednávky z 25. 11, SOA Plzeň, Fond Sběrné středisko Stříbro, karton 3

¹⁰⁷ VEŠTA, Adolf. *Kronika města Stříbram*. SokA Tachov, Knihovna, 1975. s. 22

života, kterým vysídlení bylo. Ze statků a domů na dřevěné pryčny paland. Z pozic vážených občanů do role druhořadého trpěného obyvatelstva, kterému se dává najevo jeho dočasnost. To vše muselo spolu se ztrátou domova být strašlivým zážitkem, hořkým k nesnesení.

Zároveň není možné nevzít v potaz kontext tehdejší Evropy pozvedající se z prachu po zničující válce. Mnoho repatriantů, dělníků zavlečených do Německa na otrocké práce, vězňů koncentračních táborů, vojáků, milióny zvržených osudů. V rámci tehdejších možností komfortu ubytování a přepravy náleželi odsouvaní Němci k těm nejlépe zabezpečeným skupinám přesídlovaných. Dosídlenci přijížděli z východu stejnými vlaky jako odsouvaní, lidé vracející se z koncentračních táborů neměli často ani oněch 50 kg. Prožité útrapy, byť kruté, vycházely z možností a okolností poválečné Evropy.

4.5 Řádný transfer

„Nově příchozím byla odebrána zavazadla a uskladněna až do odjezdu. Poté prošli všichni osobní kontrolou. Pak odcházeli ještě na odvšivení. Odtud byli odvedeni do registrace. Zde obdrželi registrační lístky, na nichž bylo kromě jména zapsáno číslo transportu, číslo vlaku a vagonu. Tyto registrační lístky sloužily jako prozatímní legitimace, která platila i v Německu. V registraci obdrželi i číslo místnosti, kam byli umístěni.

Druhý den se konala prohlídka zavazadel. Odsunutí si směli odvézt zavazadlo o váze 50 kg na osobu. U zavazadel, která byla těžší, musela být váha snížena na přípustnou hranici, zavazadla s nižší váhou byla pak z přebytků doplňována na potřebnou váhu. Bez zavazadla přicházeli např. bývalí vojáci, kteří se vraceli se zajetí. I tito obdrželi zavazadlo ve stanovené váze. Při kontrole zavazadel byly Němcům odebrány peníze, zlato a veškeré optické přístroje, které se podle celních a devizových předpisů nesměly vyvážet.

Třetího dne probíhaly koupele a konečné lékařské prohlídky, po jejichž skončení byla pro každý transport vystavována zdravotní osvědčení. Za zdravotní stav Němců odpovídal MUDr. Bunda. Jemu podléhali tři němečtí lékaři, jejichž úkolem bylo pomáhat při prohlídkách a běžném léčení nemocných uvnitř tábora.

Jednotlivé obce byly povinny dopravit určitý počet lidí, kteří měli opustit republiku nejbližším transportem. V náboru se nesměly vyskytovat těhotné ženy

nebo nositelé infekčních nemocí. Pokud byl u někoho zjištěn výskyt nakažlivé choroby dodatečně, byl v táboře přeřazen do izolačního bloku do karantény. Po uzdravení byl opět přidělen k ostatním. Odsun z obcí byl prováděn tak, aby bylo možno odsunuté okamžitě nahradit osídlenci.

Transporty probíhaly plynule. Většina z nich byla vypravena ve třech dnech. Některé se však zdržely i déle, musely být vypraveny podle termínů dodaných vládou.

Průběh každého transportu a práci správce tábora kontrolovali dva zmocněnci – styčný důstojník ministerstva vnitra a styčný důstojník ministerstva národní obrany. Ministerstvo vnitra bylo odpovědné za veškerou organizaci vnitřní včetně dopravy odsunutých až na nádraží, kde přejímalo odpovědnost ministerstvo národní obrany, zastoupené styčným důstojníkem a ručilo za transport až do jeho předání americké přejímací stanici na hranicích.

Pro každý transport byla přistavena souprava 40 vagonů. Do každého vagonu bylo umístěno 30 osob a jejich zavazadla. Každý vagon měl svá kamna a palivo. Zároveň byl vybaven zásobou potravin na 3 dny. Transporty probíhaly hladce. Byly nasazeny všechny prostředky, aby se transport nikde nezdržel (i za cenu omezení nebo zastavení ostatní dopravy).

Za každý transport nesla také fyzickou odpovědnost jedna osoba z řad Němců, která se účastnila všech příprav před odesláním transportu a svoji odpovědnost stvrzovala podpisem. Byl to vždy inženýr nebo právník. Ten se pak na hranicích podílel na předávání transportu. Český zdravotní personál doprovázel transport až na hranice.¹⁰⁸

V každém transportu 1200 lidí¹⁰⁹ ve 40 vagónech prošlo transferem v těchto dnech roku 1946:

10. 2., 7. 3., 30. 3., 4. 4., 14. 4., 23. 4., 3. 5., 14. 5., 24. 5., 31. 5., 6. 6., 13. 6., 19. 6., 27. 6., 2. 7., 8. 7., 17. 7., 25. 7., 1. 8., 8. 8., 15. 8., 22. 8., 17. 9., 27. 9., 9. 10.

Dne 11. 9. bylo transportováno 1219 Němců do sovětské zóny se zásobami na čtyři dny.

¹⁰⁸ Vzpomínky bývalého správce Sběrného střediska Františka Křištofoviče zaznamenala Ivana Holubová in: HOLUBOVÁ, Ivana. *Osídlování Stříbrska po roce 1945*. Diplomová práce. Plzeň: Vysoká škola pedagogická Plzeň, 1972. s. 27-28

¹⁰⁹ Tento počet byl málokdy nedodržen, a když, tak v řádu jedinců

11.X 1946 Antifašisté 50 osob + 16. 40 osob 14. 52 osob Ulmantransport Auto.

Dne 14. 5. se poprvé objeví v průvodním listě dodatek „Každému přepravovanému bylo vyplaceno RM 500,--, tedy 500,-- RM na hlavu“.¹¹⁰ Jednalo se o dotace vyplácené Národní bankou. Národní banka vyplácela dotace na odsun Němců 500,-- RM na osobu

4.6 Vybrané rozsudky Okresního soudu ve Stříbře¹¹¹

Spolu s návratem české státní správy byla znovuobnovena činnost Okresního soudu ve Stříbře. Ten se zabýval přečiny proti zákonu ve věcech trestních. Tzn. neřešil přečiny z doby okupace, které podléhaly zvláštním předpisům a byly vyřizovány v rámci tzv. retribuice Mimořádným lidovým soudem v Plzni¹¹².

Jednotlivé případy se příliš nevymykají běžnému maloměstu té doby. Přesto bylo studium trestních spisů oné doby, konkrétně z roku 1946 pozoruhodným z řady důvodů.

Zaprvé dnes nezvyklé tresty v řádu dnů a týdnů, výjimečně měsíců a téměř vždy možnost vyplacení se z trestu.

Dále jsou zajímavé některé tendence. Obecně se jeví důrazná snaha přísně a demonstrativně stíhat majetkovou trestnou činnost, která sklouzává až k absurdnímu nepoměru mezi násilnou a majetkovou činností. Dále

¹¹⁰ NA, MV II NR karton 8127

¹¹¹ Upravená a zkrácená verze podkapitoly 5.5 dle NENUTIL, Jiří. *Češi, Němci, Stříbro, Druhá světová válka a vysídlení*. Rigorózní práce. Plzeň: Fakulta filozofická ZČU, 2009.

¹¹² Otázka retribučního soudnictví ve Stříbře, stále ještě není uspokojivě vyřešena a zůstává předmětem dalšího bádání. Obecně lze říci, že v případě podezření na spáchání zločinu dle retribučního dekretu, probíhalo slyšení před okresním soudem, který obvinění, buď zamítl, nebo postoupil Mimořádnému Lidovému soudu do Plzně. „Za účelem potrestání zrádců a kolaborantů byly vydávány dekrety, které se staly hlavním právním nástrojem tohoto počínání. Jako první zabývající se tou otázkou byl dekret č. 6/1945, jehož text však dostatečně nerefletoval situaci, která v osvobozeném státě nastala. Proto byl londýnskou vládou připraven „Velký retribuční dekret“ který byl označen č. 16/1945 Sb. s názvem o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových, spolu s dekretem č. 17/1945 Sb. o Národním soudu, byly podepsány prezidentem a staly se tak platnými právními instituty, jejíž aplikaci již nic nebránilo. Záhy se ukázalo, že taková to forma účinně trestá provinění, avšak pro potřeby drobnějších provinění není zcela adekvátní. Za těchto okolností byl vydán další tzv. „Malým retribučním dekretem“, který byl označen č. 138/1945 Sb. o potrestání některých provinění proti národní cti.“ VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 499. prováděcím předpisem pak bylo Vládní nařízení, jímž se provádí dekret presidenta republiky č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech

demokratičnost, kdy přečiny stejného charakteru jsou hodnoceny stejně u českého i německého obyvatelstva. A v neposlední řadě charakteristické okolnosti, které v detailech lemují jednotlivé případy a ilustrují tak dobu lépe než leckteré kroniky.

Obžalovaní se v drtivé většině hájili sami. Pouze v jednom případě cizoložství je zaznamenán advokát (mimochodem jedná se o nejobsáhlejší trestní spis onoho roku). Dochované archiválie obsahují zápis o zahájení trestního řízení s odůvodněním, formulář o zasedání soudu v den vynášení rozsudku a rozsudek. Chybí zápisy o průběhu jednání a případné výslechy. Záznamy mají podobu jakéhosi shrnutí a obsahově nejhodnotnější jsou zdůvodnění obžaloby. V případě autonehod jsou přiloženy plánky nehody. Případně jsou přiloženy lékařské zprávy.

Vybral jsem pro ilustraci několik případů¹¹³, některé jako zástupné pro jejich obecnou výpovědní hodnotu a některé jedinečné naopak pro jejich výjimečnost. Celá jména jsou v příslušném soudním spise v SokA Tachov.

Dne 2. 10. 1945 byla odsouzena „říšská Němka B. Gottliebová z osady Řebří“ za to, že se s manželem pokusila vyloupit opuštěný domek u dráhy Plzeň – Cheb. Domek byl opuštěný, přičemž v něm uprchlíci ovšem zanechali řadu majetku, který dle zákonů náležel Čs. státu.

Obecně zažitý stereotyp z doby osídlování pohraničí je o „zlatokopectví a rabovacích gardách“. Je otázkou, nakolik je tato záležitost součástí dní revoluce a těsně po ní, nakolik teritoriální a nakolik psychologická. Při studiu v archivu jsem narazil na dva případy, které se s touto tezí kontrastují. V rámci objektivity je třeba říci, že jsou ojedinělé a z roku 1946, přesto však nahlodávají černobílé nahlížení na tehdejší dobu.

V březnu 1946 proběhl soud s Bedřichem Š., který ukradl kabát Němce A. G. Paní G. si uschovala osobní věci do košíku v domě, který byl v národní správě Š. staršího a když si jej chtěla vyzvednout, byl otevřený a bez černého koženého kabátku. Věc oznámila četnictvu. Bedřich Š. následně vyhrožoval udáním pro kolaboraci jak A. G., tak vyšetřujícímu četníkovi. To mu bylo u soudu připsáno

¹¹³ Přepisují zde výtah soudních protokolů - Trestní věci rok 1946 karton 124, SOkA Tachov. Přímé citáty jsou uvedeny uvozovkami. Pokud jsem usoudil, že chování jmenovaných by mohlo poškodit jejich případné pozůstalé, či příbuzné ponechal jsem jen první písmeno příjmení.

k tíži a krom rozsudku v podobě 6 týdnů těžkého žaláře mu bylo odňato voličské právo. Bedřich Š. se odvolal ke Krajskému soudu, který rozsudek potvrdil s podmíněným odkladem na tři roky a vrácením voličského práva. V roce 1948 byl amnestován prezidentskou milostí. A. G. byl mezitím její kabátek navrácen.

Národní správce v Telicích František Ř. byl odsouzen Okresním soudem v Stříbře k 6 měsícům těžkého žaláře pro výtržnické a násilnické chování a napadení. František Ř. v opilosti bezdůvodně udeřil starým Němcem o zápraží tak, že mu namohl žebra a způsobil tržnou ránu na hlavě. Dále opilý vyháněl Němce z jejich domů a vykřikoval, že je všechny vystřelí. Za toto chování a nepřístojné znevážení svého pověření byl odsouzen, zbaven úřadu národního správce. Trest vykonal.

Dále jsem vybral dva případy bizarní. Jeden pro ilustraci šíře záběru projednávaných případů u Okresního soudu ve Stříbře a druhý pro jeho ojedinělost.

Dne 3. května 1946 probíhal transfer Němců ze sběrného tábora ve Stříbře. Na vlakovém nádraží jim potraviny zajišťoval povozník Gustav Wener, Němec s osvědčením státní spolehlivosti. V době plného nádraží lidí zanechal povoz s párem koní bez dozoru a ohrozil tak veřejnou bezpečnost, neboť koně mohl splasit projíždějící vlak. Přečin udal přednosta stanice místnímu četnictvu. G. Wener na svou obhajobu udal, že si pouze na pět minut odskočil na záchod a od koní nehrozilo žádného nebezpečí, neboť na nádraží zaváží často a koně jsou zvyklí. Soud přihlédl k této obhajobě a k dosavadní bezúhonnosti otce dvou dětí s platem 168 Kčs měsíčně a vyměřil mu pokutu 50 Kčs s roční podmínkou.

Dne 4. 6. 1946 byl odsouzen Václav J. pro vyzývání ke smilstvu a výtržnictví. Janovec opakovaně terorizoval ženy v lesích mezi Kladrubami a Stříbrem. Na cestě do Vrbic obtěžoval tři Němky, při čemž na jedné se dopustil“ omezení osobní svobody za účelem pohlavního styku“. Jindy obtěžoval dvě české ženy v lese mezi Stříbrem a Kladrubami, při čemž jim nabízel pohlavní styk za 100 Kčs a obnažoval se, jsa pod kabátem nahý. Vaz mu zlámalo to, že styk za úplatu hledal i na hřbitově v Kladrubech, jednou sice uspěl, ovšem následně byl poznán, usvědčen a zadržen. Trestní spis je zvláštní především množstvím výraziva a podrobných popisů činnosti zadrženého.

V SOkA Tachov jsem ve trestních spisech pátral, zda nenajdu nějaké případy násilí vůči Němcům, či z jejich strany. Nalezl jsem jediný případ násilí a následné dva, které jsou pozoruhodné ve svém poselství.

Antonín Zdvořan byl vojín strážící sběrné středisko pro německé obyvatelstvo. Během své služby si povšiml muže, který skrze plot předával balíček obalený novinovým papírem třem asi dvanáctiletým děvčatům. Zvolal na něj. Ten se dal na útěk a Zdvořan jej začal pronásledovat. Když jej dostihl, zachytil jej za nohu. Muž mu počal kroutit ruku, takže málem došla zlomení. V tom je doběhl zapisovatel z přilehlých ubikací a muže pacifikoval. V útočnickovi byl poznán německý sedlák Jan Puctinger z nedalekých Vrbic. Za napadení čs. vojáka byl potrestán pěti týdny těžkého žaláře.

Nenapadá mě lepší zpráva o tehdejším stavu stříbrské justice. Domnívám se, že dnešní veřejné povědomí o tehdejší době by při vstupních informacích „sudetský Němec se u sběrného tábora dal na útěk a pak napadl čs. vojáka“, stěžejně očekávalo verdikt soudu měsíc a týden vězení.

Paní V. K., říšská Němka, stárá 53 let, byla zadržena pro styk s osobami nepřátelskými republice a pro přechovávání střelné zbraně. V. K. si dopisovala se sestrou, která byla prokuristkou v Chamu, kde soustřeďovala vysídlence a vyzývala k podání žádosti o odsun. V. Klugarové byla předchozí již jednou zamítnuta. Dále bylo zjištěno vlastnictví floberty, která mohla přivodit vážné poranění až smrt, a poškozeného bubínkového revolveru. Za tyto přečiny byla odsouzena k deseti dnům žaláře.

Další případ je již tradičnější a ve svém důsledku smutnější než předešlé. Paní I. H. se svou dcerou byly zadrženy a obviněny za majetkovou trestnou činnost, když se pokoušely nechat vyvézt z republiky dva šicí stroje zabalené do koberců. Za tento přečin byly odsouzeny k jednomu měsíci žaláře - tedy ke dvěma třetinám trestu, který dostal J. Puchtinger za to, že napadl čs. hlídku.

Jako případ demonstrativního stíhání ohrožení či poškození státního majetku slouží následující.

Pomocná síla na statku paní A. T. sypala 20. 8. 1946 horký popel na hnůj. Ten se následně vzňal a byl s pomocí souseda uhašen. Ovšem v bezprostřední blízkosti hnojiště (cca. 4 metry) byl otevřený otvor do střechy zcela naplněný slámou. Pro veřejné ohrožení byla tedy A. Tichá, vdaná matka tří a půlletého

dítěte, odsouzená k pokutě 500 Kčs. Bylo přihlédnuto k její bezúhonnosti a trest byl zmírněn roční podmínkou, přesto je však na tehdejší dobu vysokou částkou trest výjimečný.

Jeden za všechny, zjištěných přečinů proti majetku skrze palivové dříví je mnoho.

Pan T. V., osídlenec z Lomničky byl obžalován, že spolu se svou ženou zcizil v lese pokácením palivové dříví a způsobil tak újmu na státním majetku. Byl odsouzen k pokutě 500 Kčs, případně nesplacení k čtrnácti dnům žaláře.

Tolik tedy portrét trestních spisů Okresního soudu ve Stříbře z roku 1946. Ještě jsou zmíněny čtyři autonehody, ale ty jsou zajímavé snad jen pro nákresy. I když v jedné figuruje povoz a v druhé srazí v protisměru předjíždějící vůz cyklistu, nemají žádné pozoruhodné sdělení.

V trestních řízeních převažují věci majetkové, ze zápisů čiší duch doby, ovšem ta se na úředním dokumentu zdá méně bouřlivá, než jsem předpokládal. Je otázkou, nakolik úřední list ztlumí tíhu činu, ovšem žádná vražda či brutální násilí není před soudem ani zmíněno. Stříbrské justici se tedy podařilo etablovat a prosazovat zákonnou spravedlnost. Nelze při tom pominout vliv osobnosti soudce JUDr. Tvrzníka, který za svou morální integritu později od roku 1948 bude snášet nejedno příkoří.

4.7 Osídlování Stříbrska

„Zemědělský majetek, zkonfiskovaný podle dekretu presidenta republiky ze dne 21. června 1945, č. 12 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, a náležející do Národního pozemkového fondu, osídlí se, pokud se nerozdělí ve smyslu dekretu o konfiskaci, přidělením půdy oprávněným uchazečům (§ 2) z krajů, ve kterých je nedostatek půdy anebo ve kterých jsou pro zemědělství nepříznivé podmínky.“¹¹⁴

¹¹⁴ Dekret presidenta republiky o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci. 28/1945 Sb. §1

Na konci Druhé světové války už bylo jasné, že situace v pohraničí bude řešena radikálně a dojde k přesunům obyvatelstva. Vzhledem k tomu, že obyvatelstvo německé národnosti, které nedoloží svou loajalitu republice během doby nesvobody, bude vysídleno, bylo nutné takto vysídlené území dosídlit. „Osídlování – to byl několikaletý, nekončící migrační proces, kdy se příchody a odchody vzájemně prolínaly.“¹¹⁵ I pro osídlování platí, že je možné jej rozdělit nejméně do dvou etap: „revoluční“ a „řádne.“ V prvních měsících po konci války se v pohraničí objevují samozvané útvary i různí jednotlivci, aby se část z nich po ukojení potřeb vrátila do vnitrozemí. Nicméně paušalizovat tuto první vlnu osídlenců na „zlatokopy“ a „nájezdníky“ by bylo nespravedlivé, zohledníme-li pestrost životních příběhů nových dosídlenců.

„Z počátku byla reemigrace prováděna spolu s repatriací československých státních občanů, kteří byli během války zavlečeni mimo území republiky.“¹¹⁶ Mezi tyto se počítali i tzv. Volyňští Češi, což byli původně čeští kolonisté osídlivší koncem 19. století území na Zakarpatské Ukrajině. Po vražedném teroru nacistických vojsk a před děsivou realitou stalinského režimu tito krajané s vděčností a nadějí přijali nabídku Československa stát se novými obyvateli pohraničí. „Jednak to byl zájem našeho státu na obsazení vakantních pozic po odsunutém německém obyvatelstvu v pohraničí českých zemí, jednak snaha zahraničních krajanů o zlepšení nebo uchování svého dosavadního ekonomického postavení.“¹¹⁷ Spolu s repatriací krajanů a do zahraničí zavlečených čs. občanů (totálně nasazených, vězňů věznic a koncentračních táborů), probíhala i repatriace cizích státních příslušníků ze Stříbrska. Místní národní výbor se zabýval odsunem zajatců a zahraničních dělníků do svých domovů. Byl stanoven datum 10. červen, kdy se všichni zajatci přednostně a potom zahraniční dělníci mohli vrátit do svých domovů.“¹¹⁸

První osídlenci přicházejí již v květnu 1945. Jako první se z Plzně navracejí starousedlíci, kteří Stříbro opustili na podzim roku 1938 před zábořem

¹¹⁵ ČAPKA, František; SLEZÁK, Lubomír; VACULÍK, Jaroslav. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po Druhé světové válce*. Brno: CERM, 2005. s. 31

¹¹⁶ VACULÍK, Jaroslav. *Začleňování reemigrantů do hospodářského života v letech 1945-1950*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2001.

¹¹⁷ VACULÍK, Jaroslav. *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*. Brno: Masarykova univerzita, 2002.

¹¹⁸ SOKA Tachov, knihovna, Vešta, Adolf, Kronika města Stříbra str. 24

nacistickým Německem (např. JUC. Kostial, Adolf Vešta a další). Za nimi přicházejí osídlenci na zemědělské usedlosti.

„Podle Košického vládního programu a na základě dekretů presidenta republiky, zejména dekretů č.12/45 Sb. A 108/45 Sb., bylo na okrese skonfiskováno celkem 74 875 ha zemědělské půdy, z toho 45 875 ha orné půdy a 29 000 ha lesní půdy. Spolu s tím bylo skonfiskováno 4 313 zemědělských usedlostí, 2 velkostatky a 680 živnostenských a obchodních závodů. Současně byla ustavena národní správa na 33 průmyslových podniků v okrese.“¹¹⁹ V důsledku obrovských škod, které utrpělo hospodářství okupovaných států pod nacistickou vládou a v důsledku nacistickým Německem rozpoutané války byl Pařížskou konferencí přiznán majetek zanechaný Němci na území států protihitlerovské koalice těmto státům jako kompenzace. Tento majetek v Československu byl potom jedním hlavních z faktorů, kterými vláda motivovala zájemce k osídlení pohraničí. „(...) osídlování nebylo možné uskutečnit s jinými lidmi než s těmi, kteří byli k dispozici, přičemž realita pohraničního prostředí, plná napětí, rozkolísanosti a provizorií, nebyla místem pro hrdiny, ale vytvářela spíše podhoubí pro četná lidská selhání. Vzájemně související jevy osídlování bylo nutné zkoumat v kontextu této revoluční doby (...).“¹²⁰ Nicméně paušalizovat osídlování na nájezd ziskuchtivých zlatokopů je zcela neadekvátní a urážlivé, vezmeme-li v úvahu, že v regionu dnes působí řada osobností, které zde působí právě od poválečných měsíců, případně navazují na práci v tomto čase příšlých rodičů a prarodičů.

Stříbrsko bylo dosídleno především osídlenci z vnitrozemských okresů; Milevsko, Plzeň, Prachatice, Přeštice, Rokycany a Strakonice. Dalšími dosídlenci byli repatrianti ze Střelínska v Horním Slezsku, reemigranti z Bulharska, Maďarska, Rumunska a Zakarpatské Ukrajiny, Slováci a příslušníci československých zahraničních jednotek.

Adrian von Arburg vnímá odsun a vysídlení Němců a dosídlení pohraničí jako dva nedílně propojené procesy.¹²¹ Toto propojení není dané jen časovým

¹¹⁹ STEHLÍK, Josef. *Odsun Němců a osídlení Stříbra 1945-1947*. Diplomová práce. Praha: Vysoká škola politická UV KSČ, 1972.

¹²⁰ ČAPKA, František; SLEZÁK, Lubomír; VACULÍK, Jaroslav. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po Druhé světové válce*. Brno: CERM, 2005. s. 7

¹²¹ Viz ČAPKA, František; SLEZÁK, Lubomír; VACULÍK, Jaroslav. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po Druhé světové válce*. Brno: CERM, 2005. s. 5

souběhem a podmíněnost dosídlení vysídlením, a vysídlení dosídlením, ale i zrcadlovou spodobou osudů a okolností. „Pro přechodné ubytování reemigrantů po příjezdu na naše území bylo třeba zřídit shromažďovací střediska (...) při jejich zřizování a provozu vnitro propůjčilo některé tábory, které dříve sloužily k odsunu Němců“¹²² Podoba přesunů obyvatelstva odpovídala poválečným možnostem. Dlouhé vlakové transporty s majetkem naloženým do dobytčích vozů jsou zkušeností, která je mnohým společná. Ještě z 11. března 1947 pochází údaj přiložený ke zprávě o stavu Sběrného Střediska: „Z nařízení vedoucího úřadu okresního národního výboru ve Stříbře Dr. Hrdličky byli do Střediska přijati ke krátkému přechodnému ubytování Volyňští Češi, kteří sem došli 8. září 1947 ve 21 hod.“¹²³

Ke dni 25. 3. 1947 byl počet osídlených usedlostí ve stříbrském okrese následující: „osídlenci z vnitrozemských okresů obývali 3776 usedlostí, volyňští Češi 52 usedlostí, ostatní zahr. vojáci 107 usedlostí, reemigranti 157 usedlostí, repatrianti ze Střelínska 123 usedlostí a Slováci 19 usedlostí.“

4.8 Volby roku 1946

Volby v roce 1946 byly dlouho očekávaným hlasováním o směřování republiky. Byly si toho vědomy strany i občané. Proto od prvních dnů po stabilizaci situace dochází k rošádám politikaření na všech úrovních veřejného života za účelem získání největšího možného vlivu pro daná uskupení.

Je zajímavé, že v podstatě nikdo z čelních představitelů veřejného života porevoluční doby, nebyl součástí kandidátky na čelním místě. Tak tedy jsou tyto volby nejen vítězstvím a upevněním KSČ ale i zásadní personální změnou široce napříč veřejnou sférou.

O předvolebním boji ve Stříbře máme jen kusé zprávy typu „a pan učitel říkal, že dá hlas té straně, která bude mít nejméně plakátů, protože jej obtěžují zahlcené volné plochy“.¹²⁴ Jsou ovšem náznaky, jako například předávání dekretů o půdě, které se fakticky proměnilo v pompézní předvolební akci KSČ.

¹²² VACULÍK, Jaroslav. *Češi v cizině – emigrace a návrat do vlasti*. Brno: Masarykova univerzita, 2002. s. 48-49.

¹²³ SOA Plzeň, fond ST Stříbro, karton 3

¹²⁴ Rozhovor s Miloslavem Součkem. Vedl Jiří Nenutil, Stříbro 23. 2. 2006. Archiv autora.

Volby se pak ve stříbrském okrese staly drtivým vítězstvím KSČ. „Z celkového počtu odevzdaných hlasů 22 624 získala v celém okrese:

KSČ	13 838 hlasů - 61,4 %
Lid. Strana.....	1 664 hlasů - 7,3 %
Soc. dem. Strana.....	3 830 hlasů - 16,8 %
Nár. soc. strana.....	3 225 hlasů - 14,2 %
Bílé lístky.....	72 hlasů - 0,3 %. ¹²⁵

4.9 Epilog

Město Stříbro prošlo časem „národní revoluce“ za podobných okolností jako mnohá jiná města českého pohraničí. Přestože existují prvky kontinuity s předválečným stavem, postupné nahrazení místních osobností a odstavení „na vedlejší kolej“ spolu s obrovskou změnou situace v důsledku odsunu Němců, způsobí, že i zde je rok 1945 zlomovým rokem. Počáteční naděje brzo vystřídá realita. Odsun Němců a dosídlení Stříbrska reemigranty, spolu s cílevědomou komunistickou politikou v konfrontaci s roztříštěností ostatních stran stojí u zrodu událostí let příštích.

Závěrem chci připomenout, že národní revoluce, která se navíc se Stříbrě obešla bez brutálních excesů, je základem novodobých dějin města. To co z dnešního úhlu pohledu působí nepříjemně, je v soudobém kontextu pochopitelné, byť ne vždy omluvitelné. Nelehké osudy, kterým byli naši předchůdci vystaveni, jsou tak součástí příběhu, ve kterém naše země a s nimi naši předkové byli vystaveni největší katastrofě, jakou Evropa dosud poznala. Za uspořádání světa vděčíme jim a jejich počínání v možnostech doby. Při spravedlivém hodnocení, jim za to patří naše úcta a respekt.

¹²⁵ OAS – fond ONV – karton – volby 1946 dle STEHLÍK, Josef. *Odsun Němců a osídlení Stříbra 1945-1947*. Diplomová práce. Praha: Vysoká škola politická UV KSČ, 1972.

5 Ecce homo 3 Miloslav Benda¹²⁶

„Československým partyzánem je státně spolehlivý československý státní občan, který před 10. květnem 1945 přináležející aspoň po dva měsíce nebo za zvlášť nebezpečných okolností nejméně jeden měsíc k jednotce vyvíjející v týlu nepřítele bojovou nebo záškodnickou činnost proti nacistickým nebo fašistickým okupantům nebo jejich pomahačům (t. j. k partyzánské jednotce) zúčastnil se proti nim aspoň jedné akce se zbraní“¹²⁷

11. května 1945 již po 4 dnech otvírám opět obchod v Ovčárech po dnech, kdy jsme se bránili v odbojovém hnutí „Národní mstitel“ společně se sovětským výsadkem německému obrněnému trestnému oddílu a operovalo zde jedno německé letadlo, které házelo bomby na vesnice a střílelo na vše, co se pohybovalo na silnici. Toto jsem zažil po odjezdu z Řepína, kdy na mě dvakrát napadalo a bylo 10. 5. 1945 sestřeleno dvojici sovětských letounů v blízkosti Mělníka. Do zaměstnání se vrací i Bohoušek, který již za čtyři měsíce bude vyučen. Já tento den se v obchodě neobjevuji a v klidu nyní probírám celou dobu prožitou při obraně Řepína. Probírám také situaci nyní po osvobození. Vláda rozhlasem i tiskem vydává prohlášení a výzvu občanům, aby pomohli zaplnit místa po odcházejících Němcích. Jsou zde volné obchody, hospodářství, fabriky, řemesla, polnosti, jejíž cena do vlastnictví bude velmi levná. Probírám tuto situaci a jest to pro mě životní rozhodnutí. Mám zde velmi dobře zavedený obchod, mám dostatek nedostatkového zboží, které místní konkurence nemá i v obchodech v jiných obcích. Mám pronajmutou budovu a jak jednou prohlásila paní Chadimová, že tento obchod budovu dá své sestře zde v obci tedy konkurenci která má tři děti a ta nejstarší letos dělá maturitu. Kolem jsou v blízkosti tři města. Stará Boleslav, Brandýs, Kostelec, kde jsou všude speciální prodejny průmyslového zboží, který mi v nynější době pomohlo zvyšovat obrát. Rozhodl jsem se přijmout nabídku státu a chci vlastnit svůj obchod. Bohoušek, můj učedník, který v září bude vyučen, mi hlásí, že se mnou do pohraničí nepůjde, že si teď udělá obchodní školu, i to jsem mu schválil. O svém rozhodnutí jsem seznámil paní Chadimovou, která se rozplakala, co bude nyní dělat. Uklidnil jsem ji a řekl, že se pokusím za

¹²⁶ Miloslav Benda. Nepublikované rukopisy. Archiv autora

¹²⁷ Zákon, jímž se vymezuje pojem "československého partyzána" č. 34/1946 Sb.

sebe sehnat náhradu, ale jinak jsem si z toho nedělal těžkou hlavu; ke mně byla velice hodná, nájem jsem neplatil a ani nepožadovala doplatit za předané zboží to jsem zaplatil za půl roku. Paní Chadimová zde opravdu byla jako doma. Za pronajatou zahradu dostávala vysoký nájem. Koncem července odjíždím do Ústí - Trmic, kde jest volný obchod, jak mě informoval nějaký p. Smíšek, který tam měl pronajatou hospodu a u něho v prvním patře měl pronajatý úředník osidlovací komise. Jelikož jsem Ústí neznal, trvalo to delší dobu, než elektrikou a pěšky jsem dostal na tento úřad.

Zde se představuji úředníku osídlovací komise Ústeckého okresu a tento pracovník odpovídá lámanou češtinou, až mě to zamrazilo, ale tento úředník hlásí já jsem Němec, ale antifašista, neboť při obsazování Ústí Hitlerem všichni komunisté jsou odváženi do koncentráku a jsme osvobozeni příchodem Američanů. Špatně jsem mu rozuměl, ale ptám se: „Je zde ještě volný obchod proti elektrárně? Rád bych se o něj ucházel.“ Potvrdil, že ano, Tak jsem jej požádal, zda bych se mohl na něj nejdříve podívat, a tak tedy šli. Vidím, že je opravdu na dobrém místě a vidím, že tam pobíhá starší člověk (majitel, prodavač) a sevřelo se mi srdce sdělit mu, že jej jdu převzít, zastavím se a říkám úředníku béru to a převezmu, až jej okres zbaví vlastnictví, snad byl nacista, možná ne a na úředníkovi jsem viděl, že byl rád a nemusel mu to sdělit. Vrátili se zpět do kanceláře a začal jsem vyplňovat přihlášku dle předtisku a nyní mi jest podáván další list a čtu přihlášku do KSČ a tu jsem mu s úsměvem vrátil a vysvětlil, že jako živnostník nebudu členem žádné politické strany, budu bezpartijní. Znovu mi jest podávána přihláška a já znovu vysvětluju, proč to odmítám a silnějším hlasem, aby to pochopil a vidím, že opět něco říká a chtěl tu přihlášku podat a to mě již rozčílilo a srozumitelně mu říkám, že se musím na osidlováku optat, jakou zde má funkci - přijímat žádosti a přemlouvat do vstupu KSČ. Zarazil se, já mu nyní předal proti podpisu řádné doklady k té žádosti a navíc doporučení od odbojové skupiny „Národní mstitel“, jejíž členem jsem byl doporučen nebo potvrzení od vojenské posádky „Jana Žižky z Trocnova“ v Mělníku. S úsměvem jsme se rozloučili, já odjíždím do Ovčár.

Vracím se zpět z Trmic do Ovčár, kde jsem si celkem snadno zajistil prodejnu, ale stále mám starosti s odchodem do Trmic, zde mám již dobře zajištěný chod prodejny, ale nyní po osvobození začíná pro mě jiná situace. Začíná se rozvíjet obchod, začíná být dostatek zboží pro všechny, rovněž

konkurence zde bude znamenat snížení tržby a já nemůžu zde více nabízet další druhy zboží, prodejna odpovídá velikosti obce, a tak pro mě jest životně důležité přijmout nabídku vlády. Dal jsem slib paní Chadimové, že budu hledat náhradu za sebe a dávám inzerát na předání zaběhnuté prodejny z důvodu, že musím splnit vojenskou povinnost, neboť 8. srpna byl u odvodu a jsem odveden, jsem svobodný, a proto odcházím. Učedník Bohoušek bude již v září vyučen a bude si dělat obchodní školu, která mu pro zdravotní stav nebyla doporučena. Čas utíká a hlásí se zájemce, ale já stále nemám z Ústí potvrzeno převzetí prodejny a zájemce dost chvátá, tak jsme se domluvili na 14. října 1945 a doufal jsem, že do té doby mi přijde oznámení o převzetí v Trmicích. Psal jsem i na vojenskou správu 15. srpna 1945, zda by bylo co nejdříve nastoupit tuto službu a ani mi neodepsali. Mým nástupcem byl p. Mrzena a pracoval ve velkoobchodě v Mělníku. Nechal jsem p. Mrzenu, aby si vybral zboží, které bude chtít, ale potraviny na potravinové lístky musí převzít dle zápisu v kontrolním deníku a na ostatní zboží dám 25% rabat, což značně převyšovalo účtované zboží. Platit bude hned při převzetí po odečtení rabatu a potravinového zboží dle nákupního účtu. Dále obaly dle obalového listu vrátí. Během srpna jsme vše připravovali, já si odvezl svůj nábytek a zboží, které nepřevzal. Při předání prodejny byla přítomná i paní Chadimová. Vše si p. Mrzena přepočítal rovněž i já a 14. října se rozloučili. Já nechal natisknout poděkování všem občanům a požádal o podporu novému nástupci p. Mrzenovi.

Nyní jsem vlastně byl bez zaměstnání. Měl jsem doma práce s úklidem nepřevzatého zboží, i nábytku a připraveného na převoz do Trmic.

Stále čekám zprávu z Ústí a začínám mít obavu, zda ten úředník moji žádost po svém s ním nedorozumění a již jsem se chystal tam osobně zajet.

Koncem října 1945 konečně přichází z Ústí velká obálka se všemi doklady a krátká zpráva: O prodejnu, o kterou jste měl zájem, jest předána social. sektoru. Byla to pro mě zdrcující zpráva a měl jsem za to, že to jsou mé neshody s úředníkem kvůli vstupu do KSČ. To se rychle rozšířilo po obci a v hostinci večer se loučil p. Hartman, který se stěhoval do Stříbra a říká mi: „Milouši, pojed' do Stříbra, tam je plno zavřených prodejen.“ Stále se nemohu smířit s tím, že stát povolává občany, aby pomohli pohraničí, odkud prchají němečtí občané, kteří nemají čisté svědomí a zanechávají jak pozemky, hospodářství prázdné nahradit. Rozhodl jsem se odjet do Stříbra.

Začátkem listopadu odjíždím do Stříbra a první den jsem přespal v hotelu Evropa a druhý den 3. listopadu jdu na osídlovací úřad s požadavkem volné prodejny ve větší obci. Zřejmě úředníci neměli přehled, navrhli mi Prostiboř, ale není tam žádné spojení, ale v blízkosti žije občan Čech, který jest zde delší dobu a manželku má Němku. Obrátil jsem se na něho a ten mi navrhl, že mi zapůjčí kolo, že tu vesnici zná, má z Prostiboře zákazníky, kteří u něho šijou. Jinak se tam nedostane - na kole nebo 17 km pěšky. Vypůjčil jsem si kolo a horko těžko jel. Byla to pro místní občany událost a člen místní správní komise K. Dragoun měl od této uzavřené prodejny klíče a s nelíčenou radostí mi ji šel ukázat a už od pohledu mu říkám: „Ani ji neotvírejte, tu jsem si takovou nepředstavoval.“ Dům to byla stará stavba po židovi, bylo u ni větší hospodářství, dobytek a od roku 1939, kdy Němec narukoval doprodávalo se a prodejna uzavřena, tedy na této obci se neprodávalo a občané jezdili do Kladrub 10 km nebo Stříbro 17 km.

Pohled do této prodejny byl hrozno-strašný. Zařízení rozbité, shnilé, a ještě k tomu malý sklad bez větrání malé uzoučké okénko, vlastně, aby tam bylo vidět, dřevěný regál a sud na petrolej s pumpičkou na čerpání ze sudu. Litoval jsem těch 17 km, které jsem musel ujet na kole, kopce, rovina, kopec - dřina. Tu se již shromáždili osídlenci čeští občané a prosili mě, že musí jezdit nakupovat tak daleko, jsou tam dovezené a již se nikdo o ně nestará. Tu přistoupil ke mně jeden osídlenec Čech a nabídl mě svůj pěkný domek snad nejlepší v obci výměnou za tuto budovu, že chce hospodařit a že u svého domku má malou stáj tak na 3 ks., stodolu krytou duškou a opřenou o vedlejší stodoly. U domku, kde můžu v přízemí z okna velkého obyváku udělat dveře a mám krásnou prodejnu a ještě je tam velká síň s vchodem do sklepa a kuchyně a byty 5 místností jsou v I. patře tak mi to vysvětluje p. Vítkovský, já jsem vyučen zedníkem toto všechno bych Vám udělal, jest zde truhlář, kovář opravář, ty by udělali ostatní a za 14 dní by to bylo hotovo a teď se pojd'te podívat. Byl jsem cestou velmi unaven a všim, co se dělo a tak jsem se šel podívat a tento domek mi učaroval a nyní jsem byl ochoten tu výměnu udělat, vždyť já v těch Trmicích ani nevěděl, zda je tam byt. Nyní se všichni přesvědčili, proč tuto prodejnu nechci. Dále mi p. Vítkovský říká, že v Kladrubech je zrušená prodejna a to zařízení vystěhováno a zřejmě spáleno a osídlenec by se ho rád zbavil. Rychle jsem se dohodl, jak s komisí, e druhý den zajedem na osídlové a vše projednáme. Já mám otce zedníkem, ten by mně vše zde udělal a dohodl ses těmi německými řemeslníky udělá ostatní. Druhý den

jsme jeli do Stříbra odevzdat vypůjčené kolo a ostatní přijeli bryčkou a šli na osídlovák. Jelikož budova č. 55 měla u toho 2.24 ha půdy byla evidována jako zemědělská. Nyní jednání velmi rychle postují. Za přítomnosti několika členů správní komise z Prostiboře jest mi 12.12.1945 vydán „Zajišťovací příkaz“ na jméno Josef Baumgarte č. p. 61 a zatím jako s. Správce a zároveň na osídlováku jednáme ohledně budovy č. 55, která jest vedena jako budova zemědělská, kde ji měl zajištěnou a již obsazenou pan Vítkovský, zda jest možnost výměnu za budovu č. p. 61, ve které byl obchod na jméno J. Baumgarte, obchod smíšený. Výměna jest povolena a provedena následující den. Nyní jsme se dohodli, jak budeme dále postupovat. Já si přivezu na předělání obývacího na prodejní místnost. Jelikož jsme jeli zpět do Prostiboře zastavili jsme se v Kladrubech, kde skutečně se nalézalo ve stodole zařízení krásné určené ke spálení a které mi osídlenec prodal za 1.000 Kčs a další pult mi dal zdarma z vedlejšího domku. Já jsem se dohodl s řemeslníky a zaplatil jak materiál, tak i práci za udělané dvoje dveře a regálu a zajištění okna mříží z bezpečnostních důvodů. Já musel ject domu, abych předal obchod svému zástupci. Správní komise mi zajistí cement, písek na práci prodejny dovezou mi z Kladrub koupené zařízení. Dále vyčistí tu starou prodejnu a já ještě tento rok zajistím vánoční zásobení. Vrátil jsem se domu, abych tatínka informoval, že jej budu potřebovat při přebudování bytu na prodejnu. Dne 14. října jsem předal prodejnu p. Mrzenovi, Bohoušek již byl snad ve škole a tak předání bylo rychlé a prodejna opět otevřena. Já si doma připravoval vše na odvoz a zařizoval další zboží a začátkem listopadu odjíždíme s tatínkem do Prostiboře. Správní komise v Prostiboři již splnila vše, na čem jsme se dohodli, zařízení složeno již v průchodu a tatínek se dal do práce a někdo z obce mu pomáhal. Já si přivedl truhláře Němce a byl velice rád neb jeho domek nebyl obsazen a tak dřeva prostě všeho dostatek a co si řekl, to jsem mu zaplatil a skutečně levně, také i kovář opravář provedl veškerou práci. Starý krám byl vyčistěn, vybělen a tak v budově 61 jsem 6. 12. 1945 jej převzal na dobu, než bude zřízena v budově č. 55. Tato prodejna přestala prodávat od roku 1939m kdy Němec odešel do armády a ještě se nevrátil. Bylo tam ta pouze plesnivě koření vše vyhozeno a sepsáno schnilé zařízení. Já již objednávám u firmy Gedeka potřebné potraviny na vánoce a v polovině prosince již tuto prodejnu otvírám. Prozatímní zajišťovací příkaz na firmu J. Baumgarte v budově 61 dostávám 12. 12. 1945. Na budovu č. p. 55 kde budu provozovat obchod a u které jest 2.24 ha půdy dostávám od osídlovací

komise dekret o vlastnictví 1. 3. 1946 a dekret na hospodáření č. 55 6. 3. 1946. Pan Vítkovský se stěhuje z č. 55 do č. p. 61 a bere si vše co potřebuje a já nechávám si dělat soupis co přebírám. Nový obchod jest vybudován a tatínek odjíždí domu připravovat stěhování zboží i nábytku.

Já již mám do této staré prodejny již dodáno zboží od Gedeky urovnávám, rozbaluji a připravuji jej otevřít a dát do regálu.

Jest 15. prosince 8 hod. a otvírám prodejnu. Osídlenci začali chodit nakupovat a postupně se plní tento malý prostor místními německými občany. Měl jsem ten den štěstí, že tento den přišlo nakupovat děvče, které s 3 člennou rodinou bylo převezeno z říše, kde jejich byt byl vyrabován a zde mi ukazovala na zboží, které němečtí zákazníci požadovali, a já německy neumím, tak jsem se děvčetem domluvil posunky a to děvče požadované zboží připravovalo a to byla velká pomoc a tak pomáhala půl roku, než byla celá rodina navrácena do říše. Nakupovat ke mně chodili jak němečtí tak i naši, obzvláště když mě bylo dovezeno průmyslové zboží z mé bývalé prodejny, které můj nástupce nepřevzal. Vagonem mně do Stříbra přišel jak nábytek tak dva žebříňáky zbožího a rázem naše prodejna byla střediskem několika obcí, kteří přišli nakupovat. Děvče mně moc pomohlo, rozvažovali jsme i někdy v neděli to už u mě jsou rodiče, maminka vaří a tatínek pomáhá a doplňuje zboží. Rychle se sžívám s obci, pomáhám i tatínek na brigádách, začínají i odsuny dalších Němců a tak již stačím vše zvládat. Rodiče mně stále domlouvají, abych se oženil, že zde nechtějí zůstat a pojedou domu. Jest rok 1946 a jsou zde první volby, tatínek odjíždí s maminkou odvolit do Jelenic a domu. Odvolil jsem a večer slyším v obecním rozhlase, že vyhrála KSČ a druhá ČSL, třetí soc. dem a čtvrtý nár. social. Během týdne zvolen národ. výbor, předsedou ze KSČ A. Fišer, místní řezník a za str. ČSL p. Benda jako místopředseda to mě zmrazilo, ja nebyl v žádné polit. straně a tady ani nebyla a tak rozčilený běžím na výbor a přiběhl a ti kteří jej sestavovali spustili huronský řev a tu ke mně přistoupil člen této komise a omlouvá se, že z okresu přišla nařízení, že tyto funkce se musí rozdělit tak, aby všechny strany jsou zastoupeny. My jsme nevěděli, kdo jest lidovcem; všichni mužský jsou komunisté a jedině Vy chodíte do kostela a co jsme měli dělat, tak jsme Vás nahlásili. Uznal jsem to a jednou jsem byl na schůzi a už jsem viděl né zlodějinu, ale podfuk tak jsem jim to řekl a více na schůzi nešel a jsou rádi a já také. Nyní čas velice utíká. Začínají první odsuny Němců a mezi prvními je i děvče, které mě pomohlo půl roku

zvládnout chod prodejny. Tržba mi velmi klesla, neboť odsun Němců je také z okolních obcí a teď to již s otcem zvládáme. Já mám stále poměrně radostný život, chodím po zábavách, ale náhle v dubnu 1947 mně přišel nástup do vojenské služby 1. 7. 1947 do 1. 9. 1947 a co teď? Bylo po radosti a nyní se teprve ohlížím po děvčeti mých představ a jest to špatné a rychle se to rozšířilo, že půjdu na vojnu.

Odmítám všechna doporučení a posílám dopis, se kterým jsem chodil, která byla svědkem mého boje za okupace a vyhrožování, že někdo bude viset (mlynář nebo já), kterou jsem vlastně zradil a byla ještě svobodná, ale pracovala v časopise, Lidová demokracie, sešel jsem se s ní, ale rozmyslel si to a odjel domu. Ale i teď jsem měl štěstí. Přišla za mnou zákaznice s požadavkem, zda bych s její příbuznou nejel do Tachova na osídlovák a zařídil, aby jejich čtyřčlenná rodina dostala v Boněticích domek - hospodářství. Přijeli z SSSR utekli před komunismem - volynští Češi, kde vše nechali a s sebou si mohli vzít 2 koně, 2 krávy, 2 ovce, potraviny a osobní větší i část rublu. Splnil vše po velmi těžkém jednání, jehož byla svědkem, zařídil při použití dopravních prostředků autobus, rychlík a nakonec drožkou jsme dojeli do Podbořan, kde ve vagoně měli veškerý majetek a stěhování zajištěno a na konec byla z toho svatba a to 14. září 1947 a to jsem byl na vojně dva měsíce v obchodě do svatby pomáhala její sestra Eliška. Svatbu jsme měli jaká bývala v Čechách i na Volyni se všemi zvyky a to jeden den u nevěsty a druhý den u mě. Bylo mnoho těžkostí, Libuše zemřel otec a já musel na vojnu a nakonec sestra Libušky s otcem to zvládli a my jsme se vzali tedy za 5 měsíců a to 2 jsem byl mimo.

Jaké těžkosti nás čekaly, to jsme netušili, ale já mohu jen děkovat bohu, že jsem dostal takovou manželku

6 Závěr¹²⁸

„Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky prohlašuje, že:

1. československé zákonodárství z let 1940 - 1946, včetně dekretů prezidenta republiky, vzniklo podobně jako v jiných evropských zemích v důsledku války a porážky nacismu;
2. poválečné zákony a dekrety prezidenta republiky se realizovaly, byly konzumovány v období po svém vydání a dnes již na jejich základě nemohou vznikat žádné nové právní vztahy;
3. právní a majetkové vztahy, které z nich vyplynuly, jsou nezpochybnitelné, nedotknutelné a neměnné.¹²⁹

Obraz Národní revoluce v současné legislativě zdánlivě odpovídá časové vzdálenosti od dotčených dní a událostí. Dekrety prezidenta republiky jsou integrální součástí české státnosti, a došlo-li by někdy k jejich formálnímu odmítnutí, nelze již čekat návrat do stavu před jejich účinností. Zákon o příslušnících československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození z roku 1946 je ve vztahu leg generalis vůči Zákonu o Květnovém povstání českého lidu z roku 2013. Výklad minulosti ve vztahu k legislativě v polistopadovém režimu překvapivě nenarušily intelektuální tenze vyvěrající z deziluze české intelektuální elity nad každodenností revoluce. Nacistická okupace byla provázena cílenou likvidací intelektuálních, ale i úředních a vojenských elit českého národa.¹³⁰ Angažovaní, osobně stateční a exponovaní lidé byli terčem teroru a cílené likvidace. Na jejich místo tedy musí po válce nastoupit jiní, kteří by za běžných okolností nikdy na tyto pozice nedosáhli. Ať byl „kamenem úrazu“ jejich morální profil, nebo, a to častěji, malá odbornost, zcela neadekvátní k řešení daných problémů.

„Spatřovat tragický konec tisíciletého soužití Čechů s Němci jen v poválečném vysídlení Němců znamená dopouštět se nebezpečného zjednodušení.

¹²⁸ Tato kapitola vychází mimojiné z mých kapitol, Místo závěru, Doslov a mého autorského podílu na kapitole Pohraničí – domov ztracený i nalezený Nenutil, Jiří – Vaverka, Pavel In: NENUTIL, Jiří a kol. *Druhá světová válka: případ Tachovsko*. 1. vyd. V Plzni: Západočeská univerzita, 2010.

¹²⁹ Usnesení Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR ze dne 24.4.2002. Archiv autora

¹³⁰ Viz již citát Přemysla Pittera dále v textu

Fyzickým koncem tohoto soužití ve společném státě odsun nepochybně byl, toto soužití tehdy skutečně zemřelo. Ale smrtící ranou, která to způsobila, bylo něco jiného: fatální selhání velké části našich občanů německé národnosti, kteří před demokracií, dialogem a tolerancí dali přednost diktatuře, konfrontaci a násilí, ztělesňovanými hitlerovým nacionálním socialismem, a dovolávající se svého práva na vlast, své vlasti se ve skutečnosti zřekli. Popřeli tím, mimo jiné, i vynikající práci mnoha německých demokratů, kteří Československo jako svou vlast spoluutvářeli. Ať bylo řešení národnostní otázky v předválečném Československu jakkoli nedokonalé, nikdy nemůže ospravedlnit toto selhání. Neboť ti, kteří se ho dopustili, se postavili nejen proti svým spoluobčanům, proti Československu jako státu a proti svému občanství v něm, ale proti samotným základům lidskosti. Přiklonili se totiž ke zvrácené rasistické ideologii a začali ji sami a ihned také prakticky aplikovat.¹³¹

Po Druhé světové válce, po součtu všech činů, které nesly znaky jednání panské rasy, po zatýkání, popravách, Lidicích, pochodech smrti nebylo možné soužití s Němci v jednom státě.¹³² Pokud by k takovému soužití došlo, byli by odsouzeni do role podřadného obyvatelstva a tím by došlo k obludné výměně rolí. Zřetelná většina Němců se veřejně a důrazně identifikovala s ideou panské rasy, a jestliže prohlédli svou tragickou chybu, byť i po krátkém čase, bylo již pozdě.

Pak nebylo možné nechat strašlivé zločiny bez potrestání. Na druhou stranu nebylo možné ustavit demokratickou společnost, v níž by tři milióny lidí měli podřadné postavení.

„Na poválečný odsun můžeme mít různé názory - a můj kritický názor je obecně znám - nikdy ho však nemůžeme vypreparovat z jeho dějinných souvislostí a oddělit ho od všech hrůz, které mu předcházely a které k němu vedly. Jestli jsem toto považoval ještě donedávna za věc do té míry samozřejmou, že jsem necítil potřebu ji znovu zdůrazňovat, dnes ji musím jasně říct, protože se v Německu opět ozývají lidé, kteří ji přehlížejí, nebo dokonce zpochybňují. Ostatně

¹³¹ HAVEL, Václav. *Vybrané projevy a texty 1995: Češi a Němci na cestě k dobrému soužití*. [online]. Praha, 17. 2. 1995. [cit. 2014-03-12]. Dostupné z WWW: <http://old.hrad.cz/president/Havel/speeches/index.html>

¹³² „Nacistické pojetí obrazu Čecha a Němce III. Říše oficiálně infiltrovala do protektorátu. Nedávalo Čechům žádný prostor pro vlastní historickou, soudobou i budoucí identitu.“ RATAJ, Jan. *Obraz Němce a Německa v protektorátní společnosti a v československém odboji*. In: KŘEN, Jan; BROKLOVÁ, Eva. *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Praha: Karolinum, 1998. s. 213

i v minulosti jsem nejednou řekl, že zlo má infekční povahu a že zlo odsunu bylo jen smutným vyústěním zla, které mu předcházelo.“¹³³

Je nezbytné se při hodnocení právního pořádku v čase Národní revoluce vypořádat s některými událostmi, které patří k neslavným momentům českých dějin. Masakr bezbranných Němců v Postoloprtech, vyvražděním vlakového transportu karpatských Němců Karolem Pazúrem na Švédských Šancích u Přerova, bestiální násilí českých dozorců v některých internačních táborech – to vše je žádoucí přijmout do národního vědomí.¹³⁴ Žádoucí a nutné je tyto tragédie

¹³³ HAVEL, Václav. *Vybrané projevy a texty 1995: Češi a Němci na cestě k dobrému soužití*. [online]. Praha, 17. 2. 1995. [cit. 2014-03-12]. Dostupné z WWW: <http://old.hrad.cz/president/Havel/speeches/index.html>

¹³⁴ Za všechny popis masakru 31. července 1945 v Ústí nad Labem po výbuchu muničního skladu: „Represálie na mostě byly záhy vedeny proti všem Němcům, kteří se ocitli v dosahu. Identifikačním znakem perzekvovaných byla bílá páska, kterou museli Němci nosit na rukávě. Osoby německé národnosti byly házeny do Labe. Zpočátku nebylo po shozených stříleno. Spíše se jednalo o jistý druh ponižujícího jednání vůči Němcům. Byla však shozena i mladá německá matka s dětským kočárkem. Ti Němci, kteří se snažili vyhnout represáliím únikem na horní oblouk mostní konstrukce, byli ale sestřelováni. Později se po lidech shozených do vody už střílelo.

Kromě mostu vypukly represálie přibližně v tutéž dobu na dvou dalších místech, a to před hlavním nádražím a na Tržním, dnes Mírovém náměstí. Na samém počátku tu akce neměly charakter davových represí; prováděli je jednotlivci nebo malé skupinky.

Před nádražím řádil upocený, nakrátko ostříhaný a proplešatělý padesátník, jenž nejprve srážel německé muže a ženy a pěstmi, a když už měl ruce otlučené, vzal si dřevěný obušek, který o své oběti roztřepil. Po jeho zásahu zůstalo na dlažbě ležet několik osob, není však zřejmé, zda byly mrtvé. Útočil však i na ty Čechy, kteří se pokoušeli jeho obětem pomoci. K tomuto muži se přidali jeden nebo dva další.

Na náměstí útočníci chytali náhodné chodce označené bílou páskou nebo Němce vyvlékali z domů. Přibližně v místech dnešního interhotelu Bohemia se nacházela protipožární nádrž. Byla betonová, hluboká asi dva metry, stěny měla kolmé, její okraje byly vyvýšené nad okolní terén. Zbití Němci byli házeni do nádrže a zde kamenováni. Ti, kteří byli naživu, byli klacky tlačeni pod hladinu. Voda byla zkrvavená. Jeden z pamětníků byl svědkem toho, jak Čech v uniformě vytáhl německé mamince dítě z kočárku, roztrhl je a hodil do nádrže. Když se dav zde řádící pokoušel uklidnit předseda ústeckého místního národního výboru Josef Vondra, chtěli ho do nádrže hodit také. Pořádek zde udělala až skupinka vojáků československé armády. Na roh nádrže vyskočil desátník s puškou a vzrušeně křičel: Nechte toho, jsme národ Masarykův a nebudeme se snižovat k takovým gestapáckým metodám!“ V tu chvíli však asi víc než patos slov působila puška v jeho ruce. (...)Po přejití represivní vlny tímto úsekem to zde vypadalo následovně: U železničního viaduktu těsně za mostem Edvarda Beneše se u paty sochy, jež představuje dělníka s pěchem, nacházel hluboký výkop, který byl součástí obranných zařízení z konce války. Tento výkop byl plný mrtvol Němců. Jejich počet očití svědkové odhadují na 15 – 16. Před nádražím začínalo v polovině vozovky krevní tratoliště a pokračovalo v ulici V Jirchářích.

Po vehnání Němců do prostoru dnešního Mírového náměstí se zde znovu rozpoutal konflikt. Zaznívala střelba. Náměstí bylo uzavřeno vojskem a bylo zakázáno se zde zdržovat. U banky,

přijmout, ne ovšem jimi nahradit a relativizovat odkaz protinacistického odboje.¹³⁵ Jestliže komunistický režim čerpal velkou část své autority právě z Druhé světové války (v účelovém a velmi zkresleném podání), po jeho zhroucení veřejný prostor z části ovládli ti intelektuálové, nastolili otázku české viny. Považují tento morální zápas o odčinění vin za latentní proud částí českých intelektuálních elit¹³⁶, který vnímáme, je spíše vyjádření existenciálního osobnostního postoje vůči světu, než skutečně adekvátní životaschopnou alternativou k tradičnímu státotvornému českému národnímu mýtu.

Pramenným zdrojem reflexí by proto dle mého soudu mělo být válečné období, tedy interakce názorů domácího odboje a exilové vlády (a sudetoněmecké¹³⁷ emigrace). Právě často zmiňovaný radikalismus představitelů vojenské odbojové ústředny – Obrany národa, pramenící z reality masakrovaných odbojářů ve protektorátu ve střetu z teoretickými londýnskými úvahami a pokusy integrovat představitele sudetoněmecké emigrace předznamenává četné ideové koncepty, z nichž bude vycházet poválečná reflexe odsunu. Je nešťastné

na rohu ulic Bílinská a Revoluční, probíhala bitka mezi Němci a Čechy. Později se Němci už bránili.

Kromě uvedených hlavních ohnisek probíhaly incidenty i na jiných místech, například mezi ústím řeky Bíliny a mostem Edvarda Beneše. Také v Malé Hradební poblíž hotelu Palace; ještě druhý den se tu povalovaly bandasky na kávu, které zaměstnanci nosili do práce, a umělý chrup.

Funkcionáři lidové správy, tj. okresní správní komise a místního národního výboru pro Ústí nad Labem, si co nejrychleji zjistili situaci ve čtvrti Krásné Březno a v centru města. Předseda ústeckého MNV Vondra vyhlásil výjimečný stav; zákaz srocování a zákaz vycházení po 20. hodině pro Němce a Čechy pod trestem smrti.

Asi v 17 hodin začalo vojsko vyklízet město. Zasaňuje rovněž rota Pohotovostního pluku 1 NB (Národní bezpečnosti) dislokovaná v Trmicích.

funkcionáři města a okresu vydali plakátovou a rozhlasovou výzvu k obyvatelstvu, aby zachovalo klid a pořádek.

V 18.25 byly ulice města vyklizeny a německé obyvatelstvo vzato pod ochranu.“

HAVEL, Jan; KAISER, Vladimír; PUSTEJOVSKY, Otfrid. *Stalo se v Ústí nad Labem 31. července 1945*. Ústí nad Labem: Město Ústí nad Labem, 2005. Memorabilia ustensis; sv. 9. s. 19-29

¹³⁵ Zákon o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků č. 115/1946 Sb., pak odráží situaci tehdejší společnosti kdy se do času boje o znovunabytí snad až příliš velkoryse zahrnuje i první poválečné měsíce.

¹³⁶ Viz např. Patočkova reflexe J. Durycha “(český národ) platí krvavou daň svými dějinami (...) jednotou viny a trestu, sevřenou nejhlubším poutem metafyzickým” PATOČKA, Jan. *Česká vzdělanost v Evropě*. In: HAVELKA, Miloš. *Spor o smysl českých dějin – 2 1938-1989*. Praha: Torst, 2006. s. 79

¹³⁷ Jeden ze zdrojů moderní sudetoněmecké identity pramení právě v aktivitách W. Jaksche v exilu viz BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1939-1946*. Praha: Academia, 2006. 846 s. a BENEŠ, Edvard; NOVOTNÝ, Karel, ed. *Odsun Němců z Československa: výbor z Pamětí, projevů a dokumentů 1940-1947*. Praha: Dita, 2002. 237 s.

redukovat ideové spory mezi proudy v exilu a domácím odboji na pouhá fakta sloužící jako prvky geneze vysídlení. Během samotného odsunu se v kontextu právě skončené (vyhrané, přežité) Druhé světové války faktická diskuze o odsunu a vysídlení nevede.¹³⁸ Objevují se ovšem kritiky provedení a průběhu odsunu. Tyto jsou prezentovány především v časopisech “Obzory”¹³⁹ a “Dnešek”. Dále je nutno poznamenat že některým excesům¹⁴⁰ se věnoval zahraniční, převážně britský, tisk. Významným prvkem je působení Přemysla Pitterra, který ve svém celoživotním humanistickém poslání¹⁴¹ usiloval o nápravu podmínek internačních táborů pro odsouvané Němce. Nicméně v době odsunu nepublikoval a až v roce 1968 napsal pozoruhodný postřeh “vybití české elity se později Němcům hrozně vymstilo. Když se Třetí říše zhroutila, chyběli Čechům vůdčí duchové, kteří by tlumili oheň pomstychtivosti. Místo původního plánu, podle něhož měli být potrestáni jen aktivní nacisté, byli vysídleni téměř všichni čeští Němci – přes tři miliony osob, kteří byli s rodnou půdou srostlí.”¹⁴²

Je paradoxní, že širší veřejnosti neznámá debata v podstatě formovala diskuzi dnešních dnů, zatímco dnešní veřejná debata názory společnosti příliš nehýbe.¹⁴³ Debata po sametové revoluci, prošla bouřlivým vývojem. Její kulminace přišla kolem Česko-německé deklarace, a druhý dech nabrala během přistupování k Evropské Unii. Vzhledem k tomu že článek IV. Deklarace stanovil

¹³⁸ Vynecháme-li ojedinělé vystoupení poslance H. Krebse před Lidovým soudem a článek Reinholda Traumana v *Leipnizer Zeitung* a samozřejmě projevy Edvarda Beneše srovnej tedy BENEŠ, Edvard; NOVOTNÝ, Karel, ed. *Odsun Němců z Československa: výbor z Pamětí, projevů a dokumentů 1940-1947*. Praha: Dita, 2002. 237 s.

¹³⁹ Zde začíná Pavel Tigrid na stránkách jeho “Svědectví” propukne v 70. letech diskuze disentu od odsunu.

¹⁴⁰ Kterých skutečně nebylo málo a mnohé svou zručností a průběhem dokazovali poučenost nacistickým terorem viz STANĚK, Tomáš. *Poválečné "excesy" v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2005. 366 s. Sešity ÚSD AV ČR; sv. 41

¹⁴¹ Přemysl Pitter (1895-1976) pomáhal nejprve uprchlíkům z Němci zabraného pohraničí, za okupace Židům, po válce sirotkům z koncentračních táborů, odsouvaným Němcům a po emigraci v SRN českým emigrantům. V roce 1991 obdržel in memoriam Řád T. G. Masaryka. Více viz PASÁK, Tomáš a PASÁKOVÁ, Jana, ed. *Přemysl Pitter - život pro druhé: česko-německé soužití v díle Přemysla Pittra*. Praha: Paseka, 1997. 185 s. Historická paměť. Medailóny; sv. 8

¹⁴² Přemysl Pitter dle PŘÍHODA, Petr, ed. a PITHART, Petr, ed. *Čítanka odsunutých dějin*. 1. vyd. Praha: Prago Media News, 1998. 266 s.

¹⁴³ Srovnej HOUŽVIČKA, Václav. *Sudetoněmecká otázka v názorech a postojích obyvatel českého pohraničí*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1996.

„že spáchané křivdy náležejí minulosti, a že tudíž zaměří své vztahy do budoucnosti (...) nebudou zatěžovat své vztahy politickými a právními otázkami pocházejícími z minulosti.“, bylo možné pokládat konfrontační debatu za uzavřenou. Nicméně v souvislosti s přistupováním k EU se zvedla vlna snah podmínit přijetí ČR zrušením dekretů prezidenta republiky. Tyto pokusy, které na české straně vyprovokovalo usnesení Poslanecké sněmovny z 24. dubna 2002, byly v podstatě neutralizovány právními posudky vypracovanými pro Evropský parlament a Evropskou komisi.¹⁴⁴

V roce 1993 Alena Wagnerová svůj souhlas o portrétu lidí, kterým české země byly vysídleným domovem, stanovila normativní maximu: Ať už se česko-sudetoněmecký dialog bude v budoucnosti vyvíjet jakkoliv, neměla by sebekritická česká – německá reflexe minulosti ztratit ze zřetele základní historický fakt: že smrtelnou ránu konfliktnímu společenství „(Jan Křen) Čechů a Němců na historickém území českého království nezasadil – přes řadu siláckých výroků ani český, ani německý nacionalismus, ale teprve jeho eskalace v totalitním režimu hitlerovského Německa. Ideologie německého národního socialismu to byla, která dosavadní koexistenci obou národních společenství vyhrotila a proměnila v otázku přežití jednoho z nich.“¹⁴⁵

„Shoda v této věci by měla mnoho významných důsledků. Především by znamenala, že končí čas omluv a nastává čas věcného hledání pravdy. Význam omluv, které vyslovili představitelé demokratického Německa všem národům i vlastním občanům za to, co jim způsobil nacismus, byl veliký a otevřel dveře k novému soužití. K témuž cíli směřovalo i vše, co jsme na naší straně řekli o poválečném odsunu. Dnes jsme ale, domnívám se, už dál. Oč běží, je věcná a nepředpojatá analýza a schopnost čerpat z ní použitelná poznání.“¹⁴⁶ Citovaný projev Václav Havla „Češi a Němci na cestě k dobrému soužití“ je právě výsledkem takové úvahy. Havel, který se dostal do úzkých na české

¹⁴⁴ Tuto diskuzi představuje a shrnuje kniha DOMNITZ, Christian. Zápas o Benešovy dekrety před vstupem do Evropské unie: diskuse v Evropském parlamentu a v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR v letech 2002-2003. Praha: Dokořán, 2007. 157 s.

¹⁴⁵ WAGNEROVÁ, Alena. *Odsunutí vzpomínky: z vyprávění mých sudetoněmeckých generačních vrstevníků*. 1. vyd. Praha: Prostor, 1993. s. 11

¹⁴⁶ HAVEL, Václav. *Vybrané projevy a texty 1995: Češi a Němci na cestě k dobrému soužití*. [online]. Praha, 17. 2. 1995. [cit. 2014-03-12]. Dostupné z WWW: <http://old.hrad.cz/president/Havel/speeches/index.html>

vnitropolitické scéně po své soukromé omluvě v dopise Richardu von Weizsäckerovi, neopouští své morální stanovisko k odsunu, ale uvědomuje si, že je nutná deklarovaná kauzalita. Tím již v roce 1995 dosahuje překročení vlastního stínu, který jinak polarizované intelektuálně zájmové skupiny zatím nedovedly.¹⁴⁷

Tato práce už s ohledem na svůj rozsah a formu diplomové práce nemohla vyčerpat možnosti poznání právních skutečností Národní revoluce, v úvodu jsem si však kladl ambici představit případové studie ozřejmující dopad zákonných a podzákonných norem na každodennost české společnosti v roce 1945 a tuto ambici považuji za naplněnou. S trochou nadsázky si pro závěr svého exkurzu dovoluji vypůjčit pasáž z Nálezu Ústavního soudu ČR č. 55/1995, přičemž ve svém hodnocení její dikci přejímám na zhodnocení právních aspektů Národní revoluce.

„Na základě všech uvedených zjištění a úvah dospěl proto Ústavní soud k závěru, že dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. byl v době svého vydání nejen legálním, ale také legitimním aktem. Vzhledem k tomu, že tento normativní akt již splnil svůj účel a po dobu více než čtyř desetiletí již nezakládá právní vztahy, a nemá tedy již nadále konstitutivní charakter, nelze dnes, za uvedené situace, zkoumat jeho rozpor s ústavním zákonem nebo mezinárodní smlouvou podle článku 10 Ústavy [čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy České republiky], neboť takový postup by postrádal jakoukoli právní funkci. Opačný postup by ostatně zpochybnil princip právní jistoty, jenž je jednou ze základních náležitostí současných demokratických právních systémů.“¹⁴⁸

¹⁴⁷ Václav Havel je zde předkládán jako klíčová postava polistopadového režimu. Bylo by samozřejmě možné zde vykládat i recepcce tématu Odsunu v prezidentských volbách, ale to je spíše politologická otázka. Jako časově podmíněnou bulvaritu bych vnímal komentování výroků ministryně spravedlnosti prof. Válkové, jakkoli tato kauza byla impulsem na zvýšený důraz deskriptivní normativity v historických této částech práce.

¹⁴⁸ Nález ÚS ČR č.55/1995 Sb.

Prameny a literatura

Prameny

Ludmila Hájková. vystoupení na konferenci v ČNP 1945. 31. 1. 1945. Archiv autora

Miloslav Benda. Nепublikované rukopisy. Archiv autora

NA, KT – OVS, Hlášení SNB Mariánské Lázně.

NA, KT – OVS, Hlášení SNB Nový Losintál, č. j. 935/46.

NA, KT – OVS, Hlášení SNB Planá u Mariánských Lázní, č. j. 2266/1946.

NA, KT – OVS, Hlášení SNB Schönwald, č. j. 691/46.

NA, MV II NR karton 8127

NA, MV-NR, sign. B-2111, karton č. 1889. - zde autor zprávy zaměnil Strádalovo křestní jméno

NA, KT – OVS, Pochody smrti, Hlášení SNB Rozvadov, č. j. 794/46.

NA, KT – OVS, Pochody smrti, Hlášení SNB Bor, č. j. 1127/46

NA, KT – OVS, Pochody smrti, Hlášení SNB Žihle č. j. 1254/46.

NA, KT – OVS, Pochody smrti, Protokol SNB Křimice sepsaný 12. 5. 1946 s Václavem Schosemeierem (přednostou železniční stanice v dubnu 1945).

NA, KT – OVS, Pochody smrti, Protokol SNB sepsaný 12. 5. 1946 s Hugo Laubrem (vlakvedoucím transportu mezi Planou a Tachovem).

OAS – fond ONV – karton – volby 1946 dle STEHLÍK, Josef. *Odsun Němců a osídlení Stříbra 1945-1947*. Diplomová práce. Praha: Vysoká škola politická UV KSČ, 1972.

Rozhovor s A. M. Vedl Jiří Nenutil 15. 3. 2010. Tachov. Archiv autora.

Rozhovor s Eliškou Čepkovou. Vedl Jiří Nenutil, Stříbro 17. 1. 2006. Archiv autora.

Rozhovor s Františkem a Věrou Matějovými. Vedl Jiří Nenutil 28. 9. 2011. Tachov. Archiv autora.

Rozhovor s G. Š. Vedl Jiří Nenutil 26. 3. 2010. Tachov. Archiv Autora.

Rozhovor s Horstem Frötschlem. Vedl Jiří Nenutil, Stříbro 29. 3. 2006. Archiv autora.

Rozhovor s Josefem Felbrem. Vedl Jiří Nenutil, Stříbro 16. 3. 2006. Archiv autora.

Rozhovor s Miloslavem Součkem. Vedl Jiří Nenutil, Stříbro 23. 2. 2006. Archiv autora.

Rozhovor s Paulem Beschetem. Vedl Jiří Nenutil 26.7.2010. Archiv autora

Rozhovor s Walterem Nadlerem. Vedl Jiří Nenutil, Stříbro 24. 3. 2006. Archiv autora.

SOA Plzeň, Fond Sběrné středisko Stříbro, karton 1- 6

SOA Plzeň, Fond Sběrné středisko Stříbro, karton 3

SOA Plzeň, MLS Cheb, LS 1131/46, Karton 48, Haubner, Jiří, protokol s Františkem Sporem 27. října 1945, dle Gedenkestätte Flossenbürg, archiv, ověřená kopie.

SOA Plzeň, MLS Cheb, LS 1131/46, Karton 48 Haubner, Jiří, protokol s Jiřím Haubnerem 29. srpna str. 2, dle Gedenkestätte Flossenbürg, archiv, ověřená kopie.

SOA Plzeň, MLS Cheb, LS 1131/46, Karton 48, Haubner, Jiří, protokol s Marií Stezlerovou z 27. října 1945, dle Gedenkestätte Flossenbürg, archiv, ověřená kopie.

SOA Plzeň, Fond ST Stříbro, karton 3

SOKA Tachov, Fond Sběrného Střediska ve Stříbře, kartony 4 -12

SOKA Tachov, knihovna, *Vzpomínky*, anonymní text

SOKA Tachov, MNV Pístov – Martinov, inv. č. 11, Seznam pochovaných obětí transportu smrti v Pístově (pouze počty obětí rozdělené podle národností): 23 Poláků, 11 Rumunů, 6 Italů, 4 Sověti, 3 Jugoslávci, 2 Belgičané, 2 Angličané a 6 neidentifikovatelných rakví.

SOKA Tachov, ONV Stříbro inv. č. 200, karton 22 a SOKA Tachov, ONV Stříbro (1865) 1945 – 1960, inv. Karton 316

SOKA Tachov, ONV Stříbro (1865) 1945 – 1960, inv. Karton 316, zápis ze schůze OSK 20. 6. 1945

SOKA Tachov, ONV Stříbro (1865) 1945 – 1960, inv. Karton 316, zápis ze schůze OSK 29. 6. 1945

SOKA Tachov, ONV Stříbro, zápis ze schůze NV 8. 5. 1945

VEŠTA, Adolf. *Kronika města Stříbra*. SOKA Tachov, knihovna, 1975. s. 10

VHA, Koncentrační tábory/208/R/1/41, dotazník SPOV Ladislav Bednář, dle Gedenkestätte Flossenbürg – ověřená kopie.

Právní prameny

Dekret presidenta republiky o pracovní povinnosti osob, které pozbyly československého státního občanství č. 71/1945 Sb.

Nález US ČR č. 55/1995. Sb.

Program československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků přijatý 5. dubna 1945 v Košicích.

Vládní nařízení, jímž se provádí dekret presidenta republiky č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech č. 18/1945 Sb.

Usnesení Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR ze dne 24.4.2002.

Ústavní dekret presidenta republiky č. 33/1945 Sb. o úpravě československého státního občanství

osob národnosti německé a maďarské

Ústavní dekret presidenta republiky č. 28/1945 Sb. o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci

Ústavní presidenta republiky č. 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech

Zákon č. 34/1946 Sb. Zákon, jímž se vymezuje pojem „československého partyzána“.

Zákon č. 158/2013 Sb. o Květnovém povstání českého lidu.

Zákon č. 115/1946 Sb. o právnosti jednání souvisejících s bojem o znovunabytí svobody Čechů a Slováků

Zákon č. 255/1946 Sb. o příslušnících československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození.

Literatura

BEDÜRFTIG, Friedemann. *Třetí říše a druhá světová válka: lexikon německého nacionálního socialismu 1933-1945*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2004. 666 s.

BRANDES, Detlef. *Cesta k vyhnání 1938-1945: plány a rozhodnutí o "transferu" Němců z Československa a z Polska*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 2002. 499 s.

- BRÜGEL, Johann Wolfgang. *Češi a Němci 1939-1946*. Vyd. 1. Praha: Academia, 2008. 415 s.
- ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír a VACULÍK, Jaroslav. *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*. Vyd. 1. Brno: Akademické nakladatelství CERM, 2005. 359 s.
- ČELOVSKÝ, Bořivoj. *Mnichovská dohoda 1938*. Vyd. 1. V Šenově u Ostravy: Tilia, 1999. 470 s.
- ČESKOSLOVENSKO, JECH, Karel, ed. a KAPLAN, Karel, ed. *Dekrety prezidenta republiky 1940-1945: dokumenty*. 2., opr. a dopl. vyd. Brno: Doplněk, 2002. 1066 s.
- DEJMEK, Jindřich. *Nenaplněné naděje: politické a diplomatické vztahy Československa a Velké Británie od zrodu První republiky po konferenci v Mnichově (1918-1938)*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2003. 495 s.
- DOMNITZ, Christian. *Zápas o Benešovy dekrety před vstupem do Evropské unie: diskuse v Evropském parlamentu a v Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR v letech 2002-2003*. Praha: Dokořán, 2007. 157 s.
- GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. *Druhá republika 1938 - 1939*. Praha: Paseka, 2004. 315 s.
- GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. *Velké dějiny zemí Koruny České XV.a*. Praha: Paseka, 2006. 624 s.
- HAHNOVÁ, Eva a HAHN, Hans Henning. *Sudetoněmecká vzpomínání a zapomínání*. Praha: Votobia, 2002. 234 s.
- HAVEL, Jan, KAISER, Vladimír a PUSTEJOVSKY, Otfried. *Stalo se v Ústí nad Labem 31. července 1945*. Ústí nad Labem: Město Ústí nad Labem, 2005. 91 s.
- HAVEL, Václav. *Vybrané projevy a texty 1995: Češi a Němci na cestě k dobrému soužití*. [online]. Praha, 17. 2. 1995. [cit. 2014-03-12]. Dostupné z WWW: <http://old.hrad.cz/president/Havel/speeches/index.html>
- HAVELKA, Miloš. *Spor o smysl českých dějin – 2 1938-1989*. Praha: Torst, 2006. s. 79
- HOFFMANN, Camill. *Politický deník 1932-1939*. Vyd. 1. Praha: Pražská edice, 2006. 239 s.
- HOLUBOVÁ, Ivana. *Osídlování Stříbrska po roce 1945*. Diplomová práce. Plzeň: Vysoká škola pedagogická Plzeň, 1972. s. 27-28
- HOUŽVIČKA, Václav. *Návraty sudetské otázky*. Praha. Karolinum, 2005. 546 s.

- HOUŽVIČKA, Václav. *Sudetoněmecká otázka v názorech a postojích obyvatel českého pohraničí*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 1996. 38, [18] s.
- IGGERS, Georg - IGGERSOVÁ, Vilma. *Dva pohledy na dějiny*. Praha: Nakladatelství Lidových novin, 2006. 320 s.
- KISSINGER, Henry. *Umění diplomacie: od Richelieua k pádu Berlínské zdi*. Vyd. 3. Praha: Prostor, 1999. 946 s.
- KLAUS, Václav et al. *Mnichov 1938: sedmdesát let poté: sborník textů*. Vyd. 1. Praha: CEP - Centrum pro ekonomiku a politiku, 2008. 229 s.
- KŘEN, Jan. *Dvě století střední Evropy*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2005. 1109 s.
- KŘEN, Jan, ed., BROKLOVÁ, Eva, ed. a BIMAN, Stanislav. *Obraz Němců, Rakouska a Německa v české společnosti 19. a 20. století*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 1998. 314 s.
- KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. "Benešových dekretů": dekreta prezidenta republiky 1940-1945*. Praha: Linde, 2002. 511 s.
- KURAL, Václav; RADVANOVSKÝ, Zdeněk. *Sudety pod hákovým křížem*. Ústí nad Labem: Albis international, 2002. 548 s.
- KVAČEK, Robert. *Československý rok 1938*. 2., rozš. a aktualiz. vyd., V nakl. Polart 1. Praha [i.e. Česká Kamenice]: Polák Jaroslav - POLART, 2011. 197 s.
- KVAČEK, Robert. *Obtížné spojení: Politicko-diplomatické vztahy mezi Československem a Francií 1937-1938. [Díl] 1*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 1989. 214 s.
- LAVALOVÁ, Vlasta a HŘEBÍČKOVÁ, Barbora A., ed. *Dnes nehlásili žádné popravy: deníky Vlasty Čepkové (1938, 1942-1945)*. V tomto souboru vyd. 1. Praha: Prostor, 2004. 277 s.
- LUKEŠ, Igor. *Československo mezi Stalinem a Hitlerem: Benešova cesta k Mnichovu*. V českém jazyce vyd. 1. Praha: Prostor, 1999. 374 s.
- MASAŘÍK, Hubert. *V proměnách Evropy*. Praha: Paseka, 2002. 387 s.
- NENUTIL, Jiří. *Češi, Němci, Stříbro, Druhá světová válka a vysídlení*. Rigorózní práce. Plzeň: Fakulta filozofická ZČU, 2009.
- NENUTIL, Jiří. *Pochody smrti – český příspěvek k otevřené otázce*. 1. vyd. V Plzni: Západočeská univerzita, 2011
- NENUTIL, Jiří a kol. *Druhá světová válka: případ Tachovsko*. 1. vyd. V Plzni: Západočeská univerzita, 2010. 254 s.

- NOVOTNÝ, Karel, ed. *Odsun Němců z Československa: výbor z Pamětí, projevů a dokumentů 1940-1947*. Praha: Dita, 2002. 237 s.
- PASÁK, Tomáš a PASÁKOVÁ, Jana, ed. *Přemysl Pitter - život pro druhé: česko-německé soužití v díle Přemysla Pittra*. Praha: Paseka, 1997. 185 s.
- PŘÍHODA, Petr, ed. a PITHART, Petr, ed. *Čítanka odsunutých dějin*. 1. vyd. Praha: Prago Media News, 1998. 266 s.
- RATAJ, Jan. *O autoritativní národní stát*. Praha: Karolinum, 1997. 252 s.
- RUPNIK, Jacques. *Dějiny Komunistické strany Československa: od počátků do převzetí moci*. Vyd. v tomto překladu 1. Praha: Academia, 2002. 284 s.
- SEIBT, Ferdinand. *Německo a Češi, dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy*. Praha: Academia, 1996. s. 464
- SLÁDEK, Oldřich. *Spálená země*. 1. vyd. Praha: Naše vojsko, 1980. 301 s.
- STANĚK, Tomáš. *Poválečné "excesy" v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2005. 366 s
- STEHLÍK, Josef. *Odsun Němců a osídlení Stříbra 1945-1947*. Diplomová práce. Praha: Vysoká škola politická UV KSČ, 1972.
- TESAŘ, Jan. *Mnichovský komplex: jeho příčiny a důsledky*. Vyd. 1. Praha: Prostor, 2000. 255 s.
- VACULÍK, Jaroslav. *Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 2002. 228 s.
- VACULÍK, Jaroslav. *Češi v cizině - emigrace a návrat do vlasti*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002. 73 s.
- VACULÍK, Jaroslav. *Začleňování reemigrantů do hospodářského života v letech 1945-1950*. Praha: Národohospodářský ústav Josefa Hlávky, 2001. 85 s.
- VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010.
- WAGNEROVÁ, Alena. *Odsunuté vzpomínky: z vyprávění mých sudetoněmeckých generačních vrstevníků*. 1. vyd. Praha: Prostor, 1993. 132 s.
- ZIMMERMANN, Volker. *Sudetští Němci v nacistickém státě*. Praha: Prostor, 2001. 568 s.

Přílohy

Zákon č. 158/2013 Sb. o Květnovém povstání českého lidu.

Nález ÚS ČR č. 55/1995. Sb.

Účastníci povstání viz František Weyr o retribuci

Přehled vývoje právní vědy v letech 1945-1989

ZÁKON
ze dne 2.května 2013
o Květnovém povstání českého lidu

PREAMBULE

Parlament České republiky, jsa veden vůlí vyjádřit úctu a vděčnost ženám a mužům, kteří v období nacistické okupace s nasazením vlastních životů, osobní svobody i majetku aktivně bránili hodnoty svobody a demokracie, jsa odhodlán trvale připomínat ideály vlastenectví, cti, statečnosti a sebeobětování dalším generacím, se usnesl na tomto zákoně České republiky:

ČÁST PRVNÍ
KVĚTNOVÉ POVSTÁNÍ ČESKÉHO LIDU

§ 1

Květnovým povstáním českého lidu se pro účely tohoto zákona rozumí povstání českého lidu proti nacistické moci, ke kterému došlo v době mezi 30.dubnem a 12.květnem 1945.

§ 2

Účastníci Květnového povstání českého lidu

(1) Za účastníka Květnového povstání českého lidu se považuje občan České republiky, kterému v souvislosti s jeho účastí na tomto povstání (§1) bylo vydáno

- **a)** osvědčení podle §1 odst.1 bodu 1 písm.f) a §8 zákona č.255/1946 Sb., o příslušnících československé armády v zahraničí a o některých jiných účastnících národního boje za osvobození, nebo
- **b)** potvrzení podle §5 odst.1 písm.b) a §7 zákona č.357/2005 Sb., o ocenění účastníků národního boje za vznik a osvobození Československa a některých pozůstalých po nich, o zvláštním příspěvku k důchodu některým osobám, o jednorázové peněžní částce některým účastníkům národního boje za osvobození v letech 1939 až 1945 a o změně některých zákonů.

(2) Za účastníka Květnového povstání českého lidu se pro účely tohoto zákona považuje také občan České republiky, který splnil podmínky pro vydání potvrzení uvedené v odstavci 1 písm.b), avšak toto potvrzení mu nebylo vydáno jen z toho důvodu, že podal žádost o jeho vydání po uplynutí lhůty stanovené k jejímu podání.

§ 3

Pamětní odznak

- (1) Ministerstvo obrany jako vyjádření úcty a morálního ocenění vydá žijícímu účastníku Květnového povstání českého lidu na jeho žádost pamětní odznak účastníka Květnového povstání českého lidu.
- (2) Vzor a pravidla nošení pamětního odznaku účastníka Květnového povstání českého lidu stanoví Ministerstvo obrany vyhláškou.

ČÁST DRUHÁ

ÚČINNOST

§ 4

Tento zákon nabývá účinnosti prvním dnem kalendářního měsíce následujícího po dni jeho vyhlášení.

Němcová v.r.

Zeman v.r.

Nečas v.r.

NÁLEZ

Ústavního soudu České republiky č. 55/1995. Sb.

Jménem České republiky

Ústavní soud České republiky rozhodl dne 8. března 1995 v plénu ve věci návrhu R. D., zastoupeného advokátem JUDr. K. K., na zrušení dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy, za účasti Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, jako účastníka řízení, a vedlejších účastníků 1. R. B., zastoupeného advokátem JUDr. L. M., 2. JUDr. J. S., zastoupeného advokátem JUDr. V. B.

takto:

Návrh se zamítá.

Odůvodnění

Navrhovatel R. D. podal s poukazem na ustanovení § 74 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, spolu s ústavní stížností proti rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem, pobočka Liberec, ze dne 26. 10. 1993 č. j. 29 Co 647/93-30 také návrh na zahájení řízení podle ustanovení § 64 odst. 1 písm. d) citovaného zákona. Ve svém návrhu uvedl, že Krajský soud v Ústí nad Labem v rozporu s nyní platným ústavním právem, jakož i v rozporu s ústavním právem platným v roce 1945, prohlásil dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy, za platnou součást "našeho právního řádu" a současně prohlásil, že tento dekret je "zákonným aktem, na jehož základě byl majetek konfiskován". Podle ústavní listiny z roku 1920 náležela moc zákonodárná pouze Národnímu shromáždění a jeho oběma sněmovnám. V době rozpuštění některé sněmovny a nebo od uplynutí jejího volebního období až do opětovného sejití sněmoven a dále po dobu, po kterou bylo jejich zasedání odročeno nebo skončeno, činil neodkladná opatření, i když by k nim bylo jinak třeba zákona, a vykonával moc vládní a výkonnou 24členný výkonný výbor složený ze 16 členů Poslanecké sněmovny a osmi členů Senátu. Tento výbor byl příslušný ve všech věcech náležejících do zákonodárné působnosti Národního shromáždění, avšak ani tento výbor nebyl oprávněn měnit ústavní zákony nebo ukládat svými opatřeními nové trvalé finanční povinnosti nebo zcizovat státní majetek. Žádný jiný ústavní orgán než právě vyjmenované

Národní shromáždění, popř. jeho 24členný výkonný výbor nebyl nadán zákonodárnou pravomocí. Ať už byl tedy dr. Edvard Beneš čímkoliv, popř. v rozhodné době, kdy dekrety vydával, dokonce i prezidentem (a tím podle právního názoru navrhovatele nebyl a být nemohl, neboť dne 5. 10. 1938 abdikoval a po něm byl řádně zvolen jiný prezident Československé republiky), nemohl ani jako soukromá osoba, ani jako prezident republiky Československé být nadán zákonodárnou pravomocí. Pokud tedy vydával jakékoliv akty, byly to nanejvýše správní akty moci vládní a výkonné, vydávané v rozporu s tehdy platným ústavním právem a od samého počátku akty nulitní. Pokud socialistická právní věda a bezprostředně před ní i právní věda ovlivněná tzv. nacionálně socialistickou revolucí, údajně probíhající v roce 1945, tedy jeho akty označovala za akty revolučního zákonodárství, nutno poznamenat, že neexistuje revoluční zákonodárství, pouze revoluční násilí bez zákona. Tyto akty, takto posuzovány, byly tedy nejvýše akty násilí, nikoliv práva. V rozporu se základními zásadami právního státu bylo zde jedné osobě přiznáno být současně zákonodárcem a zároveň mocí vládní a výkonnou. Dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., který byl aplikován v citovaném rozsudku Krajského soudu v Ústí nad Labem, pobočka Liberec, je v rozporu i s články 2, 3, 4, 11 a 24 Listiny základních práv a svobod, týkajícími se uplatňování a mezi státní moci, národnostních práv, mezi základních práv a svobod, jakož i práva vlastnit majetek. Ze všech těchto důvodů navrhovatel navrhl, aby Ústavní soud prohlásil dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. za akt od samého počátku nulitní. Pokud by se Ústavní soud navzdory právním zásadám civilizovaných společností Evropy domníval, že se jednalo o právní akt či dokonce zákon, navrhl tuto právní normu zrušit.

Vedlejší účastník R. B. ve svém návrhu na zrušení ustanovení § 2 odst. 5 dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. uvedl, že tato norma je svou povahou a zaměřením antidemokratická a ve své podstatě antihumánní. Aby se stát nemusel zdržovat s případným spoluvlastnictvím v případech, kde by jinak podmínky dekretu dopadaly jen na části nemovitých věcí, přišla mu legislativa na pomoc s takovou nekulturní konstrukcí. Postižený spoluvlastník byl vyřazen z možnosti se bránit. Tento princip označeného dekretu je v přímém rozporu s článkem 17 odst. 2 Všeobecné deklarace lidských práv navazujícím na článek 55 písm. c) Charty OSN, článkem 1 odst. 1 Dodatkového protokolu z 20. 3. 1952 k Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod, jakož i v rozporu s

Deklarací práv dětí, zejména jejími zásadami č. 2 a 8, neboť v době konfiskace byl navrhovatel nezletilý.

Vedlejší účastník JUDr. J. S. ve svém návrhu na zrušení ustanovení § 1 a 2 dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. uvedl, že dr. Beneš nebyl v roce 1945 oprávněn prezidentské dekrety vydávat, neboť podle Ústavy z roku 1920 nebyl v té době Národním shromážděním za prezidenta zvolen.

Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky se v zastoupení svým předsedou PhDr. Milanem Uhdem vyjádřila tak, že dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. byl vydán v mezích oprávnění hlavy státu v době, kdy nebylo ustaveno Národní shromáždění, a tvoří platnou součást našeho právního řádu. Oprávnění prezidenta republiky po dobu platnosti zatímního státního zřízení v nezbytných případech vydávat předpisy, jimiž se mění, ruší nebo nově vydávají zákony, k návrhu vlády formou dekretů, které spolupodepíše předseda vlády, resp. členové vlády pověření jejich výkony, je dáno ústavním dekretem prezidenta republiky ze dne 15. 10. 1940 č. 2/1940 Úř. věst. čsl., o prozatímním výkonu moci zákonodárné, uveřejněném ve Sbírce zákonů a nařízení státu československého pod č. 20 z roku 1945. Všechny dekrety prezidenta republiky byly posléze schváleny Prozatímním Národním shromážděním republiky Československé, a to ústavním zákonem ze dne 28. 3. 1946 č. 57/1946 Sb., kterým se schvalují a prohlašují za zákon dekrety prezidenta republiky. Dekrety prezidenta republiky byly tedy vydány ústavním způsobem, ústavním způsobem potvrzeny a jsou platnou součástí našeho právního řádu.

Senát Ústavního soudu, který se zabýval ústavní stížností R. D., usnesením ze dne 27. 5. 1994 č. j. IV. ÚS 56/94-15 řízení podle § 78 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb. přerušil a návrh na zrušení dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. postoupil plénu Ústavního soudu k rozhodnutí podle článku 87 odst. 1 písm. a) Ústavy.

Plénium Ústavního soudu se v první řadě zabývalo otázkou splnění podmínek ustanovení § 74 zákona č. 182/1993 Sb., o které navrhovatel svůj návrh opřel. Toto ustanovení stanoví, že spolu s ústavní stížností může být podán návrh na zrušení zákona nebo jiného právního předpisu a nebo jejich jednotlivých ustanovení, jejichž uplatněním nastala skutečnost, která je předmětem ústavní stížnosti, jestliže podle tvrzení stěžovatele jsou v rozporu s ústavním zákonem nebo mezinárodní smlouvou podle článku 10 Ústavy, popř. se zákonem, jedná-li

se o jiný právní předpis. V tomto bodě plénum Ústavního soudu dospělo k závěru, že podmínka vztahující se k oprávnění podat návrh na zrušení zákona nebo jiného právního předpisu je v projednávané věci splněna.

Prvou ze základních otázek v projednávané věci je otázka, zda napadený dekret, totiž dekret prezidenta republiky ze dne 25. 10. 1945 č. 108/1945 Sb. byl vydán v mezích legitimně stanovených kompetencí či naopak, jak tvrdí navrhovatel, stalo se tak v rozporu se základními zásadami právního státu, neboť k jeho vydání došlo orgánem moci výkonné v rozporu s tehdy platným ústavním právem. V této souvislosti je třeba konstatovat, že základem, na němž spočíval právní řád Československé republiky, byl zákon ze dne 28. 10. 1918 č. 11/1918 Sb. z. a n., o zřízení samostatného státu československého. Tento základ československého práva nemohl být v žádném směru zpochybněn německou okupací, nejen z toho důvodu, že předpisy článků 42 až 56 Řádu zákonů a obyčejů pozemní války představující přílohu IV. Haagské úmluvy ze dne 18. 10. 1907 vymezily přesné hranice, v nichž okupant mohl uplatňovat státní moc na území obsazeného státu, ale především proto, že Německá říše jako totalitní stát, řídicí se principem vyjádřeným Rosenbergovou větou - Právem je to, co slouží německé cti - vykonávala státní moc a vytvářela právní řád v zásadě již stranou jejich materiálně hodnotové báze. Tuto skutečnost snad nejlépe vystihují dva říšské zákony z roku 1935, totiž zákon o ochraně německé krve a cti a zákon o říšském občanství, v nichž se klade eminentní důraz na čistotu německé krve, jako předpokladu další existence německého lidu, a v nichž se jako říšský občan definuje pouze státní příslušník z německé nebo příbuzné krve, který dokazuje svým chováním, že je ochoten a schopen věrně sloužit německému národu a říši. Naproti tomu ústavní požadavek demokratické povahy československého státu v ústavní listině z roku 1920 formuluje sice pojem politicko-vědní povahy (jenž je juristicky obtížně definovatelný), což však neznamená, že je metajuristický a že nemá právní závaznost. Naopak, jako základní charakteristický rys ústavního zřízení znamená ve svých důsledcích, že nad a před požadavek formálně-právní legitimacy byl v ústavní listině Československé republiky z roku 1920 postaven ústavní princip demokratické legitimacy státního zřízení.

Nebylo tedy tomu tak, že by československý právní řád zjevně preferoval primát vnitrostátního právního řádu, že by jeho ústava stála nesporně na stanovisku své vlastní naprosté svrchovanosti a nezávislosti na kterémkoliv jiném

právním řádu, takže československý ústavní zákonodárce mohl, zachoval-li přitom jen předepsané formy normotvorby, platně stanovit cokoliv - jmenovitě bez ohledu na předpisy mezinárodního práva. Jak totiž bylo již konstatováno, byl v ústavní listině z roku 1920 zakotven princip demokratické legitimacy státního zřízení, princip, jenž již v preambuli k této listině ("neboť chceme se přičleniti do společnosti národů jako člen vzdělaný, mírumilovný, demokratický, pokrokový") zdůrazňuje vazbu na hodnotový řád, který je základem i mezinárodního právního řádu. Tento hodnotový základ ústavní listiny z roku 1920 a její otevřenost ve směru k mezinárodnímu právu dokumentuje mimo jakoukoliv pochybnost i úprava práv a svobod, jakož i úprava ochrany národních, náboženských a rasových menšin. V hodnotovém nazírání, jak se vytvářelo během druhé světové války a krátce po ní, bylo naopak obsaženo přesvědčení o nezbytnosti postihu nacistického režimu a náhrady, či alespoň zmírnění škod způsobených tímto režimem a válečnými událostmi. Ani v tomto směru tedy dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. neodporuje "právním zásadám civilizovaných společností Evropy platným v tomto století", ale je právním aktem své doby opírajícím se i o mezinárodní konsens.

V těchto momentech tkví mimo jiné důvod, proč i za okupace byl československý stát a jeho právní řád mezinárodně uznáván a proč také zahraniční politické vedení stálo na pozici zdůrazňující kontinuitu československého práva. Vynuceným chováním československého státu, počínaje pohrůzkami útočné války ze strany Hitlera - což bylo v rozporu s v této době platným, i samotné Německo vázajícím, Briand-Kellogovým paktem - přijetím mnichovské dohody, přes vynucené odstoupení prezidenta Beneše až k cestě prezidenta Háchy do Berlína, ztrácel totiž tento stát svou věrohodnou demokratickou legitimaci, neboť jeho chování se zcela zřetelně rozcházel s postojem ústavního suveréna, totiž lidu, který svou vůli žít v demokratickém státě dal jasně najevo, mimo jiné, v mobilizaci v roce 1938. Právě v tomto faktu lze spatřovat důvod, proč jakýkoliv z těchto neblahých aktů, byť byl uskutečněn při formálním dodržení ústavních procedur, nelze uznat za legitimní. Po rozbití Československé republiky a jejího ústavního zřízení znemožnily poměry po řadu let demokratickou formaci konstitutivní moci lidu na území republiky. V tomto směru jsme se nelišili od celé řady jiných evropských zemí, jejichž exilové reprezentace, i právní akty jimi vydávané, byly z uvedených důvodů v širokém měřítku mezinárodně uznávány, a

to v souladu s obecně uznávanou právní zásadou, že akty vzniklé pod nátlakem se považují za nulitní.

Co ostatně lze v projednávané věci považovat za určující, je to, že v době, kdy již bylo vytvořeno a bylo také mezinárodně uznáno tzv. Prozatímní státní zřízení Československé republiky, zakotvené v ústavních dekretch prezidenta republiky č. 1, č. 2 a v dekretu č. 4 Úř. věst. čsl. z roku 1940 - představovaly je prezident, vláda a Státní rada - vydala československá vláda usnesení ze dne 3. 12. 1942 "O další platnosti prezidentského úřadu prezidenta republiky dr. Edvarda Beneše" s následujícím obsahem: "Ve své schůzi ministerské rady ze dne 3. prosince 1942 předseda vlády Msgre dr. Jan Šrámek ohlásil: Dne 18. prosince 1942 uplyne sedmileté volební období dosavadního prezidenta republiky dr. Edvarda Beneše, jenž byl řádně zvolen prezidentem republiky ve schůzi Národního shromáždění dne 18. prosince 1935. Prezident dr. Edvard Beneš se vzdal své prezidentské funkce dne 5. října 1938, avšak vláda československá ve shodě s věrnými občany československého státu nikdy nepokládala tuto rezignaci za platnou, neboť byla protiprávně vynucena. Proto prezident republiky dr. Edvard Beneš zůstal hlavou československého státu nepřetržitě od 18. prosince 1935 a je vládami Spojených národů, jakož i vládami států jiných, za hlavu státu uznáván. Předseda vlády dále prohlásil, že podle § 1 zákona č. 161/1920 svolává schůzi Národního shromáždění k volbě prezidenta republiky předseda vlády, a že tudíž zákon jemu ukládá, aby pečoval o včasnou volbu nového prezidenta. Hledíc k odstavci 3 § 58 ústavní listiny a § 2 zákona č. 161/1920 má býti volební schůze Národního shromáždění svolána nejdříve 4 neděle a nejpozději 14 dní před koncem volebního období prezidentova. Poněvadž tato schůze za daných poměrů svolána býti nemůže, předseda vlády navrhl, aby se vláda usnesla takto: Podle odstavce 5 § 58 ústavní listiny, který zní: "Dřívější prezident zůstává ve své funkci, pokud nebyl zvolen prezident nový", zůstává dosavadní prezident republiky dr. Edvard Beneš, řádně zvolený Národním shromážděním dne 18. prosince 1935, ve svém prezidentském úřadě až do doby, kdy bude možno provést volbu nového prezidenta. Vláda se takto usnesla všemi hlasy a zároveň uložila předsedovi vlády, aby její usnesení oznámil prezidentu republiky, lidu československému, Státní radě, jakož i mezinárodní veřejnosti." (Úř. věst. čsl., ročník III, 1942, str. 17).

K uvedenému usnesení československé vlády možno dodat, že k abdikaci prezidenta dr. Edvarda Beneše došlo v "době nesvobody", kterou se rozumí doba od 30. 9. 1938 do 4. 5. 1945 (ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 3. 8. 1944 č. 11/1944 Úř. věst. čsl., příloha k vyhlášce ministra vnitra č. 30/1945 Sb., vládní nařízení č. 31/1945 Sb.), v období po mnichovské dohodě ze dne 29. 9. 1938, jež ve Smlouvě o vzájemných vztazích mezi Československou socialistickou republikou a Spolkovou republikou Německa, publikované vyhláškou č. 94/1974 Sb., byla ve svém článku 1 prohlášena za nulitní (nulita mnichovské dohody z 29. září 1938 byla také potvrzena Smlouvou mezi Českou a Slovenskou Federativní Republikou a Spolkovou republikou Německo o dobrém sousedství a přátelské spolupráci, publikovanou pod č. 521/1992 Sb., v níž je současně uznávána skutečnost, že československý stát od roku 1918 nikdy nepřestal existovat). Prozatímnímu státnímu zřízení Československé republiky, představovanému prezidentem, vládou a od 21. 7. 1940 také Státní radou, se vedle mezinárodního uznání dostalo podpory také ze strany domácího a zahraničního odboje a všeobecně ze strany československého lidu. Pokud jde o mezinárodní uznání, třeba na prvním místě uvést dopis britského ministra zahraničních věcí Halifaxe prezidentu Benešovi ze dne 21. 7. 1940, v němž mu sděluje, že "v odpověď na žádost Československého národního výboru vláda Jeho veličenstva ve Spojeném království s radostí uznává prozatímní československou vládu, utvořenou Československým národním výborem v této zemi, a navazuje s ní styky" (Úř. věst. čsl., roč. I, č. 10, str. 4). V dopise A. Edena ze dne 18. 7. 1941, určeném ministru Janu Masarykovi, se uvádí, že král rozhodl pověřit mimořádného vyslance u dr. Beneše jako prezidenta ČSR, a že britská vláda považuje právní postavení prezidenta a vlády ČSR za totožné s postavením státních spojeneckých hlav států a vlád. V dopise F. D. Roosevelta dr. Benešovi ze dne 30. 6. 1941 je jako "adresát" uveden dr. Edvard Beneš, prezident prozatímní vlády československé. Dne 26. 10. 1942 sdělily Spojené státy americké oficiálně ministru Janu Masarykovi, že uznání Spojenými státy je třeba považovat mezinárodně právně za plné a definitivní. Také Sovětský svaz plně uznal československou prozatímní vládu v červenci 1941. Kromě Velké Británie uznalo tak Československou republiku, zastupovanou prozatímní vládou v Londýně, de iure buď výslovným uznáním, nebo navázáním diplomatických styků, 27 států. Československá republika, i když její orgány nemohly vykonávat státní moc na

okupovaném území, měla své vlastní zahraniční vojsko, vyhlásila válku mocnostem Osy a stala se jedním ze zakladatelů OSN.

Tendenci zachovat právní kontinuitu s československým právním řádem vyjádřil dr. Beneš zejména ve svém projevu ze dne 24. 7. 1940, tedy tři dny po uznání prozatímní československé vlády britskou vládou, v němž doslovně uvedl: "Neuznavše Mnichova a všeho toho, co přivodil, hájili jsme a hájíme zásadu, že Československá republika, republika Masarykova, žila a existovala i po Mnichově dál. Celá naše právní soustava mezinárodně - právně a politicky - tudíž pokračuje, pro nás právně není mého odchodu z úřadu a vlasti, pro nás není rozbití republiky, právně a politicky neexistuje pro nás nic, co provedl násilnický nacismus u nás po 15. březnu 1939. Prohlašuji slavnostně tyto naše politické a právní zásady a zdůrazňuji, že platí pro nás všechny, příslušníky našeho státu i našeho národa, pro Čechy, Slováky, Němce i Karpatorusy, i ostatní u nás doma. Prohlašuji dále za neexistující a za bezprávné všechno to, k čemuž jsme byli od Mnichova nezákonně a neústavně přinuceni."

S tímto Benešovým prohlášením je v plném souladu ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 21. 7. 1940, o ustavení Státní rady, jako poradního sboru Prozatímního státního zřízení Československé republiky (č. 1/1940 Úř. věst. čsl. ze dne 4. 12. 1940), jakož i ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 15. 10. 1940 č. 2/1940 Úř. věst. čsl. (publikovaný pod č. 20/1945 Sb.), jenž v ustanovení § 1 konstatuje technickou nemožnost zachovávat normotvorné řízení podle hlavy druhé ústavní listiny (dokud nebude možno prováděti ustanovení hlavy druhé ústavní listiny z 29. února 1920 o moci zákonodárné, bude prezident republiky úkony, které mu ukládá § 64 č. 1 a č. 3 ústavní listiny, pokud k nim je zapotřebí souhlasu Národního shromáždění, vykonávati se souhlasem vlády) a současně v ustanovení § 2 deklaruje, že jen pro tuto dobu předpisy, jimiž se mění, ruší nebo nově vydávají zákony, budou vydávány po dobu platnosti zatímního státního zřízení v nezbytných případech prezidentem republiky k návrhu vlády ve formě dekretů, které spolupodepíše předseda vlády, resp. členové vlády pověřeni jejich výkony. Tento dokument nasvědčuje zřetelnému úmyslu navrátit se, jakmile to bude jen možné, i pokud jde o zákonodárný proces, k postupu uvedenému v ústavní listině z roku 1920 a vychází tedy z platnosti ústavní listiny z roku 1920 s tím, že zákonodárná moc podle této ústavní listiny bude po osvobození republiky vytvořena podle ustanovení její druhé hlavy. Platnost ustanovení § 2 ústavního

dekretu prezidenta republiky ze dne 15. 10. 1940 č. 2/1940 Úř. věst. čsl. byla prodloužena ústavním dekretem prezidenta republiky ze dne 22. 2. 1945 č. 3/1945 Úř. věst. čsl., o výkonu moci zákonodárné v přechodném období, a to až do doby, kdy se ustaví prozatímní zákonodárný sbor Československé republiky.

Pokud jde o samotný legislativní proces, vztahující se k dekretům prezidenta republiky, nutno uvést, že dekrety připravovala vláda a zpravidla je projednávala také Státní rada. Podle ustanovení článku 3 ústavního dekretu ze dne 27. 10. 1942 č. 12/1942 Úř. věst. čsl. prezident republiky byl povinen při výkonu zákonodárné moci "vyžádat si poradní zprávu od Státní rady, neučinila-li tak již vláda" v rámci přípravy příslušného návrhu. Po zrušení Státní rady ke dni 4. 4. 1945 (vyhláška předsedy vlády ze dne 4. 4. 1945 č. 2/1945 Sb.) byly dekrety - podle povahy věci a územního rozsahu jejich platnosti - projednávány také ve Slovenské národní radě. V souladu s těmito pravidly byly dekrety uváděny vždy poukazem na to, že jsou vydávány "k návrhu vlády", "po slyšení Státní rady" nebo "po dohodě se Slovenskou národní radou". Stejně jako zákony, byly rovněž spolupodepisovány předsedou vlády a členy vlády, pověřenými jejich výkony, v případě ústavního dekretu všemi členy vlády (§ 2 ústavního dekretu č. 2/1940 Úř. věst. čsl.). Jejich specifický charakter byl dán pouze mimořádnou situací, jaká nastala znemožněním výkonu veškeré státní moci, včetně moci zákonodárné, německou okupací. V dané historické situaci a souvislosti tak dekrety představovaly jedinou možnost, jak přijímat rozhodnutí s právní silou a mocí zákona. Obdobně se s legislativním procesem v období německé okupace vypořádaly také jiné okupované země. Zde není bez významu poukázat i na sám zákon ze dne 28. 10. 1918 č. 11/1918 Sb. z. a n., jenž byl vydán Národním výborem a jenž se přesto stal základem právního řádu Československé republiky.

Tendence vrátit se k zákonodárnému procesu podle hlavy druhé ústavní listiny je zřetelně vyjádřena i v ustanovení § 1 dekretu prezidenta republiky ze dne 26. 10. 1940 č. 4/1940 Úř. věst. čsl., o úpravě veřejného prohlášení nově vydaných právních ustanovení československé vlády, v němž se stanoví, že k veřejnému vyhlášení nově vydávaných právních ustanovení československé vlády až do obnovení pravidelného ústavního života Československé republiky je určen vedle Sbírký zákonů a nařízení Úřední věstník československý. Princip formální právní kontinuity s předmnichovským právním řádem je obsažen i v prezidentově prohlášení podle § 64 odst. 1 č. 3 ústavní listiny, o válečném stavu mezi

Československou republikou a státy, které jsou ve válce s Velkou Británií, Svazem sovětských socialistických republik a Spojenými státy americkými (Úř. věst. čsl., ročník III, č. 1, str. 7), stejně jako v aktech amnestie a abolice, které prezident republiky udělil dne 24. prosince 1941 na základě práva daného mu ustanovením § 64 odst. 1 č. 11 ústavní listiny v oblasti vojenského soudnictví a vojenského kárného a kázeňského řízení, resp. v oboru vojenského trestního práva (viz rovněž Úř. věst. čsl., ročník III, č. 1, str. 7 a 8). Zjevný kontinuitní prvek lze zaznamenat i v již uvedeném usnesení vlády ze dne 3. 12. 1942, jež se zabývalo problematikou vzniklou tím, že dne 18. 12. 1942 uplynulo sedmileté volební období prezidenta republiky. V tomto usnesení potvrzujícím dr. Edvarda Beneše jako hlavu státu až do doby, kdy podle Ústavy a zákona č. 161/1920 Sb. z. a n., o volbě prezidenta republiky, bude možno provést volbu nového prezidenta, je totiž obsažen poukaz na § 58 odst. 5 ústavní listiny upravující právě takový případ. Z hlediska formální právní kontinuity, tj. návaznosti na předmnichovský právní řád, měl pak zásadní význam také ústavní dekret ze dne 3. 8. 1944 č. 11/1944 Úř. věst. čsl. (publikovaný pod č. 30/1945 Sb.), o obnovení právního pořádku, jenž se týkal jednak "předpisů domácích", jednak "předpisů státního zřízení zahraničního". Tento dekret rozlišuje tři druhy právních předpisů, totiž ústavní a jiné právní předpisy československé vydané do dne 29. 9. 1938 (právo předmnichovské), dále předpisy vydané v oblasti právního řádu československého (tj. na území ČSR) v době nesvobody (tedy od 30. 9. 1938 do 4. 5. 1945) orgány druhé republiky, Říše německé, Protektorátu a Slovenské republiky (právo z doby nesvobody) a konečně předpisy vydané ve formě dekretů prezidenta republiky podle Londýnské ústavy (právo státního zřízení zahraničního). Zatímco o předpisech vydaných do 29. 9. 1938 se v článku 1 odst. 1 citovaného dekretu deklaruje, že pocházejí ze svobodné vůle československého lidu, a jsou proto československým právním řádem, konstatuje se v článku 2 dekretu o předpisech vydaných v době nesvobody, že nejsou součástí československého právního řádu, že však jest je i nadále "na zcela přechodnou dobu" používat, s výjimkami stanovenými v článku 2 odst. 1. O tom, zda jde o takovou výjimku, rozhoduje aplikující soud nebo správní úřad (článek 3). Důležité z hlediska projednávané věci je však to, co stanoví tento dekret v článku 2 o předpisech "státního zřízení zahraničního": pokud tyto předpisy mají moc zákona, tvoří součást právního řádu československého, podléhají však ratihabici, tj. schválení příslušnými ústavními

činiteli. Této ratihabici podléhaly i samotné ústavní dekrety tvořící Londýnskou ústavu (č. 1/1940 a č. 2/1940 Úř. věst. čsl.). U ostatních dekretů vydaných podle této ústavy (tj. podle § 2 ústavního dekretu č. 2/1940 Úř. věst. čsl.) se pak praví, že pozbývají platnosti šest měsíců po dni, kdy se sejde Národní shromáždění, nebudou-li jako zákony znovu usneseny a vyhlášeny (článek 5 odst. 2 dekretu), přičemž mohou být zrušeny a měněny pouhým zákonem i dekrety prezidenta republiky označené za ústavní. Tímto předpisem však nemělo být nikterak dotčeno ustanovení článku I zákona, kterým se uvozuje ústavní listina č. 121/1920 Sb. z. a n., pokud jde o ústavní zákony vydané do 29. 9. 1938 (článek 5 odst. 3 dekretu). O tom, že zde prezident i vláda stále sledovali princip právní kontinuity s předmnichovským právem, svědčí i ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 23. 6. 1945, publikovaný pod č. 22/1945 Sb., o vyhlášení právních předpisů, vydaných mimo území republiky Československé. V ustanovení § 1 tohoto dekretu byla vláda zmocněna, aby určila, které ústavní dekrety prezidenta republiky (vyjímaje ústavní dekret ze dne 15. 10. 1940 č. 2/1940 Úř. věst. čsl. a ústavní dekret ze dne 22. 2. 1945 č. 3/1945 Úř. věst. čsl.), dále dekrety prezidenta republiky, vládní nařízení a jiné právní předpisy, které byly vyhlášeny v Úředním věstníku československém, zůstávají v platnosti, měnila počátek jejich účinnosti a územní platnost a dala je vyhlásit ve Sbírce zákonů a nařízení. Podstatné je však to, že ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 3. 8. 1944 č. 11/1944 Úř. věst. čsl. podroboval ratihabici i ústavní dekrety tvořící tzv. Londýnskou ústavu, což ve svých důsledcích znamenalo, že základem československého právního řádu i po vydání tohoto dekretu stále zůstával zákon ze dne 28. října 1918 č. 11/1918 Sb. z. a n., stejně jako Ústava z roku 1920. To plyne i z vládní důvodové zprávy k osnově zmíněného dekretu, v níž se uvádí, že dodatečným schválením zahraničního zákonodárství domácím zákonodárcem bude uskutečněna právní zásada, o kterou se opírá osvobozovací boj československého státu, totiž zásada právní kontinuity.

Také ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 4. 12. 1944 č. 18/1944 Úř. věst. čsl., o národních výborech a Prozatímním Národním shromáždění, publikovaný pod č. 43/1945 Sb., se v úvodním prohlášení dovolává platné ústavní listiny Československé republiky a konstatuje v článku 2 následující: "Z národních výborů na základě voleb vzejde Prozatímní Národní shromáždění, jakožto prozatímní orgán zákonodárný, jemuž bude odpovědna vláda. Jeho

složení, způsob jeho vzniku a jeho působnost stanoví zvláštní ústavní dekret." Tak se také stalo ústavním dekretem prezidenta republiky ze dne 25. 8. 1945 o Prozatímním Národním shromáždění, publikovaným pod č. 47/1945 Sb., jímž ve vztahu k ústavní listině z roku 1920 byl vytvořen této listině sice neznámý zákonodárný orgán a pověřen působností Národního shromáždění podle uvedené listiny a jiných zákonů, včetně oprávnění měnit ústavu, nicméně s podmínkou, že tak smí činit, jen "pokud je toho nezbytně zapotřebí" (článek 2 č. 2 dekretu). Podstatným však zůstává to, že i tento dekret respektuje kontinuitní bázi v jejím obsahovém či materiálním smyslu. Ústavní dekret č. 47/1945 Sb. reflektuje totiž na straně jedné to, že vzhledem k poválečné situaci a měnícím se hospodářským a sociálním poměrům nebylo již možno ratihabici zákonodárství zahraničního státního zřízení realizovat zcela na bázi ústavní listiny z roku 1920, na straně druhé však nepředstavuje z hlediska této listiny, kladoucí, jak již bylo uvedeno, eminentní důraz na princip demokratické legitimacy, uvedené listině cizí prvek. Nasvědčuje tomu i článek 2 č. 1 tohoto dekretu zmocňující Prozatímní Národní shromáždění potvrdit prezidenta republiky v jeho funkci až do nové volby prezidenta republiky, což se také stalo jednomyslným usnesením Prozatímního Národního shromáždění ze dne 28. 10. 1945. Byl to právě prezident Beneš, který ještě ve své promoční řeči dne 15. 12. 1945 poukázal na důraz, jaký naše zahraniční politické vedení vždy kladlo na kontinuitu československého práva. Potvrzuje to však také zákon č. 12/1946 Sb., jímž se schvalují, doplňují a mění předpisy o obnovení právního pořádku, a v němž Prozatímní Národní shromáždění schvaluje a znovu usnází jako zákon dekret prezidenta republiky ze dne 3. 8. 1944 č. 11/1944 Úř. věst. čsl., se změnami a doplňky v tomto zákoně uvedenými. Konečnou tečku, pokud jde o dekry prezidenta republiky, představuje ústavní zákon č. 57/1946 Sb., kterým se schvalují a prohlašují za zákon dekry prezidenta republiky. Podle článku I odst. 1 citovaného ústavního zákona Prozatímní Národní shromáždění schvaluje a prohlašuje za zákon ústavní dekry a dekry prezidenta republiky, vydané na základě § 2 ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 15. října 1940 č. 2/1940 Úř. věst. čsl. (č. 20/1945 Sb.), a to včetně právě uvedeného ústavního dekretu, pokud se tak již nestalo. Jak je dále uvedeno v článku I odst. 2 citovaného ústavního zákona, všechny dekry prezidenta republiky je nutno považovat od jejich počátku za zákon, ústavní dekry za zákon ústavní. I když zde již nemohlo jít o ratihabici podle ustanovení

článku 5 odst. 1 ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 3. 8. 1944 č. 11/1944 Úř. věst. čsl., neboť ústavním činitelem v něm bylo rozuměno Národní shromáždění podle ústavní listiny z roku 1920, bylo požadavku právní kontinuity učiněno zadost tím, že schválením a prohlášením za zákon, pokud jde o dekrety prezidenta republiky, bylo umožněno se vypořádat s podmínkou uvedenou v článku 5 odst. 2 ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 3. 8. 1944 č. 11/1944 Úř. věst. čsl., časově omezující platnost dekretů prezidenta republiky. Navíc ustanovení článku I odst. 1 ústavního zákona č. 57/1946 Sb. se vztahuje i na sám ústavní dekret prezidenta republiky ze dne 15. 10. 1940 č. 2/1940 Úř. věst. čsl. a v odstavci 2 tohoto článku se zdůrazňuje platnost všech dekretů prezidenta republiky již od jejich počátku. K tomu třeba dodat, že podle článku 112 odst. 1 a 3 Ústavy České republiky mají citované ústavní zákony platné na území České republiky ke dni účinnosti této Ústavy jen sílu zákona.

Pro kontinuitu právních předpisů obsažených v dekretech prezidenta republiky s předmnichovským právním řádem svědčí však zejména i to, co představuje jednu ze základních podmínek této kontinuity, totiž konsens českého národa s hodnotovou i právní návazností na Masarykovu republiku. Zatímco nacistické Německo usilovalo narušit a zničit základní principy československého právního a politického řádu, potvrdil náš domácí a zahraniční odboj, navazující na odkaz našich legií v první světové válce, stejně jako negativní postoj celého národa vůči okupantům, s výjimkou skupiny zrádců a kolaborantů, že náš lid si přeje žít v demokratickém a právním státu, jehož významnou vývojovou etapu představovala právě předmnichovská republika. V tomto postoji bylo obsaženo vědomí, že demokratické hodnoty si udržují svou povahu a kvalitu pouze na bázi kontinuity, na bázi jakéhosi společného jazyka, obecného souhlasu s těmito hodnotami a principy. Platilo-li, že principy právního státu byly českým národem akceptovány na základě všeobecného konsensu, platilo současně, že mohly být opuštěny a zaměněny jinými opět jen na bázi platného společenského konsensu, nikoli cestou násilí a teroru.

Všechny tyto úvahy a skutečnosti vedly proto Ústavní soud k závěru, že na Prozatímní státní zřízení Československé republiky, ustavené ve Velké Británii, je nutno nahlížet jako na mezinárodně uznávaný legitimní ústavní orgán československého státu, na jehož území okupovaném říšskou brannou mocí byl nepřitelem znemožněn výkon svrchované státní moci československé, pramenící z

ústavní listiny ČSR, uvozené ústavním zákonem č. 121/1920 Sb., jakož i z celého právního řádu československého. V důsledku toho všechny normativní akty prozatímního státního zřízení ČSR, tedy i dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. - také v důsledku jejich ratihabice Prozatímním Národním shromážděním (ústavní zákon ze dne 28. 3. 1946 č. 57/1946 Sb.) - jsou výrazem legální československé (české) zákonodárné moci a bylo jimi dovršeno úsilí národů Československa za obnovu ústavního a právního řádu republiky. Dovolávat se tedy nepodmíněně, tedy i pokud jde o zákonodárný proces, ústavní listiny ČSR z roku 1920 pro dobu, kdy československý stát byl zprvu násilně okleštěn a později zcela okupován a kdy postupně ztrácel svou politickou reprezentaci, je zcela absurdní. Ve svých důsledcích by takové posuzování totiž znamenalo odepřít porobenému národu jeho přirozené právo na boj proti okupujícímu agresorovi, včetně odporu branného. K tomu, co okupující agresor již stačil uskutečnit nebo co uskutečnit zamýšlel, zcela dostačuje uvést okupaci zbytku československého státu formou Protektorátu Čechy a Morava říšskoněmeckou brannou mocí, uzavření českých vysokých škol a plánované "Endlösung" budoucnosti českého národa. Také vyhlazení Lidic a další násilné akty stačily dostatečně ozřejmit, že přes "veškeré právní zásady civilizovaných společností Evropy, platné v tomto století" stál nejen československý stát, ale i samotné jeho národy, před vážnou otázkou své fyzické existence vůbec.

V odpovědi na další navrhovatelovo tvrzení, že totiž dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., stejně jako další dekrety vydané dr. Edvardem Benešem, odporovaly právním zásadám civilizovaných společností Evropy, a že proto je třeba je považovati za akty nikoli práva, ale násilí, jinými slovy, že postrádají povahu práva vůbec, třeba, a to i ve všeobecném smyslu, zdůraznit základní moment vztahující se k jakémukoliv hodnocení minulosti; to, co přichází z minulosti, musí sice i tvář v tvář přítomnosti v principu hodnotově obstát, toto hodnocení minulého nemůže však být soudem přítomnosti nad minulostí. Jinými slovy, řád minulosti nemůže být postaven před soud řádu přítomnosti, jenž je již poučen dalšími zkušenostmi, z těchto zkušeností čerpá a na mnohé jevy pohlíží a hodnotí je s časovým odstupem. Z tohoto zorného úhlu a v kontextu všech souvislostí a událostí v době nacistické okupace a v období na ni úzce navazujícím třeba hodnotit i sám dekret prezidenta republiky ze dne 25. 10. 1945 č. 108/1945 Sb., jehož vydání nebylo ničím jiným než opatřením, v této historické

situaci a na bázi tehdy platného právního řádu, reagujícím na předchozí likvidaci státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti a demokraticko-republikánské státní formy Československé republiky, likvidaci principů demokratického, právního státu, zahrnutých v Ústavní listině Československé republiky z roku 1920, a to nacistickým režimem, jenž se svou ideologií světovlády panské rasy a na tuto ideologii navazujícím terorem pustošícím miliony lidských životů, představuje jeden z nejničivějších totalitních systémů v dějinách lidstva. Je proto třeba považovat za zcela konsekvantní i legitimní, že každý demokratický politický systém, jak zdůraznil již T. G. Masaryk, má nejen potřebu, ale i povinnost obrany základů, na nichž je postaven, jak se v předmnichovském Československu skutečně také stalo, kupříkladu vydáním zákona č. 50/1923 Sb. z. a n., na ochranu republiky, a celou řadou dalších opatření, počítaje mezi ně i vojenskou mobilizaci v roce 1938. Vzhledem ke znění ustanovení § 1 odst. 1 dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. není pochyb o tom, že tento dekret jako svůj cíl sledoval utvrzení zmíněných základních demokratických a právních principů, neboť je namířen právě proti jejich nepřátelům. Toto odhodlání bránit a rozvíjet Českou republiku je ostatně explicitně vyjádřeno i v preambuli k Ústavě České republiky, zachovávající a rozvíjející tímto i v této oblasti důležitý prvek kontinuity. Jako další ze základních otázek se zde ukazuje otázka, zda mezi tímto cílem, totiž vybudováním demokratického právního státu, a použitým prostředkem, v našem případě konfiskací nepřátelského majetku, existuje nezbytný funkční, vzájemně podmiňovaný vztah, jinými slovy, zda použitý prostředek odpovídá sledovanému cíli, či zda mezi nimi naopak vznikl takový rozdíl, kdy použitý prostředek se ukazuje ve vztahu k cíli již jako neadekvátní. Otázka přiměřenosti zvoleného prostředku je otázkou hranice, za kterou žádný prostředek v relaci prostředek - cíl již nemůže jít, nechce-li zpochybnit sám cíl. Pro zachování funkčního vztahu cíle a prostředku je proto nezbytné, aby i použitý prostředek byl stejného druhu či rodu, jako cíl, jinými slovy, aby i ve svých taktizujících prvcích byl obrácen a umožňoval vývoj, k cíli, v našem případě k demokracii. Nahlíženo z tohoto pohledu, také dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. může proto, jako normativní právní akt, obstát pouze tehdy, neodporuje-li ve své podstatě intencím demokratického právního státu.

Pokud jde o výše uvedenou otázku, třeba zdůraznit, co naznačuje již sám název dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. (o konfiskaci nepřátelského

majetku ...), že určujícím hlediskem při vymezení subjektů konfiskovaného majetku je jejich nepřátelství k Československé republice nebo českému a slovenskému národu, fakt, jenž v případě subjektů uvedených v ustanovení § 1 odst. 1 č. 1 dekretu - tj. Německé říše, Království maďarského, osob veřejného práva podle německého nebo maďarského práva, německé strany nacistické, politických stran maďarských a jiných útvarů, organizací, podniků, zařízení, osobních sdružení, fondů a účelových jmění těchto režimů nebo s nimi souvisejících, jakož i jiných německých nebo maďarských osob právnických - má nevyvratitelnou povahu, zatímco u subjektů uvedených v ustanovení § 1 odst. 1 č. 2 dekretu, tj. osob fyzických národností německé nebo maďarské, povahu vyvratitelnou, a sice v tom směru, že majetek těchto osob se nekonfiskuje, jestliže prokáží, že zůstaly věrny Československé republice, nikdy se neprovinily proti národům českému a slovenskému a buď se činně zúčastnily boje za její osvobození, nebo trpěly pod nacistickým nebo fašistickým terorem. Přitom vzhledem k ustanovení § 1 odst. 1 č. 3 dekretu se konfiskuje majetek, bez ohledu na národnost, i těch fyzických a právnických osob, které vyvíjely činnost proti státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti, demokraticko-republikánské státní formě, bezpečnosti a obraně Československé republiky, které k takové činnosti podněcovaly nebo jiné osoby svěsti hleděly, záměrně podporovaly jakýmkoliv způsobem německé nebo maďarské okupanty nebo které v době zvýšeného ohrožení republiky (§ 18 dekretu prezidenta republiky ze dne 19. června 1945 č. 16/1945 Sb., o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech) nadržovaly germanizaci nebo maďarizaci na území Československé republiky nebo se chovaly nepřátelsky k Československé republice nebo k českému nebo slovenskému národu, jakož i fyzických nebo právnických osob, které strpěly takovou činnost u osob spravujících jejich majetek (§ 1 odst. 1 č. 3 dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., ve znění zákona č. 84/1949 Sb.). Vztah nepřátelství není tedy v dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. koncipován na národnostní bázi, neboť za nepřítel zde na prvním místě platí nacistický či fašistický systém, a to, jak již uvedeno, nevyvratitelně, a také objektem ochrany je zde především demokraticko-republikánská státní forma. I když tedy v dekretu je v první řadě řeč o Německé říši a osobách německé národnosti, ve skutečnosti má tento dekret obecnější rozměr a lze jej považovat za jeden z dokumentů reflektujících odvěký zápas mezi

demokracií a totalitarismem. Dělicí čarou je zde to, na které straně kdo stál; proto za nepřítel nebyl považován ten, byť kupříkladu německé národnosti, kdo aktivně vystoupil na obranu demokracie a nebo byl postižen totalitním režimem, na druhé straně je jako nepřítel kvalifikován ten, kdo, bez ohledu na příslušnost k jakémukoliv národu, aktivně vystoupil proti demokracii.

V této souvislosti je dále třeba posoudit otázku, zda namítaný rozpor s "právními zásadami civilizovaných společností Evropy" nelze spatřovat v tom, že dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. je zjevně založen na presumpci odpovědnosti osob německé (a také maďarské) národnosti, zatímco u osob jiných národností je důkazní břemeno naopak na straně orgánu rozhodujícího o tom, zda jsou či nejsou splněny podmínky pro konfiskaci jejich majetku. Již v úvodu zde třeba položit důraz na to, že ani u osob německé národnosti zde nejde o presumpci "viny", ale presumpci "odpovědnosti". Kategorie "odpovědnosti" směřuje totiž zcela zjevně za hranice "viny" a v tomto směru má tedy mnohem širší, hodnotový, sociální, historický a také právní rozměr. Pro vymezení kategorie odpovědnosti je určující vědomí, že jednotlivec sám je odpověden za své životní postoje, za svá sociální a hodnotová rozhodnutí a že nikdo nemůže za něj tuto odpovědnost převzít, ani sama společnost či dějiny. K osudu každého člověka náleží, že je zapředen do mocenských poměrů a z této jeho pozice vyplývá jeho odpovědnost zasazovat se o moc, která uskutečňuje lidská práva. Důvodem zakládajícím sociální, politickou, mravní, v některých případech i právní odpovědnost je tedy právě i zanedbávání spolupráce při strukturování mocenských poměrů, nečinnost v boji o moc ve smyslu služby právu. Proto také v demokracii je politický systém založen na institucionálně konkretizované představě o společné odpovědnosti všech lidí za osud celé lidské společnosti, proto aspekt odpovědnosti zde prolíná ve větší či menší míře všemi sférami, osobním životem jednotlivce, právem i politikou. Imanentním rysem řádu povinnosti a odpovědnosti v demokracii je nejen jeho obecný charakter, ale také jeho vnitřní jistění vyplývající z interního vztahu subjektu k sociálnímu jednání a jeho následkům. Jen za normy, k jejichž vytvoření jednotlivce přispívá spontaneitou svého myšlení a jednání, se může cítit v pravém smyslu odpověden. Naproti tomu v totalitním systému, jaký představovalo nacistické Německo, byla odpovědnost institucionálně přenášena na vládnoucí elitu, ačkoli ta ve skutečnosti se cítila jakékoliv odpovědnosti zbavena.

Právě na tomto místě je třeba si položit otázku: v jaké míře a v jakém smyslu odpovídají za plynové komory, koncentrační tábory, masové vyhlazování, ponižování, ubíjení a odlidštění milionů jen představitelé nacistického hnutí, nebo jsou za tyto jevy spoluodpovědní i všichni ti, kteří z těchto hnutí mlčky profitovali, plnili jeho příkazy a nekladli jim odpor. Černobílé schéma výlučné odpovědnosti představitelů nacismu a nedostatku odpovědnosti všech ostatních sotva existuje. Tak jako na vzniku a vývoji nacismu se podílely i další evropské státy a jejich vlády, neschopné a neochotné čelit již od počátku nacistické expanzi, odpovídá za něj v první řadě sám německý národ, byť i v jeho řadách se našlo nemálo těch, kteří aktivně a statečně proti němu vystoupili. Mezi odpovědností "zbytku světa" a odpovědností německého národa, mezi mlčením a pasivitou jedněch a mlčením a spíše aktivitou druhých zdá se však přece jen existovat podstatný rozdíl, jenž hraje významnou roli i v otázce důkazního břemene. Byla to totiž podstatná část německého národa, která v mnoha směrech bezprostředně a vědomě participovala na vytváření mocenských struktur v nacistickém Německu, na expanzi nacistického Německa vůči Československu a všeobecně na nacistických záměrech a aktech, vedoucích k tomu, že v sázce byl osud celého světa. Ani život v politické temnotě nelegitimuje totiž k naprosté sociální rezignaci a apatii: jestliže nějaká společnost je ovládána tyranem, bývá to nejčastěji proto, že nemá odvahu ani schopnost se spravovat sama. Lidský svět může být zachován jen tehdy, jestliže v něm každý ponese svůj díl odpovědnosti, díl, který za něj nikdo nemůže převzít. V třicátých, pro Československou republiku osudových, letech mohlo či spíše mělo být každému jejímu občanu zjevno, že zde pod rouškou propagandy a lži ze strany nacistického Německa dochází k jednomu z historicky významných střetů mezi demokracií a totalitarismem, ke střetu, v němž každý spoluodpovídá za to, jakou pozici zaujme a jakou sociální a politickou roli převezme, totiž roli obránce demokracie či aktéra její destrukce. Jak případně poznamenal již Emerson, "... člověk by sice slunečním žářem pravdy byl zcela oslněn, ba oslepen, nicméně nemůže se vyhýbat jejímu světlu natolik, aby již raději vůbec neviděl". To platí i o německých občanech v předválečném Československu, a zejména o nich, neboť požár, který rozpoutal nacismus, byl dílem valné části jejich národa a jeho vůdců. Tím spíše měli projevit svou věrnost vůči Československé republice, jejímiž byli občany, věrnost

vůči, snad poslednímu, demokratickému systému ve střední Evropě a tuto věrnost povýšit na základní politický princip.

Jak tomu bylo ve skutečnosti? Již na tomto místě třeba zdůraznit, že úkolem Ústavního soudu zde není zkoumat a hodnotit česko-německé vztahy, jak vznikaly, utvářely se a měnily po celá staletí. Ústavní soud byl postaven před otázkou, jaký postoj zaujali občané Československa německé národnosti v krizových třicátých letech a zda dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. představuje adekvátní, ústavněprávně a hodnotově odůvodněnou reakci na tento postoj, adekvátní potud, že ob stojí i z hlediska právních zásad uznávaných v této době civilizovanými národy. Na tomto místě třeba zdůraznit, že česko-německý konflikt, v této době obsahově již konflikt demokracie a totalitarismu, vyústil pro Československou republiku katastroficky teprve mnichovskou dohodou, jejímž důsledkem byl, mimo jiné, nucený odchod zhruba půl milionu Čechů z pohraničních oblastí do zbytku republiky. Stala-li se Československá republika pouhým objektem této dohody, nelze totéž konstatovat o občanech Československa německé národnosti, kteří působili při odtržení pohraničních oblastí od Československa a jejich začlenění do Německé říše jako významní aktéři, významní proto, že svými politickými postoji poskytli Hitlerovi Západem akceptovatelný argument pro nezbytnost okleštění Československa. Československá republika byla i v tomto kritickém období státem, o jehož demokratických základech nemohlo být pochyb. Jakkoliv mnohým našim občanům německé národnosti se mohla i v tomto období stále jevit jako cizí prvek, poskytovala jim strukturou svého politického systému dostatečný a účinný ústavní prostor pro to, aby své vůdce odmítli a zřetelně vyjádřili od jejich stanovisek odlišné stanovisko, totiž, že nechtějí do Německé říše a nepřejí si být k ní přiřčlenění právě pro její, v této době již zjevný, násilím a brutalitou se vyznačující totalitní charakter. Vývoj po roce 1938 však šel jiným směrem. Zatímco v někdejších pohraničních oblastech projevilo tamní německé obyvatelstvo naprostou loajalitu vůči nacistickému Německu, v Protektorátu Čechy a Morava zavládly persekuce a teror, k nimž nemalou měrou přispěl K. H. Frank, oceněný dokonce i funkcí státního ministra pro celé okupované území. S jeho jménem je také spojena tragedie Lidic a Ležáků a represálie následující po atentátu na Heydricha.

Etablování totalitního systému představuje vždy masivní útok na lidstvo i samu historii. Ve zkoumané věci tímto útočníkem bylo Německo a převážná část jeho lidu; bez široké podpory převážné části německého lidu, jaké se mu dostalo, by Hitler i se svou nacistickou stranou zůstal pouhým okrajovým jevem. V této jeho mimořádně nebezpečné povaze, v tom, že se stává sociálním jevem ohrožujícím "osud veškerého života na zemi" (preambule k Listině základních práv a svobod), tkví také důvod, proč úsilí o likvidaci všech zdrojů totalitarismu si vyžaduje i mimořádných legislativních opatření. Jinými slovy, v takových situacích jde následně vždy i o odstranění příčin vzniku totalitarismu, o odstranění jeho ohnisek, jež by mohla vést k recidivě se všemi jeho hrůznými znaky. Tato mimořádná legislativní opatření musí přirozeně rozlišovat mezi "vinou" a "odpovědností"; tak se v československém zákonodárství také stalo rozlišením retribučních dekretů, vyžadujících důkaz individuální viny a konfiskačních dekretů, spočívajících, pokud jde o fyzické osoby, na vyvratitelné domněnce individuální odpovědnosti. To, že dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. vychází z presumpce odpovědnosti osob německé národnosti, nemá tedy, vzhledem k uvedeným skutečnostem, diskriminační povahu, nepředstavuje nějakou nacionální pomstu, ale je pouhou adekvátní reakcí na agresi nacistického Německa, reakcí, jež si kladla za cíl politicky i ekonomicky alespoň zmírnit následky okupace, předejít možným novým nástupům totalitarismu a posílit společenské a mravní vědomí dotvrzením toho, že s porušením jakékoliv odpovědnosti má být vždy spojena sankce. Používá-li dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. vůbec pojmu německá národnost, je nutno tuto skutečnost vztáhnout také k poválečným poměrům, kdy poražené Německo bylo pod správou vítězných mocností a později rozděleno do zón, a kdy tedy užívání pojmu německé občanství za situace, kdy německý stát neexistoval, bylo problematické. Posun k pojmu "německá národnost" nebyl tedy v dekretu nějakým "genetickým" odsudkem, nýbrž reakcí na poválečné poměry, zejména na problematičnost německého občanství. Právě z tohoto důvodu nelze na dekret pohlížet jako na jakousi genocidní normu, neboť byl namířen proti těm, kteří svým chováním, ať již mělo jakékoliv formy, podporovali nacistický stát. Tímto posunem z roviny národnostní do roviny státoobčanské mizí, pokud jde o presumpci odpovědnosti osob německé národnosti, i zdánlivá nerovnost mezi "Čechy" a "Němci". Jako podstatné zůstává to, že Němcům vyplývala jejich povinnost napomáhat intencím

totalitního státu již z jejich státního občanství, jež takové loajální chování vůči Německé říši nepodmíněně vyžadovalo, zatímco Češi a příslušníci jiných národností, ústavně vázáni věrností demokracii, museli jednat proti československé státnosti a demokracii o své vlastní vůli. Tato vyvrátitelná domněnka odpovědnosti není ostatně v právu cizím prvkem, neboť ji lze zaznamenat i v jiných oblastech, s politickou oblastí jistě stěží srovnatelných, podržujících si však určitý společný rys v tom, že v nich vzniká zdroj určitého druhu zvláště kvalifikovaného nebezpečí (vyvrátitelná domněnka odpovědnosti se vyskytuje v mezinárodním i vnitrostátním právu, např. v oblasti úpravy zvláštního druhu odpovědnosti za škody). Existuje-li presumpce odpovědnosti i v takových oblastech, tím spíše je na místě tam, kde je ve hře, sociálně a historicky, osud lidstva. Jakkoli jde tedy o oblasti stěží srovnatelné, nelze pochybovat o tom, že právo v sobě tendenci k presumpci odpovědnosti v takových mimořádných případech obsahuje.

S kategorií odpovědnosti bývá spojena sankce, jež je základní podmínkou toho, aby tato kategorie mohla plnit svou sociální funkci. Odpovědnost bez sankce by se promítla v existenci společenského vědomí natolik negativně, že by patrně znamenala, alespoň v určitých oblastech, jeho destrukci. Dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. takovou sankcí nepochybně je; i když na první pohled se zdá být pouze "majetkové" povahy, obsahuje bezpochyby i důležitý sociální a etický podtext. Vzhledem k povaze, v tomto případě analyzované, odpovědnosti, nelze však na dekret nahlížet jako na trestní normu či trestní sankci, byť ke konfiskaci majetku došlo podle něj bez náhrady. Takovou trestní normou byl bezesporu dekret prezidenta republiky č. 16/1945 Sb., ve znění pozdějších předpisů (viz vyhláška ministra spravedlnosti č. 9/1947 Sb., o plném znění dekretu prezidenta republiky o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech a dekretu prezidenta republiky o Národním soudu, přílohy I, II k této vyhlášce), který ukládal soudu v souvislosti s odsouzením pro zločin v tomto dekretu uvedený vyslovit propadnutí celého jmění odsouzeného nebo části jeho jmění ve prospěch státu [§ 14 písm. c)]. Tento dekret tedy sledoval potrestání osob v něm uvedených s tím, že s odsouzením pro zločiny v tomto dekretu uvedené byly spojeny, pro odsouzeného nepříznivé, další následky (např. též ztráta občanské cti), zatímco dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. pouze konfiskaci tohoto majetku, konfiskaci, jež zjevně souvisela se

škodami způsobenými Československé republice nacistickou agresí a okupací (viz Postupimská dohoda ze dne 2. 8. 1945, Dohoda o reparacích od Německa, o založení Mezispojeneckého reparačního úřadu a o vrácení měnového zlata, publikovaná pod č. 150/1947 Sb.).

Další ze základních otázek tedy je: mohou vůbec takové sankce v principu být v rozporu s právy a svobodami těch, kteří je sami evidentně porušují a kteří proto sami za to nesou odpovědnost? Jinými slovy: může se kupříkladu práva na svobodu domáhat ten, kdo svým chováním ji sám destruuje? Byla to krutost nacistického režimu a události 2. světové války i všechny zkušenosti z této doby čerpané, jež si vyžádaly odpověď na tuto otázku již v článku 30 Všeobecné deklarace lidských práv a v na tento článek navazujícím a s ním identickým článku 5 odst. 1 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech i Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, jakož i článku 17 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, ve znění protokolů č. 3, 5, 8, v němž je uvedeno: "nic v této úmluvě nemůže být vykládáno tak, jako by dávalo státu, skupině nebo jednotlivci jakékoliv právo vyvíjet činnost nebo dopouštět se činů zaměřených na zničení kteréhokoli ze zde přiznaných práv a svobod nebo na omezování těchto práv a svobod ve větším rozsahu, než to Úmluva stanoví". Právě v této rovině možno spatřovat východisko pro závěry obecnější povahy i v projednávané věci; podíleli-li se také někdejší českoslovenští občané německé národnosti na destrukci práv a svobod ostatních občanů Československé republiky, potom je jen zcela konsekventní, že v tomto směru nemohla být v probíhajícím konfliktu zcela šetřena ani jejich práva a svobody, přirozeně při zachování relace cíl a prostředek, neboť taková sociální a také destruktivní "naivita" by nutně vyústila katastroficky. K "právním zásadám civilizovaných společností Evropy platným v tomto století", jichž se dovolává navrhovatel, náleží tedy i právo vyvodit z útoku na demokracii a na lidská práva a svobody nezbytné sankce.

K tomu třeba dodat, že majetková sankce, jakou je konfiskace nepřátelského majetku nacházejícího se na území Československé republiky, má svůj historický kontext především v tom směru, že Postupimskou dohodou ze dne 2. 8. 1945 bylo rozhodnuto o odsunu německého obyvatelstva nebo jeho části z Polska, Československa a Maďarska do Německa (hlava XIII) a že touto dohodou bylo současně rozhodnuto i o německých reparacích v duchu usnesení jaltské

konference, stanovícího, že Německo bude nuceno nahradit, v pokud možno největší míře, škody a útrapy, které způsobilo Spojeným národům, a za něž se německý lid nemůže vyhnout odpovědnosti (hlava IV). Na tyto body Postupimské dohody navazuje Dohoda o reparacích od Německa, o zřízení Mezispojeneckého reparačního úřadu a o vrácení měnového zlata, sjednaná dne 21. 12. 1945 v Paříži mezi 18 státy, a to i za účasti Československa, jež byla publikována pod č. 150/1947 Sb. V části I článku 6 A této pařížské dohody se stanoví, že "každá signatární vláda si ponechá formou, již si sama zvolí, německý nepřátelský majetek v její pravomoci, nebo bude jím disponovat takovým způsobem, aby se nemohl vrátit do německého vlastnictví nebo pod německou kontrolu, a odečte tento majetek od svého podílu na reparacích...". Podle části I článku 6 D této dohody "při provádění ustanovení A shora nebude se majetek, který byl vlastnictvím země, jež jest členem Spojených národů, nebo jejích příslušníků, kteří nebyli příslušníky Německa v době anexe této země nebo její okupace Německem nebo jejího vstupu do války, odpočítávat od jejích reparací...". V projednávané věci má tedy konfiskace nepřátelského majetku nejen vnitrostátní zákonný podklad v dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., připouštějícím vyvratitelnost domněnky odpovědnosti, a navíc sice působícím ex lege, ale jen vůči těm osobám, ohledně nichž bylo pravomocně rozhodnuto, že jsou splněny podmínky pro konfiskaci podle tohoto dekretu (§ 1 odst. 4), ale je založena i na mezinárodním konsensu vyjádřeném v již citovaných dokumentech postupimské konference a pařížského ujednání. Nešlo tedy o svévolné zbavení majetku, jehož nepřijatelnost byla stanovena až v článku 17 Všeobecné deklarace lidských práv. Také uvedený moment svévole sehrává při úvahách o oprávněnosti konfiskace majetku nepřátel důležitou roli; poukazuje totiž na legitimitu zbavení majetku tehdy, nelze-li, vedle splnění dalších podmínek, takový akt považovat za svévolný. O tom, že na straně Československa v kontextu válečných událostí i postojů vítězných mocností nešlo o takovou svévoli, o pouhé "zahalení se" do roucha obecného zájmu, porušujícího však ve skutečnosti základní práva jednotlivce, lze sotva pochybovat.

Ani demokracie se totiž neobejde bez použití moci, neboť ta jí poskytuje jednu z významných šancí, totiž šanci, jak čelit "zlu", infiltraci, nástupu totalitních prvků a posléze umožnit jejich odstranění. Také demokracie představuje jednu z forem politické vlády - jinak by totiž nemohla vůbec fungovat jako politický

system - tato forma je však od totalitní formy natolik rozdílná, že obě lze sotva uvést na společného jmenovatele. Demokracie směřuje totiž k vládě všech - i když tohoto cíle nebude nikdy dosaženo - sleduje umožnit přístup k mocenským pozicím všem sociálním jednotkám. Otevření tohoto přístupu nemůže však představovat stav bezvládní. Státní moc je nucena i v demokracii, má-li zachovat pozitivní prvky spojené s elementem moci, reagovat na ambivalenci sociálních procesů a právně postihovat jednání a akty destruktivních sil, směřující nad rámec vymezený zákonem. Představuje-li totalitarismus útok na lidstvo a historii, je právě demokracie povinna přiměřeným způsobem na takový útok reagovat. Pozitivní povaha takové odpovědi je v první řadě závislá na etablování hodnot, o nichž ve společnosti panuje určitý konsens.

Ve střetu demokratického a totalitního politického systému, jaký představoval konflikt Československa s nacistickým Německem, nemohla se proto státní moc demokratického Československa již nadále obejít bez následného právního opatření, jaké představuje také zmíněný dekret. Po dobu 20 let svého trvání ponechávala tato demokracie mocenský proces otevřen konfliktu a sociálnímu vyrovnávání a institucionálně zabezpečovala politickou bázi i nejrůznorodějším projevům. Tato otevřenost se v principu projevovala i ve vztahu k občanům německé národnosti. Po období násilného obsazení nacistickým Německem a v důsledku ztrát a ran, které tím Československo utrpělo, nezbyvala československé státní moci jiná cesta, než se s následky nacistické okupace a válečných událostí, alespoň do jisté míry, vypořádat. Způsob, jakým tak učinila, byl zcela v souladu s hodnotovým nazíráním vyjádřeným již v preambuli ústavní listiny z roku 1920 ("zabezpečit požehnání svobody příštím pokolením") a byl také podpořen mezinárodním souhlasem, zejména ze strany západních demokracií, jednoznačně vyjádřeným v rozhodnutích postupimské konference.

Vyjádřeno z jiného pohledu, hodnotový řád, jak byl v historickém vývoji stále více manifestován v první řadě chápáním a zabezpečováním lidských práv a svobod, plní ve společnosti významné sociální funkce, regulativní, klasifikační, programovou a kontrolní, funkce natolik významné, že jej kvalifikují k jedné ze základních podmínek sociálního dění; zabezpečuje totiž kontinuitu historického a sociálního vývoje, a tím i samotnou nosnou konstrukci společnosti. Význam uvedených sociálních funkcí hodnot poskytuje také vysvětlení, proč jedním z uzlových míst konfliktu mezi demokracií a totalitarismem je právě oblast hodnot,

a proč zejména tímto směrem se koncentrují masivní totalitní tendence. Usiluje-li totalitarismus o ovládnutí celé společnosti, nemůže tohoto cíle dosáhnout, aniž by současně konstituoval inverzní hodnotový systém, směřující nejen nad historii, ale i nad samu lidskou společnost. Z tohoto hlediska ukazuje se boj o hodnoty jako boj nejen o demokracii, ale i podstatu a kontinuitu člověka. Také německý nacismus sáhl v tomto boji hluboko do svého arzenálu a v jeho teorii i praxi lze zaznamenat již Platónem tak geniálně zpodobněnou ničivost "touhy po krvi", jež došla svého uspokojení nejen v nelidskostech koncentračních táborů, ale i v krutostech vyhlazovací války. Pojmy, jako Führertum, Volkstum, Volksgemeinschaft představují zde jen některé ze znaků ideologie, deklarující manifestním způsobem právo nordické rasy na světovládu. Za rituály, doprovázejícími nacistický "hodnotový řád", byla skryta tendence destruovat a z kořenů vyvrátit všechno skutečně hodnotné, vše co umožňuje jednotlivci jeho sebeuvědomění a sociální orientaci, vše, co mu brání v tom, aby se stal pouhým objektem. V likvidaci lidské autonomie lze také spatřovat smysl a účel nacistické propagandy vytvářející svět pouhého zdání i v prostředí obětí nacismu v koncentračních táborech prezentovaných mezinárodní veřejnosti jako zařízení převýchovy a práce.

V systému sociálních hodnot přísluší významné místo právě svobodě, která se nám ukazuje jako provokující element a současně i podmínka sociálního vývoje; její nedostatek či dokonce úplná absence implikuje vždy zpomalení, popř. i zastavení sociálního pohybu. Ve svém nejhlubším základu spoluvytváří svoboda i vědomí povinnosti a odpovědnosti; inspiruje člověka k dosahování nejvyšších cílů, současně mu však nechává poznat, že ve svém principu klade meze především sama sobě. Pod tímto zorným úhlem nazírá Ústavní soud i otázku mezi lidských práv a svobod a šetření jejich podstaty a smyslu, jak se historicky vynořila také v době vydání napadeného dekretu. Jakkoli totiž v každé demokratické společnosti je stanovení mezí základních práv a svobod záležitostí "otevřeného" sociálního dění, v němž i menšině je přiznáváno právo na vlastní politický postoj, nelze toto právo menšiny spojovat s každým libovolným postojem postrádajícím pozitivní sociální podtext. Demokracie by sama sebe přivedla ke zkáze, jestliže by se názory a jednáním menšiny cítila zavázána k opatřením, jež by již odporovala její základní hodnotové orientaci. Dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. není tedy ani z tohoto pohledu svévolným

aktem, ale sankcí směřující k zabezpečení funkcí a smyslu lidských práv a svobod, jejich konstruktivního sociálního přínosu a prohloubení smyslu pro odpovědnost. Práva někdejších občanů Československa bylo nutno po ukončení nacistické okupace omezit ne proto, že zastávali odlišné postoje, ale z toho důvodu, že tyto jejich postoje byly v celkovém kontextu nepřátelské vůči samé podstatě demokracie a jejímu hodnotovému řádu a ve svých důsledcích představovaly podporu útočné válce. Tato omezení platí v daném případě stejně pro všechny případy splňující stanovenou podmínku, totiž vztah nepřátelství k Československé republice a její demokratické státní formě, bez ohledu na národnostní příslušnost. Pokud některé sociální skupiny v používání lidských práv a svobod si nekladou žádné meze a destruuji tím práva a svobody ostatních, nezbyvá než takové chování právně i sociálně sankcionovat. Také dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. sledoval tedy zájem politické a ekonomické stabilizace demokratické země, zbídačené válkou a okupací, stejně jako zájem odstranění dalších možných recidiv obdobné historické situace, i zájem ochrany práv a svobod jejích občanů, kteří toto břemeno nesli a jejichž společenské a mravní vědomí - nezbytné pro výkon těchto práv - by v případě absence takové sankce utrpělo nedozírné trhliny, i když v poválečných poměrech ve sledování tohoto účelu byly skryty již i záměry a praktiky politických sil usilujících o nastolení tzv. "lidové demokracie" jako cesty k pozdějšímu totalitnímu režimu.

K tomu, co již bylo uvedeno, přiřazuje se v projednávané věci rovněž určující skutečnost, že exilové zákonodárství, jakož i bezprostředně poválečné zákonodárství osvobozeného československého státu, představuje ve své podstatě dnes již uzavřený okruh problémů a otázek úzce souvisejících s válečnými událostmi a hospodářskou obnovou země. Normativní akty z této doby splnily tak svůj účel ve zmíněné bezprostředně poválečné době, z hlediska současnosti jsou již vesměs bez aktuálního významu a postrádají již nadále konstitutivní charakter (článek 5 odst. 2 ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 13. 8. 1944 č. 11/1944 Úř. věst. čsl., ve znění zákona č. 12/1946 Sb.). Právní vztahy těmito akty založené jsou tak nejen důsledkem válečných událostí, ale jsou současně i výsledkem legálně projevené československé (české) zákonodárné moci sledující odstranění škod vzniklých důsledkem mimořádných poměrů z doby nesvobody, a proto jim přísluší ochrana vyplývající z předpisů československého (českého) právního řádu.

Na základě všech uvedených zjištění a úvah dospěl proto Ústavní soud k závěru, že dekret prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. byl v době svého vydání nejen legálním, ale také legitimním aktem. Vzhledem k tomu, že tento normativní akt již splnil svůj účel a po dobu více než čtyř desetiletí již nezakládá právní vztahy, a nemá tedy již nadále konstitutivní charakter, nelze dnes, za uvedené situace, zkoumat jeho rozpor s ústavním zákonem nebo mezinárodní smlouvou podle článku 10 Ústavy [čl. 87 odst. 1 písm. a) Ústavy České republiky], neboť takový postup by postrádal jakoukoli právní funkci. Opačný postup by ostatně zpochybnil princip právní jistoty, jenž je jednou ze základních náležitostí současných demokratických právních systémů.

Ze všech uvedených důvodů Ústavní soud proto návrh R. D. na zrušení dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy, podle ustanovení § 70 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, zamítl.

Vedlejší účastníci R. B. a JUDr. J. S. odkazují se na toto rozhodnutí.

Předseda Ústavního soudu České republiky:

JUDr. Kessler v. r.

Účastníci povstání viz František Weyr o retribuci

Za účelem potrestání zrádců a kolaborantů byly vydávány dekrety, které se staly hlavním právním nástrojem tohoto počínání. Jako první zabývající se tou otázkou byl dekret č. 6/1945, jehož text však dostatečně nereflektoval situaci, která v osvobozeném státě nastala. Proto byl londýnskou vládou připraven „Velký retribuční dekret“ který byl označen č. 16/1945 Sb. s názvem o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových, spolu s dekretem č. 17/1945 Sb. o Národním soudu, byly podepsány prezidentem a staly se tak platnými právními instituty, jejíž aplikaci již nic nebránilo. Záhy se ukázalo, že taková to forma účinně trestá provinění, avšak pro potřeby drobnějších provinění není zcela adekvátní. Za těchto okolností byl vydán další tzv. „Malým retribučním dekretem“, který byl označen č. 138/1945 Sb. o potrestání některých provinění proti národní cti. Z textu těchto dekretů je patrné, že jejich působnost se měla vztahovat na celé Československo. Tento fakt však nesdílela Slovenská národní rada, která se rozhodla danou problematiku řešit vlastním legislativním počinem.¹⁴⁹

Velký retribuční dekret definoval skutkové podstaty jak nové, tak odkazoval na již dříve platnou legislativu, konkrétně na zákon na ochranu republiky a na trestní zákoník. Jako naprosto novou skutkovou podstatu zakotvil čin Udavačství. Jako sankce za překročení norem byl žalář až na doživotí, ve výjimečných případech i trest smrti. S odsouzením se též pojila ztráta občanské cti, což spočívalo v dočasné nebo trvalé ztrátě některých občanských práv, jako práv volebního, práva zastávat funkce ve spolcích a další.

Malý retribuční dekret, postihoval provinění méně závažná, tj. veřejné pohoršení nepřístojným jednáním, urážející národní cítění českého a slovenského lidu v době nesvobody. V těchto případech vinu určovaly Národní výbory, které ukládali sankce vězení v nejdelší možné míře 1 rok, pokuta do výše milionu korun nebo veřejné pokárání, případně tyto tresty kombinovat. Skutkové podstaty tohoto dekretu byly formulovány velmi obecně a při zjišťování jejich spáchání bylo mnoho manévrovacího prostoru pro výklad a zahrnování dalších obviněných, což

¹⁴⁹ Blíže viz Nařízení č. 33/1945 Zb. n. SNR

působilo nežádoucí zmatek a nejistotu. Proto byly následně konkretizovány prováděcí směrnici ministerstva vnitra¹⁵⁰, která vzniklou situaci řešila.¹⁵¹

¹⁵⁰ MV č. B-2220—23/11-45-I/2

¹⁵¹ VOJÁČEK, Ladislav, SCHELLE, Karel a KNOLL, Vilém. *České právní dějiny*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. s. 499 - 500

Přehled vývoje právní vědy v letech 1945-1989

A) Znovuotevření českých právnických fakult a právně-filozofická reakce na nacismus

Krátce po osvobození došlo – současně s jinými českými vysokými školami – i k zprovoznění právnických fakult. Ty byly ještě několik let po válce jedinou institucionální základnou právní vědy. Jednalo se tedy o okamžik velmi důležitý.

Obě právnické fakulty – pražská i brněnská – byly okupací vážně poznamenány, i když rozdílnou měrou. Zatímco v Praze se profesorský sbor sešel téměř v předválečném počtu, v Brně musel být takřka od základů obnoven. Těch, co nepřižili nacistické běsnění a válečné strádání, zde totiž bylo mnohem více.

Připomeňme alespoň ty nejvýznamnější, kteří se nedočkali znovunabytí svobody. Z profesorů pražské právnické fakulty za války zemřeli *O. Sommer* (římské právo) a *F. Vavřínek* (ústavní právo). Z brněnských profesorů byl nacisty popraven právní historik *B. Baxa* (v r. 1942), v koncentračním táboře zahynul romanista *J. Vážný* a obětí náletu se těsně před osvobozením stal civilista *J. Sedláček*. též zemřel právní filozof a velký znalec trestního práva *J. Kallab*.

Ztráty, které právní věda utrpěla za okupace, se sice časem podařilo nahradit, avšak traumatizující zážitek zůstal a ovlivnil také tématické zaměření vědeckého snažení prvních poválečných let. Mnozí představitelé právní vědy i zástupci jiných oborů cítili potřebu vyrovnat se s nacistickým dědictvím. Tento trend přitom nebyl jen českým specifikem – k podobné reakci došlo v mnoha dalších zemích zasažených válkou.

Na nacismus reagovala celá řada prací – jak knižních, tak časopiseckých.

Nejprve jmenujeme ty, které se zabývaly přímo nacistickým právem nebo tím, k čemu dospěla německá právní věda po nástupu Hitlera k moci.

Mezi nimi si značnou proslulost získala zejména útlá kniha *J. Turnečka Právo, křivda a neprávno z hlediska dnešní doby* (Praha 1946). Autor v ní poukázal na antihumánní podstatu nacistického práva, sloužícího jako nástroj poroby a útlaku. Přílehlavě je nazval neprávem, tedy termínem, který byl do té doby právními teoretiky užíván jen zřídka. Velkou pozornost zaslouženě vzbudila rovněž kniha *V. Knappa Problém nacistické právní filosofie* (Praha 1947), která

byla důkladnou analýzou kořenů, pojmů a nauk nacistické jurisprudence, nikoliv jen pouhou kritikou z ideologických pozic. Kromě nich se pak charakterem nacistického práva velmi zdařile zabýval též významný český právní *E. Sobota* ve svých *Glossách 1939 – 1945* (byly vydány po jeho smrti, v Praze 1946).

Z drobnějších prací můžeme uvést článek *O. Koblížka Problém spravedlnosti* (PP 1946, s. 1-3). V něm autor vyzdvihl relaci práva a spravedlnosti k dobru. Připomněl tedy to, na co – v rozporu s dávnou evropskou tradicí – nikdo z nacistických právních teoretiků ani nepomyslel.

V širším smyslu reagoval na nacismus *E. Beneš* v brožuře *Světová krise, kontinuita práva a nové právo revoluční* (Praha 1946). Ta je filozoficko reflexí dramatického vývoje 20. století. Nacismus je v ní představen jako jeden z projevů celosvětové krize, která vyústila ve válečný konflikt, pád fašistického hnutí a pokus o vybudování nových demokracií. Beneš v ní vyjadřuje víru v lidský pokrok. Staví se za obnovu duchovních a mravních hodnot evropské civilizace předpovídá, že poválečná společnost bude nejen demokracií politickou, ale i sociální a hospodářskou. Tento přerod ve společnost nového typu podle něho vyústí v nahrazení dosavadního práva novým právem revolučním.

Sumárně lze říci, že česká právní věda odpověděla na pseudovědecké teorie nacistické právovědy pádně a přitom důstojně. Zvítězila nad nacisty silou svých argumentů, úctou k člověku a také respektem k staletí prověřeným vymoženostem právní kultury.

B) O pojmu a úkolech práva a právní vědy v době poválečné

V atmosféře znovunabyté svobody byla lidmi ve zvýšené míře vnímána potřeba práva. Pocity mnohých v tomto směru vyjádřil ve svém projevu na II. sjezdu osvětových, školských a tělovýchovných pracovníků v srpnu 1946 V. Kubeš. Prohlásil tehdy, že je to především důsledek negace práva v době nesvobody, kdy byl národ ujařmen nacistickým nadčlověkem. Kromě toho však příčinu tohoto jevu spatřoval i v sílících hlasech komunistů o odumírání práva.

Nutnost právní obnovy si uvědomovali i příslušníci právnické obce.

Bylo to patrné již z článku *B. Tomsy O Živé právo* (PP 1945, str. 1-5), ve kterém tento uznávaný právní filozof nesmlouvavě vystoupil proti právnímu dogmatismu. V očekávání nevyhnutelných změn zde napsal, že boj o živé právo

se vede v právním životě odpradávná. Jeho podstata je prý stále táž, mění se jen jeho forma a úseky, nanichž se odehrává. Někdy probíhá skrytě, jindy zjevně. Jednou na půdě zákonodárství, podruhé aplikace, potřetí v oblasti právní teorie.

Skutečným impulzem pro rozvinutí širší diskuse na toto téma bylo vydání brožury V. Vanečka Obrod' me právnictví (Praha 1946). Vaněček – právní historik a jeden za tří profesorů komunistické orientace na pražské právnické fakultě (dalšími byli J. Truneček a V. Procházka) – v ní přišel s nástinem plánu výstavby práva v nově vytvářeném systému lidové demokracie.

Vystoupil s tezí, že „nelze vybudovati pravou demokracii tam, kde se současně zachovává jakákoliv theorie o jiném původu a zdroji práva než z lidu“. Zároveň požadoval opustit starý systém názorů na právo a právnictví, které by mohly proces vytváření nové společnosti zkomplikovat.

Boj proto vyhlásil zejména všem teokratickým, monarchistickým, vůdcovským a normativistickým teoriím, kterým jde jen o upevnění neživého a dnešku neodpovídajícího starého, mrtvého práva „tříd už poražených nebo mizících, duchovenstva, feudálního panstva, byrokracie a posléze i stavu měšťanského čili buržoazie“.

Rozhodně odmítl jejich scholastický pohled na právo - zvláště redukci práva na právní předpisy. Tvrdil, že „právo je cosi více, než pouhý 'zákon' a ovšem i ... než celé soubory zákonů, jimiž jsou zákoníky“. Zákon je podle něho „opravdu nejdůležitější formou, v jaké se dnes právo vyskytuje, ... ale ničím více“.

Kritizoval také panující pojetí platnosti předpisů, dokud nebyly rušeny („platí, protože platí“). Platnost zákona a práva vůbec je přece „jenom jistá skutečnost lidského života a lidských funkcí“. Ostatně - jak tvrdí - je to vidět na tom, že mnohé z toho, co platilo „přes noc a rázem - mocí jakéhosi podivuhodného sociálního kouzla - stalo se neplatným a mohlo býti už zařazeno místo do práva nanejvýš do dějepisu“.

Postavil se i proti starým představám o tvorbě práva a dosud převládajícím legislativním metodám (ty považuje za kabinetní). Právo - jak je chápe on - „je ... v myslích lidu uložený a nejlépe přímo v nich vzniklý soubor představ o společenském pořádku ..., jež mají svou stránku emoční - přesvědčení právní“. V sobě uzavřený a logicky skloubený právní řád je mu proto fikcí.

Od právnictví, které má za něco více než pouhou práci s paragrafy, pak požaduje, aby uvedlo recipované předpisy v soulad „s živým právem, které

zrodila nová doba v dnešních myslích lidí“. Píše, že každá doba měla pro své právo nějaký vyšší korektor (morálku, přirozené právo, spravedlnost či správné právo). Jemu jím je program Národní fronty.

Přišel však i s konkrétními nápady - např. rozšířit pravomoc soudce. Ten by měl zkoumat, zda „zákon odpovídá právnímu přesvědčení lidu“. Za žádoucí považoval i redukci soudních kontrol veřejné správy kromě toho též politickou výchovu právníků.

Je jasné, že Vaněčkovy názory nebyly právníkou veřejností přijaty s nadšením.

Snad nejostřeji vystoupil proti Vaněčkovi F. Weyr. Svůj nesouhlas dal najevo velice břitkou formou v recenzi otištěné v denním tisku.

Převažující stanovisko právnícké obce pak přesvědčivě vyjádřil Z. Peška v knize *Za demokratický právní řád* (Praha 1946). Napsal, že „tam, kde dosavadní vývoj vytvořil pozitivní hodnoty, je naším úkolem tyto tradiční hodnoty udržet, a kde toho je třeba, je doplnit a zdokonalit, nikoli libovolně rušit“. Současně doporučoval soustředit se na některé závažné problémy - např. na unifikaci a kodifikaci práva, zlidovění soudnictví a reorganizaci některých právních odvětví (volební právo).

Nezůstalo však jen u kritiky Vaněčka, jehož názory byly předzvěstí budoucího vývoje. Poukazováno bylo také na nekoncepční počínání vlády v oboru práva. Nedostatek byl spatřován zejména v tom, že Košický vládní program dostatečně nezdůraznil ideu právní.

Na tom nebylo možné nic popřít, protože to byla pravda. V době tak přelomové, kdy se rozhodovalo o budoucnosti, to bylo neodpuštělné.

C) Poválečná diskuze o otázce právní kontinuity

O tom, že je třeba provést právní obnovu, nebylo v osvobozeném státě sporu. Její uskutečnění podle teorie právní kontinuity však stále více vylučovala celá řada změn, nimž se po válce muselo přistoupit.

Za této situace se od právní vědy očekávala odpověď, zda dát přednost principu restituce nebo revoluce. To ovšem pro ni znamenalo vyrovnat se s nadále jen těžko udržitelnou kontinuitní teorií. V druhé řadě pak šlo i o to postihnout nedávný bouřlivý vývoj a vypořádat se s nadějemi celé společnosti.

Sporu o právní kontinuitu, který se rozhořel na stránkách periodického i odborné tisku, se účastnili nejen přední právovědci a významní právníci z praxe, ale i někteří čelní politici. Znovu se v jeho průběhu promýšlely jednotlivé aspekty Benešovy argumentace. teorie právní kontinuity byla vystavena často nekompromisní kritice autorů nejrůznějších světonázorových pozic a stoupenců všech tehdejších právněteoretických škol. Jen málokterá její slabina unikla jejich bedlivé pozornosti.

Pro přehlednost se budu nejprve zabývat výměnou názorů řešících otázku kontinuity (identity) čs. státu. Pak teprve se pokusím zachytit a systematizovat výsledky této polemiky týkající se kontinuity jeho právního řádu.

Co se týče prvního problému, ve věci nepřetržité existence republiky panovala téměř dokonalá shoda. Takřka obecně bylo uznáváno, že ji nepřerušila ani německá okupace českých zemí a vznik klerofašistického Slovenského státu, tím méně pak poválečné změny jeho územního rozsahu (ztráta Podkarpatské Rusi), obyvatelstva (odsun Němců) a nebo reforma státního zřízení či hospodářského a sociálního řádu. Významnější projevy nesouhlasu s tímto stanoviskem se objevily pouze dva. První zazněl z řad stoupenců brněnské normativní školy (zejména *F. Weyr* a *K. Greif*), kteří ztotožňovali pojem státu s jeho právním řádem. Proto se jim vydání ústavního dekretu č. 2/1940 Úř. věst. čsl., nemajícího oporu v ústavní listině z r. 1920, muselo nutně jevit nejen jako důvod diskontinuity práva, ale i státu. Druhý pak ze strany významného odborníka na ústavní právo *Z. Pešky*. Ten napsal, že revoluční změnu ústavy v předchozím období je třeba chápat jako „přerušeni dosavadní právní souvislosti a tím jako ztrátu státní totožnosti“.

Naproti tomu o kontinuitu právního řádu a její případný charakter - zda byla formální či materiální, resp. obojí - byl veden rozsáhlý spor. Jeho výsledky lze - vzhledem k tomu, že někteří autoři svůj postoj nevyjádřili příliš zřetelně, nebo si dokonce v různých pracích vydaných jen s nepatrným časovým odstupem i protiřečili - shrnout přibližně takto.

Formální kontinuitu čs. práva (s diferencovaným postojem vůči kontinuitě materiální) uznávali: *Z. Neubauer* (ale jen do vydání ústavního dekretu č. 47/1945 Sb., o Prozatímním národním shromáždění, přičemž poukazoval na některé diskontinuitní momenty - např. Mnichov nebo zavedení nového řádu politického a hospodářsko-sociálního). Dále *J. Pošvár* (vedle toho zastával názor, že z hlediska

materiálního byla jeho kontinuita porušena politickou, hospodářskou a sociální revolucí - to bylo jeho původní stanovisko, které o rok později revidoval a přiklonil se k tomu, že - i když se celkově jednalo o kontinuitu - v případě)stavy došlo k diskontinuitnímu zlomu). Také *P. Körbel* (nejprve ji obhajoval a tvrdil, že ji znemožnily až důsledky okupace a SNP, zanedlouho ji s odkazem na vydání ústavního dekretu č. 2/1940 Úř. věst. čsl. popřel a hlásal, že o ní bylo rozhodnuto teprve na základě ústavního dekretu č. 47/1945 Sb.). A nakonec i *B. Kučera* a do jisté míry rovněž *J. Hoffmann*.

Tato kontinuita byla zdůvodňována buď pomocí některých ustanovení ústavní listiny (*Neubauer* - vycházel z posláni prezidenta jako jejího zprostředkovatele - a *Hoffmann* - jeho úvahy se odvíjely od skutečné vůle lidu jako nositele suverenity, jež se projevila ve snaze po znovunabytí svobody a obnovení státu; na lid, který se rozhodl zachovat původní ohnisko právního řádu, odkazoval i *Pošvář*). Nebo ji vysvětlovali na bázi mezinárodněprávní (*Kučera*). Či ji traktovali v rámci celé právě-politické koncepce postavené na argumentech zahraničního odboje a počítající s legitimitou národněosvobozeneckého boje (*Körbel*).

Naopak formální kontinuitu popírali a zpravidla alespoň nějaký díl materiálně právní kontinuity uznávali *F. Weyr*, *K. Greif*, *Z. Peška*, *C. Horáček*, *J. Budník*, *Š. Luby* a *M. Takáč*. Jejich názor na tuto problematiku se -jak to bylo typické zvláště u stoupců normativismu *Weyra* a *Greifa* - zakládal na tom, že považovali znovupřevzetí prezidentské funkce dr. Benešem a vydání ústavního dekretu č. 2/1940 Úř. věst. čsl. za „revoluci v právním smyslu“ a tento předpis samotný za „nové ohnisko čs. právního řádu“. Poslední dva z této skupiny - *Luby* s *Takáčem* - pak spatřovali hlavní důvod diskontinuity v počínání SNR, která podle *Lubyho* slov „robila revolúciu ... proti československému právnímu poriadku“.

Zcela zvláštní pohled na tuto záležitost reprezentoval *J. Dolanský* a ostatní komunisté, kteří z přesvědčení odmítali jakoukoli návaznost na prvorepublikové poměry: šlo jim totiž o revoluci, nikoli o restituci.

Jimi zastávané dogmatické řešení, zdůrazňující absolutní diskontinuitu s předchozím vývojem, se pak stalo po únoru 1948 oficiální doktrínou, již se přizpůsobily i názory prezentované v odborné literatuře (zvláště v pracích *V. Vaněčka* a *V. Knappa*). Jen v případě slovenských autorů bylo možné zaznamenat

přikládání větší váhy diskontinuitním momentům nacionalistické povahy (přeceňování významu SNP v člancích *J. Beni* a *Š. Lubyho*).

Teprve po r. 1990 se obnovila svobodná diskuse na toto téma. To je však již jiná kapitola.¹⁵²

¹⁵² MALÝ, Karel, ed. a SOUKUP, Ladislav, ed. *Vývoj práva v Československu v letech 1945-1989*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2004. s. 32-37